

Ex libris F. Viti
Spanney.

Dono accepi à
R. D. Samuele Be-
ningio amico meo
optimo.

Anno 1620.

15. Februarij.

<41600836130011

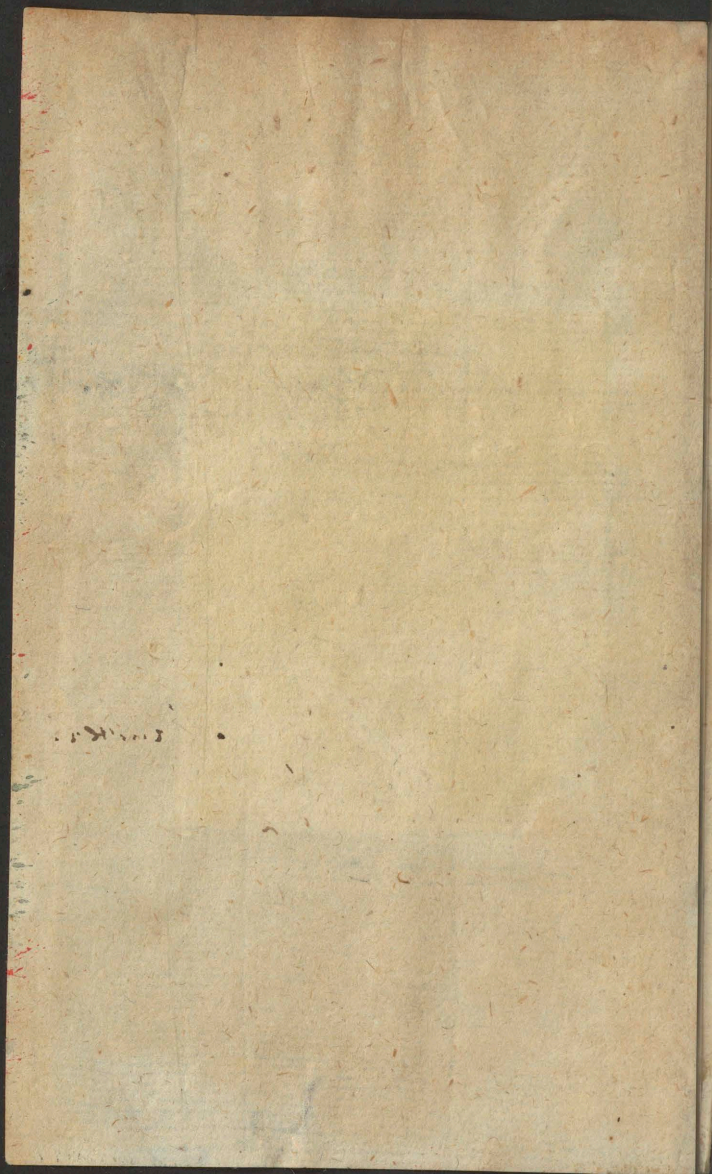

FK

198. J. v. Jr.

8° A. gr. 198:1-3

DE
ARISTOTELIS
DOCTRINA ORA-
TIONES PHILOSOPHI-
cæ tres trium insignium Va-
lentinorum;

*Petri Ioannis Nunnesii,
Bartholomæi Iosephi Paschalii,
Joannis Baptista Monlorii.*

Quarum vniuscuiusque argumentum post
præfationem exponitur.

*Additus Rerum ac Verborum insigniorum
INDEX alphabeticus.*

FRANCOFVRTI
pud Io annem Wechelum & Petrum
Fischerum consortes,

MDLXXXI.

P. I. NVNNESIO
VALENTINO, ELOQVEN-

TIÆ AC PHILOSOPHIÆ DO-

ctori in Academia Barci-
nonensi,

FRIDERICVS SYLBVRCIVS S.

 Ολμη δικαία ἢ Θεὸν
συλλαμβάνειν, vt alii
multi, sic ego quoque
frequenti experientia comperio,
NVNNESI clarissime. Accum
multa illustria eius rei proferre pos-
sim argumenta, tum hoc prælus-
tre iudico, quod, quæ ab A N-
DREA SCHOTTO, diligente
Antiquitatis instauratore, difficilli-

E P I S T O L A

mis his Reip. temporibus ad iuuan-
 da rei litterariæ commoda, iam ali-
 quoties per literas istinc petii, plera-
 que omnia non feliciter tantum,
 sed etiam tempestiue, quantum
 quidem per has tempestates licet,
 ad me peruenerunt; idque cum ali-
 quo sæpe auctario. Quo nomine
 cum post Deum opt. max. illi cete-
 risque amicis quas par est gratias
 me debere agnoscerem, id sedulo
 operam dedi vt quæ communicas-
 set, non domi detinerem, aut mi-
 hi adscriberem, sed in publicum e-
 mitterem, debitoque elogio do-
 ctis commendarem. Testis tertius
 Romanæ historiæ tomus Græco-
 latinus; testis Procli *ἑνσολογία*
ἡ ἀπὸ τῶν: quos libros non ita
pridem

DEDICATORIA.

pridem in lucem edidi. Testabuntur etiam, Deo prosperante, quæ eiusdem SCHOTTI secundum Deum beneficio nuper ad me perlata, breui ad publicam vtilitatem in lucem proferentur. Cum enim diuturna ista & grauiæ vicinarum regionum bella, vt plerasq; omnes negotiationes, ita & librariam haud leuiter vexent, ad mearum quoque editionum progressus non parum inde redundat impedimenti: atque ita fit vt non omnia quæ ab amicis mittuntur, nec ea quæ cupio diligentia, cum studiosis hominibus communicare valeam. In præsens igitur, quoniam cetera non licet, Orationes vestras, quas idem SCHOTTVS cum aliis misit, ty-

E P I S T O L A

pis hic exprimendas censui , efficiendumque ut quæ hætenus Hispanis vestris peculiare fuere, nunc per omnes nationes quæ elegantiore doctrinæ studio ducuntur, longe lateque ad omnium utilitatem diffundantur. Id enim si consueta diligentia præstarem, futurum speravi ut & studiosis hominibus aliqua officii parte satisfacerem, & vos ad maiora deinceps communicanda inuitarem. Porro cum & patronus aliquis in hac editione compellendus videretur, quis aptior quam tu, N V N N E S I doctissime, deligi poterat? Fabulas ad Æsopum parentem suum itare scribit Philostratus. Sic tuus fœtus, a nobis hic excusus, cultuque sat decenti ornatus,

DEDICATORIA.

rus, ad te remittendus videbatur: ut
 narrata fratribus suæ peregrinationis
 fortuna, ad eandem eos profec-
 tionē suo exemplo pelliciat. Cum
 enim tam luculenter exposueris,
 NVNNESI, quæ obscuritatis
 Aristoteleæ sint causæ, quæque ea-
 rundem remedia, an non conse-
 quens est ut quæ digito intento de-
 monstrasti, etiam manu admota,
 tuâ nobis operâ effecta & expedita
 præstes? Sic enim & ῥητῆρα te ac
 συμφερόμενα, & προηκτῆρα
 ἔργου, secundum Homerum, nan-
 ciscuntur Aristoteleæ philosophiæ
 studiosi, seque arctius tibi deinceps
 obligatos agnoscent. Vale. Fran-
 cofurdi VII Idus Febr. M D XCI.

ORATIONVM ISTA-
RVM ARGVMENTA.

- 1, De causis obscuritatis Aristoteleæ,
earumq; remediis, 1.
- 2, De optimo genere explanandi Ari-
stotelem; & de vi atq; usu artis
Dialecticæ, 58.
- 3, De utilitate Analyseos seu Ra-
tiocinationis Aristoteleæ; &
Philosopho Veritatem potius am-
plectendam esse quam personarū
delectum habendum, 88.
- Item De ἐντελέχεια apud Aristo-
telem disputatio accurata, 98.

I ORATIO PHILOSOPHICA

*De causis obscuritatis Aristote-
lea, earumq; remediis;*

PETRI IOANNIS NVNNESII.

NIMADVERTI, auditores literatissi-
mi, omnem exordiendi rationem ab A-
ristotele usurpatam, tribus partibus
contineri: una dignitatis, qua homines
ingeniosi ad studia literarum mirabiliter incen-
duntur: utilitatis altera, qua ad inchoata studia
longius prouehenda studiose excitantur: tertia dif-
ficultatis, qua ad artium cognitionem facilius cō-
prehendendam sunt promptiores. Nam etsi digni-
tas cuiusque artis per seipsam admirabilis est, &
splendoris plena, utilitasq; omnium studia magno
applausu ad se allicit: tamen ista ad artium perce-
ptionem non magnum afferunt adiumentū. At ve-
ro difficultas notata, multorum studia commouit;
ut remediis magno labore quaesitis, artes praestanti-
simas in oblivione diu iacentes excitarent: ut me-
moriam nostram Georgium Agricola; qui erexit
abiectam vim & naturam lapidum, metallorum,
gemmarum, denique earum rerum, quae aut sua
sponte ex terra erumpunt, aut magna hominum

2 DE ARISTOT. DOCTRINA

contentione eruuntur : & reconditam mensuram rationem ac ponderum in pristinam renouavit dignitatem. ut Claudium Ptolemaum, qui animaduersis viginti & tribus causis obscuritatis in Vitruuio, effecit sua diligentia, ut qui auctor omnium consensu obscurissimus credebatur, a multis facillimus indicetur, & ratio Architectura vetustissima, quae multis iam antea seculis perierat, a plerisque architectis non sine magna laude & hominum admiratione exprimat. Quorum ego studiis inflammatus, institui hac oratione non tam rationem aperire explicandi Aristotelis, quam publice causas obscuritatis Aristoteleae denunciare: ut si ego rudissimus omnium huius scholae, huic morbo tam desperato medicinam aliquam facere non possem, certe multorum voluntates ad salutem scholae, & bonarum artium, imo rei publ. quae sine his conseruari non potest, incitarem. In quo si mihi aliquid arrogare videor, meo officio condonandum est. Sentio enim quam exiguum sit in me ingenium, & quam mediocris exercitatio dicendi. Sed boni magistri officium esse existimo, cum cunctos auditores desperatione difficultatis Aristoteleae debilitari frangique videat, ferre opem miseris, succurrere scholae studiisque communibus, implorare doctorum fidem, publicam salutem suae salutis antepondere. Illud etiam bonorum virorum & sapientum esse arbitror, quales vos omnibus scholae temporibus exstitistis, intercludere omnes obscurita-

ORATIONES PHILOSOPH. 3

ris artium vias, munire praesidia scholae; summum in Aristotele firmamentum, summum in eius intelligentia ornamentum putare. hanc qui inuenit, laude potius & honore, quam probris maledictisq; dignum iudicari. Quamobrem labor in hac obscuritate denuncianda praecipue meus est: studium vero adhibendi remedia, commune mihi vobiscum esse debet. Sic enim existimare debetis auditores Philosophiae studiosissimi, post hominum nostrorum memoriam, imo vero post conditam Valentinam Academiam, nullam orationem de Philosophia & literis scholae utiliore, magis a vobis omnibus expetendam, neq; excogitatam, neque susceptam, neq; vobis inspectantibus habitam fuisse. Agitur enim nihil aliud in nostra oratione, quàm ut Aristotelis libri legantur, ut optimis artibus, optima ratione atque via, non libri barbarorum & sophistarum, sed Aristotelis, sed omnium liberaliū artium parentis, intelligantur; paruo labore, & exiguo tempore auditores nostri Dialectica & utriusque Philosophiae scientiam & fructum consequantur.

Quaecumque ita sint, a Deo optimo maximo primum, quod duos iam perpetuos annos deprecatus sum, postremum in hac utilissima oratione deprecor, ut menti meae publicam salutem procuranti, veritatis & utilitatis publica lumen preferat, ut rem tantam tamq; grauem diligenter, accurate, fideliter explicare, & ante oculos vestros collocare,

4 DE ARISTOT. DOCTRINA

ac penitus, quanta est, tantam exprimere valeam. Te quoque, Gymnasiarche integerrime, obtestor & obsecro, quoniam uno tempore, & mea eruditionis existimatio, & disciplina publica salus tuo iudicio permittitur, adhibeas in tanta rei cognitione & auditione diligentiam & sapientiam: in disceptatione & indicatione, instituiam & aequitatem; quas & omnes in te hactenus experti sumus, & muneris officiique tui gravitas ac religio postulat. Deinde, vos magistri doctissimi, precor & quaeso, ut quoniam officio iuvande scholae mecum coniuncti estis, in hoc munere cognoscendo exsequendoque, tantam contentionem adhibeatis, ut omnes nunc intelligant, vobis nec sapientiam in hac re cognoscenda defuisse, nec in providenda consilium, nec in suscipienda voluntatem, neque in conficienda probitatem & constantiam: quae tanta sunt in vobis, quanta in omnibus reliquis doctoribus, quos aut vidimus aut audiimus, non fuerunt. Postremo, vos auditores Aristotelis studiosissimi, rogo, ut qui in hoc Gymnasio corpore adestis, adsitis animo, mentesque erigatis, & me de vestris commodis amice ac benevole disputantem libenter audiat.

Aristoteleque ob
scuritatis cau-
se, & re-
media.

Dicendum est enim de causis obscuritatis Aristoteleae, & de illarum remediis. Huius autem orationis difficilius est exitum, quam principium invenire. Nam cum tres fuerint rationes ante Aristotelem obscuranda philosophiae: una poetarum, ut Orpheus & Homerus, qui fabularum involucribus ob-
scuri-

fcuritatem & tenebras bonis artibus attulerunt: altera Pythagoreorum, qui numeris & figuris Mathematicis obscurissimis homines ignaros ac stupidos a sua familia reiecerunt: tertia Heracliti, qui, quoniam de industria obscuritatem affectavit, & ceteris appellatus, & ab omnibus improbatus est: Aristoteles, vir præstanti ingenio, non fabulis, non numeris, neque figuris, quæ ille magno studio laboraverat: sed, quod magnopere mirandum est, singulari verborum proprietate, adeo Philosophiam dicendo obscuravit, ut facilius sit oraculi quam illius sententiam divinare. Itaque Græci interpretes illum Sphinga nominant: Themistius autem omnium præstantissimus, testatur longe aliter omnia decreta Aristotelis foras ab illo esse edita, quam sint domi tradita: dementiæq; simile esse, si quis legendis libris ipsius speret se illius sententiam consecuturum. Sed quid interpretes Græcos commemoro? ipse de se locupletissimus est testis, se edidisse Acroamatica; sed perinde tamen, ut nisi qui ab illo audierint, alii percipere non possint. tantum fuit in Aristotele studium obscuranda philosophia. Sed multo plures causæ extrinsecus obscuritatis accesserunt: ut ex versionum & interpretum negligentia, quæ multos errores in Philosophia creaverunt.

Ac ut rem omnem a principio ordine comprehendam; quemadmodum omnis oratio quatuor virtutibus illustratur: rebus inquam, & verbis, rerum tractatione, atq; verborum; eodem modo

6 DE ARISTOT. DOCTRINA

Obscu-
ritas
verbo-
rum.

obscuritatis easdem causas esse necesse est. Primum igitur de verborum obscuritate dicendum est, quæ linguarum est propria: tum de verborum explanatione Grammatica: post de rerum tractatione Dialectica; & ad extremum de rerum difficultate, quæ multarum artium cognitione continetur. Ac primum in verbis multe sunt causæ obscuritatis. Prima, in textus Græci varietate: quæ hinc nata est, ut Strabo & Plutarchus commemorant: Aristoteles bibliothecam suam Theophrasto dedit: hic Neleo Scepsio tradidit: Neleus posteris suis, hominibus imperitis, reliquit: qui libros tineis & situ corruptos, grandi pecunia Apelliconi Teio vendiderunt: Apellicon, librorum quam sapientia cupidior, cum hos vellet emendare, mutilos & multis locis mendis plenos edidit. Deinde, expugnatis Athenis, bibliotheca Apelliconis Romam, translata est a Sylla: quam Tyrannio Grammaticus in ordinem digessit, & Andronicus Rhodius multa eius exemplaria in medium protulit, sed a librariis, ut vulgo fit, corrupta & deprauata. Hinc varietas exemplarium, magnam attulit perturbationem, essent ne hi libri Aristotelis, qui illius nomine circumferuntur, an a sectatore aliquo ex illius libris congesti? sed de multis locis variis unum aut alterum citabo, ut res apertius intelligatur. Primo posterioris Analyseos legitur in quodam exemplari; Si isosceli & scaleno per aliquid commune conuenit habere angulos æquales duobus

duobus rectis: in alio legitur, æquales quatuor rectis: utraque tamen lectio probari potest, prior quidem, de angulis internis; posterior vero de externis. Extremo capite Posteriorum, sic legit Philoponus: Ex experimento autem, & ex eo omni quod quiescit in animo, vniuersalis vnius præter multa: intellige, fit cognitio. In alio exemplari legitur aliter, ex experimento autem ex toto vniuerso, quod quiescit in animo, aut vno præter multa, quod in omnibus vnum fuerit, idem artis principium fit atque scientiæ. utraq; lectio probabilis est. Dices, Hac varietas nullam affert obscuritatem, cum utraque lectio consentanea sit veritati. Fateor illud quidem: sunt tamen aliquando inter se repugnantes. ut ultimo cap. & ἐπιμυρίας, cum explicat Aristoteles sextum argumentū, legitur de hac enunciatione, Non bonum non est bonum: ἀλτὴς ὅδ' αὖτ' id est, Si quidem hæc vera est. ac Alexander scribit legi, ἢ ἀλτὴς ὅδ' αὖτ' id est, neque enim hæc vera est. Quæ maior obscuritas excogitari potest, cum textus inter se omnino repugnent? Utile ergo esset varia exemplaria Græca Aristotelis consuli a viris doctis, & inter se comparari; ut cum vaxii occurrunt textus, verior lectio approbaretur, propositis argumetis & coniecturis, cetera notarentur tamquam minus probabiles; omnes tamē vno libello descriptæ separatim, ut liberum esset cuius sequi lectionē quā probaret.

Atq; hæc obscuritas ex varietate textuum na-

§ DE ARISTOT. DOCTRINA

scitur: nec minor existit ex varietate vocum, aut significationum. In illa polyonyma continentur, in hac homonyma. Ac ut de polyonymis dicam, quid magis perturbatum, quam multis vocibus in eadem re uti? quasi videaris de proprio nomine rei dubitare: ut cum Aristoteles pro diffinitione dicit rationem, terminum, substantiam, rationem substantiæ, quod quid erat esse, vim & naturam, proprium. Quæ singula vocabula, etsi non, sine consilio accommodata sunt diffinitioni, tamen nisi ratio cuiusq; separatim explicetur, sensum Aristotelis obscurant. Quare edendus quoque esset seorsum liber, in quo nomina quæ idem valent apud Aristotelem, explicarentur. Ex ambiguis vero nominibus quam multi in Philosophia errores oriuntur? ut cum de fine totius Logicæ disputant, interpretes, finem esse affirmant probabiliter differere: quoniam id scribit Aristoteles in Topicis; neg, vident eo loco Aristotelem non de tota arte disputare, sed de facultate tantum probabilium; quam partem, nomine totius, Dialecticam nominat. nam, ut docet Alexander, quatuor sunt significationes Dialecticæ: una, methodus diffiniendi & diuidendi, iudicio Platonis: altera, iudiciū quod fit syllogismo tantum, de sententia Stoicorum: tertia, ars probabilium, quam sequitur Aristoteles in Topicis: quarta, tota ars, quæ complectitur syllogismos necessarios, probabiles, & eos qui verisimiles videntur. Cognita igitur distinctione Alexandri,

ORATIONES PHILOSOPH. 9

dri, vides non esse finem totius Dialectica probabiliter differere, sed partis tantum cuiusdam. Porro autem Aristoteles multorum nominum ambiguitatem diligentissime explicauit 5 Metaphysico. Sed cum possit non pœnitenda fieri accessio, conferenda sunt omnes homonymiæ in unum librum, ut falsa quæ in nominum ambiguitate latent, declinentur. Verum in hac ambiguitate explicanda illud desiderari video, ut certa methodo explicetur, quot modis quæq; vox significare possit, ut vel si sexcenta sint vocis significationes, ad certa capita reuocentur. Sunt autem (quantum ego obseruare potui) apud Philosophos decem tantum genera significandi: unum proprium, & nouem impropria. Nouem autem hæc sunt: Aut usurpant causam pro effectu; ut Aristoteles 1 De animo, Veritatem pro Philosophia contemplationis dicit; & 1 Topico, quæstiones veritatis, pro quæstionibus philosophiæ Theorica: finem pro instrumento usurpat. Aut effectum pro causa, ut cum appellant Peripatetici solem calidum, & lunam frigidam: non quod sol calidus sit, aut luna frigida, sed quod ille calefaciat, hæc vero refrigeret. Aut rem subiectam pro adiuncta; ut cum dicunt Philosophi, mutato tempore & loco, hominum temperationem mutari: non quod tempus & locus aliquid efficiant, sed de accessu & recessu Solis intelligendum est, qui sunt in tempore, & mutant hominum temperationes: aut de aere, qui est in loco, cuius varia

Signifi-
candi ge-
nera x.

qualitates varie commutant homines. Aut res adiuncta transfertur ad subiectam; ut cum Philosophi morales nostras actiones tribuunt virtutibus & vitiis, qua significatione quod proprium est voluntatis, transferunt ad virtutes & vitia: quia in voluntate, tamquam in re subiecta, virtutes inesse cernuntur. ut cum Aristoteles & Physico, ait moueri accidentia fortuito, quia insunt in substantiis. Aut simile nomen ponitur pro re simili: ut cum vocat Aristoteles definitionem terminum, & Plato terram cubum; non quod eam formam arbitretur, qui sphericam esse demonstrauit, sed ut similitudine cubi, statum terrae firmissimum declaret. Hoc fere tropo & Poetae, & Pythagorei, & Platonicus, multa dogmata sua explicarunt. Aut cum pars pro toto ponitur; ut Iudicium quod fit syllogismo tantum, pro tota dispositione, quae fit syllogismo & methodo: & cum Analytica vocat Aristoteles priora, ab una tantum parte quae praestantissima est, nempe a resolutione. Aut totum pro parte; ut Philosophia ponitur ab Aristotele & Physico, pro sola Metaphysica; ut Logica & Dialectica, quae ponuntur ab Aristotele pro sola facultate probabilium. Aut genus pro specie; ut Inuentio quae communis est multarum artium, pro sola Dialectica inuentione; quia maiori labore inueniuntur argumenta ex locis, quam reliquae res aliunde: cum loci vacui sint, argumenta autem aliunde sumantur, ut ex singulis artibus, ex ingenio, & ex longo rerum usu.

a locis

Ca locis vero solum indicentur. Aut tandem species
 ponitur pro genere; ut Ignoratio elenchi pro o-
 mnifallacia; & Generatio in libris De Ortu & in-
 teritu, pro omni motu quo acquiritur noua forma,
 siue sit substantia, ut in ortu; siue quantitas, ut in
 accessione; siue qualitas, ut in commutatione; siue
 locus, ut in loci mutatione. Atque his decem gene-
 ribus significationum notatis, facile erit certa me-
 thodo ordine alphabetico notare varias signifi-
 cationes vocum ambiguarum. Scripserant de hoc ar-
 gumento Theophrastus & Eudemus, & Stoici:
 quae tamen iniuria temporum perierunt. Sed Ba-
 tanus quidam se hoc beneficium collaturum polli-
 cetur. Jam vero vel si textus varii non essent, nec
 varia nomina, neque varia significationes; tamen
 ea est sermonis Graeci proprietas in Aristotele, ut
 magnam saepe afferat difficultatem. Quam rem sa-
 tis declarat vel unum nomen ἀπλήχειας: cuius i-
 gnorata proprietate, magna excitantur tragædia:
 ut, quid fieri possit ut idem sit genus motus & animi,
 cum motus sit actus imperfectus, animus vero per-
 fectus. Quid autem comminiscitur Philoponus in
 etymologia huius nominis: qui putat dici ἀπλήχειας
 ἀπὸ τοῦ ἑν, id est vnum; & πλήρον, quod est perfe-
 ctum; & ἔχειν, quod est habere: quasi unionem
 & perfectionem contineat? Non videt ex Gram-
 maticis regulis, Grammaticus tamen cognomento,
 cum aspires nomen ἑν, non potuisse nomen ἀπλή-
 χειας, quod lenigatur, illinc derivari? At Them-

stius habitum perfectionis, aut (ut vertit Her-
 molaus) perfecti habiam interpretatur: & Sim-
 plicius essentiam habere in perfectione positam. Sed
 neuter aperte expressit, qui possit hoc nomen motui
 & animo conuenire. Latini vero quam eleganter
 expresserint vim nominis, actum conuertentes,
 Philosophorum esto iudicium. Nam etsi Plato
 plerumque & Aristoteles, ἀπλήρει αὐτὸν τῆς ἐπερείας
 usurpant; tamen si animum actum appelles, ean-
 dem rem, & causam & effectum, eadem compara-
 tione vocabis: quo nihil absurdius potest excogi-
 tari; cum ex hac sententia efficiatur, ut homo ea-
 dem hora cæcus & videns dicatur, si tota animi
 vis & natura in actione posita est, & animus ac-
 cedat atque recedat sine interitu rei subiectæ, tan-
 quam accidens varium & commutabile: ac, ut
 breui omnia absurda in vnum conferam, ut ani-
 mus noster non substantia & natura, sed accidens
 nominetur. In eandem reprehensionem incurrit
 M. Tullius, qui prima schola Tusculana ἀπλήρει
 continuatam motionem vertit: quia legerat
 fortasse ἀδελείαν cum α, non τ, scriptam; & in
 Phadone, animum perenni motione agitari.
 Hac nosse multum refert. nam ignorat genere, na-
 turam motus & animi ignorari necesse est. Ari-
 stoteles igitur proprie ἀπλήρει appellat perfectio-
 nem rei alicuius, motu comparatam: quam et-
 iam in libris De ortu ἐξ ἑνός vocat, qualis est animus,
 qui est firma & constans ἐξ ἑκός corporis motu acqui-
 sita.

sita. Motum autem ἐπὶ πλέχαι nominat, quia ten-
 dit ad ἐξιν: aut certe ἐπὶ πλέχαι non omnino, sed eius
 rei quæ est potentia. Neque vero minor obscuri-
 tas orta est ignoratione vocis Græcæ ποῖχος cap. 7
 ποῖχος ἐρμηνεύας, cum ait Aristoteles, quarum duæ
 affectæ sunt ad affirmationem & negationem,
 ut priuationes καὶ τὸν ποῖχον, duæ vero non. Quo
 loco cum aperte Aristoteles demonstret propositum
 sibi esse de numero repugnantiarum disputare; in-
 terpres tamen omnes, & Græci & Latini, muta-
 to consilio locum explicant de consequentia: nec
 vident turpissimum in Aristotele fuisse, alienum
 aliquid a disputatione asserre; præsertim cum de
 consequentiis sequenti loco separatim disputet, &
 copiose. Cuius loci obscuritate adeo deterrius est
 Ammonius, ut scribat, ποῖχος ἢ καλαῖος, καὶ πλὴν αὐ-
 κόφροτος, ἡ ἡρώου ἀκριμύνης, πλὴν ὃ ἀποδείκνυται πρὸς ἐξ-
 ηγητικὰς ἀποδείξεις, & quæ sequuntur. At si Aristotelis
 propositum & proprietatem sermonis Græci obser-
 uassent, locum intellexissent. ποῖχος enim significat
 quincuncem. unde Aristophanes ait, ἐστὶν καὶ τὸν
 ποῖχον, id est, steti secundum quincuncem. Ari-
 stoteles itaque sumpta metaphora ab oleis & vitibus,
 quæ seruntur forma quincuncis, docet quomodo
 fiant enunciationes attributi infiniti ex simplici-
 bus, ut priuantes per quincuncem quasi dicat, quæ-
 admodum in quincunce duæ olea ex aequo distant
 a tertia communi; sic affirmatio & negatio trans-
 posita & priuans, ex aequo distant, & fiunt ex sim-

plici pronunciato, postposita negatione verbo. Quid magis propriū sermonis Graci, quam quod legitur extremo capite *ἄλλ' ἐπὶ πᾶσι*, his verbis; Hæc enunciatio, Omne bonum est bonum, non differt ab hac, Bonum est bonum. qui locus falsus est; nisi proprietates Graci sermonis adhibeatur. Nam prepositus articulus rei subiectæ, idem valet quod nota Omnis: ut *πᾶσι ἀγαθόν*, idem quod *οὐδὲν ἀγαθόν*. Quo fit ut attributo vere addi non possit; præsertim si affirmet enunciatio. Quid cum Aristoteles tertia sectione primi Priorum, negat hunc esse bonum syllogismum; *Animal est substantia: Homo est animal: Ergo homo est substantia*: nonne enunciationes vere sunt, & collocatio proba? cum enunciationes indefinite in rebus necessariis idem valeant quod univærse: quasi dicat, *Omne animal est substantia: Omnis homo est animal: Omnis igitur homo est substantia*. At ille negat bonum esse syllogismum: id facit ex proprietate Graci sermonis. Nam quia rem subiectam sine articulis expressit, idem valent, quod speciales. quasi dicat, *Aliquod animal est substantia: Quidam homo est animal: Ergo quidam homo est substantia*: quæ quamquam veræ sunt, syllogismus tamen ex puris propriis & in parte concludi non potuit. In Elenchis vero quantæ est verborum proprietates: præsertim in iis fallaciis quæ in verbo accidunt: quæ cum ad nos transferuntur, nō retinent eandem sententiam. Quam-

obrem

obrem merito a Lusitano quodam doctissimo, in Elenchis tralatio vetus tralationi Perionii anteponitur, quod Perionius Græcas ambiguitates conuertit quæ Latine non intelliguntur: quas aut Græce retinuisse oportebat, aut, ut fecit vetus interpretes, quod præstabilius est, in exempla Latinorum mutasse, ut Virgilii & Horatii: quæ & illustrata sunt, & facilius, a Latinis præsertim auditoribus, intelliguntur. Illud vero quod extremo capite librorum De ortu & interitu affert Aristoteles, diuersa sunt Fore & Futurū esse, quæ potest sine proprietate Græci sermonis percipi, cum Latine nulla sit inter has voces dissimilitudo, Græce vero maxima: Nam *ἔσσε* significat rem futuram necessario, *ἔμεν* autem rem quæ possit esse & non esse. Ac ista dissimilitudine tota questio eius capitæ ab Aristotele, imo questio obscurissima de futuris contingentibus, ab interpretibus Græcis explicatur. Sed quid multa commemoro? qui Græce scripsit, & admodum proprie, ignorata proprietate Græci sermonis, obscuretur quoque necesse est. Totum Aristotelem recitare oporteret, si huius rei ratio plene esset a me exprimenda. Sed satis sit in singulis obscuritatibus aliquot exempla protulisse. Huic obscuritati præclarum sane lumen nostri homines attulerunt: Græcum (inquiunt) est, non legitur. Præstabilius esset virum Græce luculenter doctum, & in Aristotele multum exercitatum, in breuissimo libello ordine alphabetico

Elen-
chorū
vetus
trans-
latio.

omnes voces annotare, quæ apud Aristotelem tantam habent proprietatem, ut Latine vix, ac ne vix quidem conuerti possint. In quibus explicaret etymon cuiusq; vocis, & quæ ex illa deriuarentur, quæ significatione ea voce ante Aristotelem alii Scriptores vsifuisse, & quibus verbis Latinis apposite exprimi posset: ut hac diligentia adhibita, nullus obscuritati locus relinqueretur.

Annectenda quoque huic est alia causa maxima obscuritatis in verborum proprietate posita, quibus vsi sunt Philosophi quos reprehendit Aristoteles. Nam cum non tam sententiam, quam illorum verba reprehendat, ut Græci interpretes asserunt; sit ut, nisi illorum verba intelligantur, refutatio non possit percipi. Sed de multis vnum citabo. Ait Aristoteles tertio De celo, reprehendens figuras Platonis: Sed positiones quasdam sumunt, ut amici Mathematici, & quæ sequuntur. Quo loco mirum est quam perturbentur Latini interpretes, ignorato nomine positionum Platonico. Platonici enim positiones vocant eas enunciationes, quæ etsi causæ effectuum non sunt, fingi tamen & explicari ut causæ possunt: quia cum effectis conueniunt. cuius generis est argumentum Nicolai Copernici. Nam motus terræ, & status cæli, non sunt causæ Phenomenon celestium: sed quia cum illis principiis bene conueniunt *ὑποτιθέμενα*, tamquam omnium Phenomenon causas explicauit. At homines nostri, dum inutilia credunt ea esse quæ

se qua ab Aristotele reprehenduntur, hanc intelligentiam vocum neglexerunt. Vtilissimum tamen foret, cum fere tota philosophia Aristotelis in reprehendendis philosophis consumatur, voces omnes per se explicare, quibus quisque Philosophus in sua familia utatur. Dicat aliquis: Iam sunt omnia ad nos conuersa a viris utriusq; linguae peritissimis; ut olim a Boethio, nostra vero aetate a Perionio: quid opus est ista tua diligentia? De Boethii tralatione, si tamen illius est, hoc unum pronuntiabo, illam in Philosophia multos errores creasse. Nam cum in ea multa supersint, plura desint, plurima sint mutata, & quod omnium pessimum est, multa quae affirmate in Aristotele leguntur, in negationem sint conuersa, ac vicissim; necesse est omnes interpretes, qui hanc versionem sunt sequuti, in sexcentas opiniones contrarias Aristoteli incidisse. de quibus ne infinitum sit omnes persequi, aliquot tantum ex Posteriori Analyti indicabo: in quo libro summa totius Logica collocatur. Ac primum cap. 7 primi libri, sic legunt vetus interpres & doctores eum sequuti: Vnumquodque autem secundum accidens est, cum secundum illud non cognoscimus. Aristoteles vero sic contrario plane sensu: Vnumquodq; autem secundum accidens non cognoscimus, cum secundum illud cognoscimus. Capite sequenti quod affirmat Aristoteles fieri posse, negant omnino vetus interpres & doctores Latini. Nam cum Aristoteles pronunciet, &

Boethii
tralatio

exemplo confirmet, posse aliquam conclusionem ex principio contradictionis demonstrari, Latinus interpres sic loquitur: Non contingere autem simul affirmare & negare neque vna recipit demonstratio. Quem locum sic explicant Latini, ut asserant nullam demonstrationem uti principio contradictionis. Dicite queso Dialectici, nonne sunt he contradicentes? Ait Aristoteles, Aliqua demonstratio recipit principium contradictionis: commentantur doctores Latini, Nulla demonstratio accipit principium contradictionis. Penultimo capite legunt vetus tralatio & doctores Latini: Qualiter igitur est idem opinari & scire: Aristoteles vero, Quomodo igitur non licet idem opinari & scire? Auctor negat esse idem opinari & scire; interpres affirmat: quis istis interpretibus credat? capite 17 libri secundi, legunt vetus interpres & doctores Latini; Si igitur non, simul itaque erunt: Aristoteles vero, Si igitur sic, simul itaque erunt. Non & sic est summa rerum contradictio? ut iam non sit inter nos questio de nomine, ut vulgo dicunt, sed de summa rerum contradictione. Eodem capite sic legunt vetus interpres & doctores Latini: Aut si quidem per se demonstratur, aut non, sed secundum signum aut accidens: Aristoteles autem legit, contra, & non secundum signum aut accidens. Qua magis repugnantia? Aristoteles ait Non secundum signum, aut accidens; interpres explicat, Sed secundum signum

gnum aut accidens. Et paulo infra legit vetus interpres, imo videntur problemata esse; cum apud Aristotelem legatur, atqui non videntur problemata esse. Quam magis contradicentia excogitari possunt? Nam quid ego repetam libros Physicos, De ortu & interitu, De animo, Metaphysicos? in quibus nullus est fere locus, qui non sit ab interprete deprauatus: ut necesse sit eos qui hanc versionem sequuntur, in errore perpetuo versari. Nam exceptis libris ~~De~~ ^{De} epulueias & De celo; qui, quoniam bene conuersi, & cum doctis commentariis ad manus Latinorum peruenierunt, diligenter & fideliter ab illis explicati sunt: reliqui libri ita corrupti sunt ab interprete, ut eius errore omnes commentatores Latinos ducinecesse fuerit.

Requiretis fortasse quid sit quod veterem translationem reprehendam, cum omnes versionem Perionii sequantur. Sequuntur, sed ita sequuntur, ut ad explicandum Aristotelem Latinos consulant commentarios, aut Arabicos, qui non verum textum Aristotelis, sed translationem veterem explicant. Quod si pertinaciter Perionium sequantur, sciant me primum Perionium in scholas inuexisse, & curasse ut cum meis argumentis publice excuderetur: quia eius translationem reliquis anteponendam censeo: tamen illud mihi integrum esse voluisse, ut, si qui locus paulo negligentius esset a Perionio conuersus, aut summa cum libertate, publice pronunciarem. ut capite De Genere, cum utile sit nosse va-

Perio-
nii ver-
sio.

rias significaciones huius vocis Simpliciter, con-
 tempta ambiguitate nominis, conuertit, genus &
 species non vno modo dicuntur. cui textus non
 conuenit explicatio vocis ambigua, quæ affertur
 ab Ammonio. capite vero De differentia, εἰδικὸς
 vertit singularis; cum doceat ibi Porphyrius spe-
 ciem constare ex genere & differentia: ut homo ei-
 δικὸς, id est Specialis, non Singularis. In Categoriis
 capite De relatis, cum Aristoteles duas afferat re-
 latorum descriptiones, quarum prior per τὸ λέχθαι,
 id est dici, explicatur; posterior per τὸ εἶναι, id est esse,
 priorem sic vertit, ut non expresse verbo λέχθαι,
 eadem cum posteriori esse videatur. Capite autem
 De qualitate, ποιοῦναι καὶ ποικίλον vertit cursores
 & pugiles: cum hæc sint nomina habituum, Gra-
 ca vero naturalem vim & facultatem, quæ secun-
 da est qualitatis species, declarent. In iis autem
 Quæ post Categorias docentur, cum explicat ter-
 tiam significationem prioris, sic loquitur: Initia &
 elementa, priora sunt iis quæ describuntur. quo
 loco στοιχεῖα καὶ ἀρχαὶ vertit, ut vetus interpres, inepte &
 sine sensu, ea quæ describuntur: cum ex Cicero-
 ne potuisset apertius vertere lineamenta, aut, ut
 omnes vulgo loquimur, figuras. quasi dicat Ari-
 stoteles, Elementa Geometria, quæ sunt diffinitio-
 nes, postulata, & dignitates, priora sunt figuris geo-
 metricis, quæ in Problematis & theorematibus expli-
 cantur. At in libro Θεωρημάτων, totum caput De
 futuris contingentibus perturbat. Nam cum Ari-
 stoteles

stoteles tantum differat de enunciationibus fortuitis, non de necessariis & his quæ fieri non possunt, ipse μὲντοι vertit futuris: quasi disputet Aristoteles de futuris singularibus cuiusvis materia; cum μὲντοι significet tantum futura fortuita: ut Ammonius admonet, & Aristoteles in libris De ortu & interitu declarat. Extremo vero capite αὐτὸς ἐπιμεινέας, totam questionem perturbat. Nam cum Aristoteles disputet utra magis aduersa sit affirmationi simplici, affirmatio contrarii attributi, an negatio simplex, non utra magis opposita: ipse, quasi Græce legatur ἀπὸ τῆς ἀντιθέσεως, existimauit questionē esse de toto genere oppositionis, & vertit, utra magis contraria: cum Græce, consensu omnium textuum & interpretum, questio ponatur, τίς ἐστὶν ἡ ἀντιθέσις, id est, utra magis sit aduersa: quæ questio non est de toto genere oppositionis, sed de specie quadam, nempe de aduersis. Quid vero magis a veritate alienum, quam quod primo Posteriorum, ἀπὸ τῆς ἀπορίας conuertit Postulata: quasi eiusdem generis sint principiorum postulata, & dignitates; cum & Euclides ἀπὸ τῆς ἀπορίας ἀπὸ τῆς ἀπορίας & diffinitionibus distinguat, & Aristoteles, quem ipse conuertit, multum differre demonstret. Inquirerem plura diligenter in Perionium, nisi vererer molestam esse eius hominis reprehensionem, qui primus literis Latinis nostro seculo Philosophiam illustrauit. Sed hæc non eo consilio a me dicuntur, ut Perionium reprehendam, cui agnosco & confiteor Philosophiā

Latinam referendam esse acceptam: sed ut omnes
 intelligant, parum esse confidendum versionibus,
 & Perionium arreptum incredibili studio oratio-
 nis Ciceroniana, aliqua mutasse, quæ melius fuis-
 set retinere ut erant in vetere tralatione: quod a me
 supra explicatum est. Quod igitur huic varietati
 versionū adhibebitur remedium? Veterem, aiunt,
 tralationem sequamur. nam istæ novæ, paraphra-
 sticæ sunt, & cum Latinis commentariis non con-
 veniunt. Quam quæso Paraphrasim vocas? Non-
 ne orationem paulo prolixiorē contextu? at Pe-
 rionius multo pressior est vetere interprete, cum lo-
 cus & tempus id postulant. Quod cum multis lo-
 cis possit a me confirmari, duos tantum notissimos
 ex præfatione Porphyrii indicabo. Sic igitur ait ve-
 tus interpres; Compendiosam tibi traditionem
 faciēs, tentabo breviter introductionis modo,
 & quæ sequuntur. Quæ tria cum observasset Perio-
 nius idem significare, tantum vertit, institui bre-
 viter exponere. In eadem præfatione, cum ponit
 quæstiones Porphyrius, sic ait vetus interpres: mox
 de generibus & speciebus illud quidem, siue
 subsistant, siue in solis nudis purisq; intellectu-
 bus posita sint, siue substantia, siue corporalia,
 an incorporalia sint: in quo loco unam quæstio-
 nem addidit de suo, sint ne univērsalia substan-
 tiæ: quæ non legitur in Porphyrio. Item adiunxit,
 puris: quæ vox occasionem puram & simplicem
 præbuit Alberto Magno peccandi: Non sine my-
 sterio

sterio (ait) SOLIS dixit, ppter intellectum humanum: NVDIS, propter angelicum: PVRI, propter diuinum. *quod mysterium Porphyrius numquam somniauit. At Perionius sine his vocibus sic locum conuertit: Ac primum de generibus & formis, cohæreant ne ipsa per se, an in solis animis sint: & si cohæreant per se, vtrum corporea, an corporis expertia? Vter igitur altero breuior? Perionius ne, qui nihil addit: an ille, qui multa comminiscitur? Perionius certe paraphrastes non est: nisi paraphrasim voces proprietatem sermonis & elegantiam. Quare utile esset, utraque tralatione comparata, notare quantum quisque peccasset addendo, detrahendo, mutando: ut quæ verior versio esset, probaretur, falsa repudiata; & errores observarentur, qui in Philosophia ex mala versione nati fuissent. At dices, quamquam Perionius non est paraphrastes; tamen illius tralatio non conuenit cum commentariis. Huic rei magnum afferrent adiuumentum, qui edito libello observarent, quæ voces barbaræ interpretum, quibus Latinis responderent. quod quamquam Perionius fecisse videtur in libro De optimo genere interpretandi; tamen non pœnitenda potest fieri additio, si declarentur potissimum ea voces, quarum significatio plane mutatur a Perionio. Huic diligentia addi possent aliquæ voces, quibus parum Latine Perionius uti-*

Versio,
qualis
requi-
ratur.

Citatio
nes tex-
tuum
Arist.

tur; ut cum vnionem pro unitate dicit; cum vnio gemmam solum apud Latinos declaret; unitas vero a Celso & Plinio pro principio numerorum vsurpetur. Sed quid inuenit textus emendasse, si vulgo citantur mutili & deprauati, praesertim a commentatoribus Latinis: ut locus ex quinto Metaphysico: a facilioribus est auspicandum. citatur enim mutilus, cum sic legatur: Non a primo ac rei principio aliquando inchoandum est, sed vnde quis facilius discat: nec explicant quando a facilioribus sit auspicandum: quod tamen fit, cum sine iis posteriora non possunt intelligi. Et ex quarto Metaphysico citatur hic locus: Ens est analogum: cum Aristoteles aperte dicat, id quod est ab vno & ad vnum dicitur, vt salubre & medicum: sed Ab vno & Ad vnum, idem, inquit, significat quod Analogum. id erat ab illis prius demonstrandum, deinde mutandus textus Aristotelis. Aristoteles enim primo Ethico, disputans de bono quomodo dicatur, facit hos tres modos homonymiae diuersos a fortuna. Ab vno, & Ad vnum, & Secundum analogiam: & collocat analogiam, quemadmodum Euclides libro 5, in quatuor minimum rebus, praesertim cum disiuncta est: ut in aspectu, corpore, mente, & animo: at id quod est, comparatur tantum cum substantia & accidentibus. quare non est analogum: neque id in Aristotele legitur: nisi, quod quisq, sentit, pro Aristotele citet. Et quoniam multa vulgo dicuntur

tur in scholis quæ non possunt intelligi; quales mul- Distin-
 ta distinctiones; sed bona tantum fide tamquam a tiones.
 picis recitantur, fructuosus quoq; esset hic labor, si-
 quis hæc omnia alphabetico ordine notata, aliis
 verbis magis perspicuis explicaret; quibus aut Ari-
 stoteles Latinus, aut boni interpretes utantur. Oc-
 currat aliquis: Hæc sunt vocabula artium, non de-
 bent mutari. Ego Vocabula artis non censeo mu-
 tanda esse, sed apertioribus vocabulis explicari
 postulo: ut, cum Quiditatis & Essentiæ nomen,
 frequens in schola audiatur, requiro ut quid Es-
 sentia sit apertius explicetur: hoc modo: Essentia
 seu Quiditas nihil aliud est, quam coniunctio
 partium essentialium, quæ rem efficiunt: ut in ho-
 mine, corporis & animi, qui particeps est rationis:
 in rebus vero quæ carent corpore, concursus causa
 efficientis & finis: ut, quiditas Logica, est ars dis-
 serendi. nam Quiditas, nihil aliud est quam hoc
 ipsum quod res est: res autem corporea, nihil a-
 liud est quam partes illius naturales & efficientes
 simul sumptæ: & quæ vacat corpore, nihil aliud
 quam finis & efficiens coniuncta. Quare vere ex-
 pressa est significatio quiditatis. Item in distin-
 ctionibus: ut quæ vocetur Dialectica Docens, &
 quæ Utens. Docentem vocamus præcepta sola abs-
 que exemplis: ut Syllogismus constat propositione,
 assumptione, & complexione: Utentem autem,
 exempla: quales sunt syllogismi, qui in singulis ar-
 tibus fiunt: ut in Physiologia, Id quod per se moue-

tur, immortale est: Animus per se mouetur: Est igitur immortalis. Docentem vocant Græci auul-
lam a rebus; Utentem, cum rebus coniunctam.
quæ si nostri homines nouissent, non pronunciaissent,
Dialecticam docentem, partem esse Philosophiæ;
cum sit a rebus auulsa, cum quibus tamen coniun-
ctam esse oportebat: neq; utentem, instrumentum;
cum sit omne instrumentum auulsum plane ab
iis rebus ad quas adhibetur. Nec solum singula
voces & distinctiones explicande sunt apertius,
verum etiam tota oratio, si quando obscura occur-
reret. Sed nimium pronehor studio scholæ in-
uande. Utile ergo esset, voces omnes obscuras, &
distinctiones scholasticas, & orationes integras,
apertius in libello quodam separatim explicari.

II
Verbo-
rum tra-
ctatio
Gram-
matica.

Adhuc de verbis dixi; nunc de Grammati-
ca verborum tractatione dicendum est; ut quæ
desint in Syntaxi Aristotelis. ut initio Priorum;
primum dicere circa quid, & de quo est insti-
tuta disputatio. intelligendum more Attico, o-
portet. Et quæ supersint; ut quæ dicuntur ab in-
terpretibus *ἐν τῷ Γραμματικῷ*: ut verbum videtur,
in sententiis plane certis & necessariis; ut Porphy-
rius; videntur genus & species non dici sim-
pliciter; quo loca redundat videtur. & Aristot-
eles 1 Ethico; Omnis ars, doctrina, studium,
actio, ad bonum aliquod referri videntur. qua-
si dicat referuntur. Et quæ sint hyperbata. Sed
quoniam fere Græci interpretes Aristotelis, Gram-
matica

matici professione fuerunt, minus hac pars diligentiam nostram postulat.

Tertia pars huius nostra disputationis instituta, tota est de tractatione rerum. In qua primum videndum est quibus argumentis utatur Aristoteles, causis ne & effectis, quæ ille reliquis anteponenda censet; an subiectis & adiunctis, contrariis, comparatione, etymologia, testimoniis, & reliquis quæ probabilia esse credit. quare neglecta, non intelligitur in quo sita sit vis argumenti & disputationis. Etenim cum Aristoteles plerumque disputet in contrarias partes, idque proprium sit inuentionis Dialecticæ & Locorum, ut idem in Topicis demonstrat; relinquitur profecto ut non intelligatur Aristoteles, nisi ab eo qui inuentionem & locos notarit. At clamitant continuo homines stupidi, hanc inuentionem oratoriam esse atque inutilem. quasi vero præcepta Topica Rhetorica sint, non Dialecticæ artis; & inutile sit iis præfidiis munitum esse, quibus instructus Aristoteles copiam argumentorum & facultatem disputandi in contrarias partes sibi comparauit. Deinde illud obseruandum est, num tractet Aristoteles argumenta inductione, an syllogismo, an utraque argumentatione: quod facit frequenter. Tum, si syllogismo, categorico ne, an hypothetico. Si categorico, cuius figura, & modi. quæ dum negligunt interpretes, obscuriorem faciunt Aristotelem: neque animaduertunt eum huius exercitationis præ-

III.
Rerum
tracta-
tio.

pta utilissima tradidisse tertia sectione primi Priorum: quæ nō solum aliis auctoritatibus, verum etiam sibi profutura existimavit. Postremo notandum est diligenter ante explicationem cuiusque libri, utram methodum sequatur Aristoteles, demonstrandi ne, an definiendi: quas duas tantum agnoscit in Posterioribus, quæ si negliguntur, sequitur magna totius ordinis perturbatio, ac libri ignoratio. Nam si docemur in methodo qui finis disputationi propositus sit, cur quidque tradatur, cur hoc ordine, non alio: certe, methodo ignorata fieri non potest ut Aristoteles intelligatur. Hinc tot tamque variae sententiae & explicationes interpretum: hinc tot errores in singulis libris commissi: ut, definiiri Synonyma, ad intelligendum ea, admitti debere in Categoriis: cum Aristoteles testetur aperte, se hanc definitionem posuisse ad demonstrandam secundam proprietatem substantiae: quod methodus demonstrandi postulat, ut definiiri nomen in libro *ἁπλῶς*, quoniam est pars enumerationis: cum Aristoteles scribat se hoc principium posuisse ad eam demonstrationem faciendam, quæ 7 cap. legitur, ut in Prioribus definiiri syllogismum perfectum & imperfectum, ad cognoscendam divisionem syllogismorum: cum Aristoteles ingenue significet se diffiniiri hos syllogismos, ut demonstraret omnes modos primæ formæ perfectos esse, reliquos vero imperfectos. O miserum Aristotelem, qui aliis auctoribus illustradis præ-

praecepta tradiderit inuentionis, syllogismorum, & methodi; sibi nullum reliquerit: imo stupidos interpretes, qui hac in Aristotele non viderant: & Aristotelem fortunatum, qui ea praecepta docuit quae ipse primum suis exemplis secutus sit, & posteri omnes imitati. Quamobrem & hac diligentia adhibenda est, ut Aristoteles $\pi\epsilon\chi\omicron\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$ inuentionis & dispositionis illustretur. Quod si in vitium aliquod incurrit, dissimulandum non est, ne, si animum alicuius occupauerit, altiores agat radices quam ut possit euelli. Sed indicandum est accurate, ut, Sit ne aliquid alienum in argumentis singulis; quales sunt diffinitiones naturales vocibus Mathematicis expositae: ut ille Humidi & Sicci, quae leguntur in libris De Ortu, ex termini & figurarum ratione, quas accipere possunt. In argumentatione quae aliena commiserit Aristoteles, demonstrant interpretes Graeci, cum veteres Philosophos a calumniis illius vindicant. In methodo vero, quam multa aliena; ut in libro $\alpha\epsilon\iota\epsilon\pi\lambda\upsilon\epsilon\iota\alpha$, disputatio de $\iota\omicron\sigma\delta\omega\alpha\mu\iota\alpha$ propositionum, & significatione modorum, ad Grammaticos referenda. In Prioribus, ratio inueniendi medium, ad Topica; quae inuentionis sunt: Ratio analysis, & bona pars libri secundi, ad Elenchos; in quibus docetur exercitatio Dialectica. quod vel vitia eadem explicata, 2 Priorum & in Elenchis aperte declarant; ut Petitio principii, Non penes hoc, Non causa ut causa, & alia multa. In Topi-

Indica-
tio.

cis, explicatio trium modorum syllogismi hypothetici, ad priora referenda est. Totus autem liber octauus, ad Elénchos pertinet, cum de exercitatione disputet; idq, eo argumento confirmari potest, quod eadem ad verbum fere disputatio in Elenchis explicetur. Disputatio de causis in vniuersum, quae legitur 2. Physico, ad Physicum non pertinet, sed ad Dialecticum, aut Metaphysicum. De causis vero rerum naturalium propria est Physici disputatio. Quae leguntur 4. Physico de significationibus Iam, Olim, Nunc, Grammatica sunt. Quintus liber Physicorum, usq, ad explicationem huius vocis, Simul, cum tertio Physico cohaeret, continuatusq, est; quod satis declarat coniunctio &, initio libri posita; quoniam cum quarto libro connecti non potest; reliqua vero pars libri, cum quarto libro cohaeret. Totus vero quartus liber Meteororum, ut ait Alexander, non est proprius eius loci, sed librorum De Ortu & interitu. nam non disputat de rebus meteorologicis, sed de actionibus primarum qualitatum, de quibus in libris De Ortu & interitu disputatum est. Mitto Metaphysica, & Ethica; in quibus multa leguntur perturbata. Certe de Minori Alpha Metaphysico magna disceptatio est. nam si in Metaphysicis libris recensetur, cur a Gracis non vocatur secundus? cur in 3. Metaphysico non docet Aristoteles quid natura, & circa quas res versetur scientia naturalis? quod in fine secundi pollicetur se explicaturum. Si ante secundum Physicum collocari

locari debet, ut voluit Iacobus Sadoletus; cur non explicat in 2. Physico sit ne unius scientia, an plurimum, principia & causas contemplari? quam questionem ponit in Minori Metaphysico, explicat vero 2. Metaphysico. ut dicendum sit, aut eo loco non fuisse collocandum, aut certe tertium Metaphysicum mutilum ad nos pervenisse. Primo etiam De partibus animalium præcepta methodi & ratio dividendi, aliena sunt, & in Dialectica arte, cuius propria erant, non sunt ab Aristotele explicata. De his omnibus separatim iudicare non inutile foret; vel exemplo eiusdem Aristotelis, qui in Parmenide, Melisso, & Platone, plerumque hoc vitium notavit, quod illi, quæ propria essent Metaphysicæ aut Mathematicæ, ad Physicos transferrent. Iam vero si qua sit in argumento obscuritas, notanda est: ut in Fine Dialecticæ, Sit ne demonstratio finis totius artis, ut volunt Græci interpretes; an solius partis Analyticæ, ut Aristoteles sentire videtur. In Forma, Sit ne temperatio diversa a forma, cum res prædita eadem temperatione, diversa edant effecta; an eadem, cum Aristoteles neget in rebus naturalibus principium esse quod moveat tantum & non moveatur; qualis est forma. In Efficienti, Sit ne instrumentum causa efficiens, cum efficiat, an non; cum Aristoteles diffiniat causam efficientem, quæ primo movet. Et, Sit ne motus causa caloris, cum aer & aqua agitata refrigerentur: &, si sit, sit ne procreans, an conservans & augens, ut in animalibus. In Materia, Sit ne calum eiusdem materia,

Argu-
menti
obscuritas.

atque elementa; cum effecta primarum qualita-
tum faciant: an diuersa, cum diuerso motu tor-
queatur. In Effectis, Sit ne prima actio ignis &
caloris calfacere, an separare quae eiusdem generis
sunt. In rebus subiectis, Sit ne sedes sensuum in cor-
de, ut ait Aristoteles; an in cerebro, ut voluit Ga-
lenus: Sit ne Galaxias in regione aeris; quia sit ex
reflexu luminis in humore: an sit in calo, quia sem-
per eodem modo cernitur, & eadem natura pradi-
tus: Sint ne subiecta tantum Rhetori res quae ca-
dunt in consultationem, ut voluit in Rhetoricis A-
ristoteles, quia in iis fere versatur: an res omnes
quae dicendo ornari possunt. In Adiunctis, Sit ne
prima qualitas aeris, calor; quia tenuis est, & pro-
ximus igni; quae sententia Aristotelis est: an fri-
gus, ut Stoici sentiunt; quia quo purior, eo frigi-
dior: an incerta, quoniam omnem qualitatem lo-
ci & temporis excipit. In Contrariis, Sit ne uni
virtuti unum vitium aduersum, quia duae tan-
tum partes unius contradictionis: an duo extrema
uni medio, ut volunt Plato & Aristoteles. In Cō-
paratione, Sit ne Rhetorica ut manus dilatata,
quia copiosa est; & Dialectica ut manus compres-
sa, quia angustius disputat: an haec comparatio sit
inepta; quia naturam rei non mutat. In nomine,
Dicatur ne αἴθερ ὡς τὸ πῦρ; quod ardeat, & sit i-
gneae calidi vis: an ὡς τὸ αἶμα ὡς τὸ σπέρμα; quod semper agite-
tur; ut placuit Aristoteli. In Definitione; ut, Fi-
niatur ne nomine natura forma; quae causa est per
se

se mouendi; an vis diuersa, quæ moneat & moneatur. Et in animi diffinitione; Finiatur ne animus auulsus a corpore; cum animus in vniuersum quid sit explicetur: an coniunctus cum corpore; qui est corporis ἀπὸ τοῦ σώματος. In Diuisione, Sint ne decem categoriae; an quatuor genera, ut volunt Stoici; an quinque, ut Plotinus; cum Aristoteles diuisionem non confirmarit: Sint ne quatuor genera causarum, ut voluit Peripatetici; an sex, ut Academici: an octo, ut alii. In genere & formis magna latent plerumque obscuritates; praesertim cum res in genere tantum dicitur, neque partes singulae explicantur. ut, cum dicunt Peripatetici, officium Dialectici esse ea omnia prestare, quæ valent ad differendum de re quauis proposita; non explicant tamen quæ sint præstanda, quæ possent ex Topicis Aristotelis explicare; quo loco instruit Dialecticum ad disputandum: aut si proluxa videntur quæ ab Aristotele traduntur, possent sic paucis comprehendere. Quoniam omne officium positum est in exercitatione, quot sunt exercitationes, tot sunt præstanda Dialectico. Exercitationes autem Dialecticae duæ sunt, quemadmodum docet Aristoteles de syllogismis disputans: vna, Genesys, qua conficimus novos syllogismos: altera, Analysis, qua de confectis indicamus. Duo igitur, iudicio Aristotelis, sunt præstanda Dialectico: primum, ut conficiat opus nouum, ut locum communem: secundum, ut de confecto opere indicet, quemadmodum facit Aristoteles i Physico, Me-

taphysico, & De Animo, ac in omnibus fere suis libris: qui ita indicat, ut aut aliena separet a propriis; ut cum dicit disputationem Parmenidis & Melissi, item Platonis, non esse propriam Philosophiæ naturalis, sed Metaphysicæ; & cum iis non esse disputandum Physico, quia negant principia Physiologiæ; sed aut Dialectico, aut Metaphysico. Aut explicet obscura; ut sententias Heracliti: aut ambigua distinguat; ut in disputatione contra Parmenidem, Id quod est, & Unum: quæ voces sunt ancipitis significationis. aut falsa reprehendat; ut cum scribit ratiocinationes Philosophorum peccare in materia. aut inconsequentia tollat; ut cum docet in forma argumentandi philosophos peccasse. Et hac explicatione partium quod obscurum erat, in genere, perspicuum efficitur. Nec minor est obscuritas in syllogismis, cum deest aliquid, aut superest. Deesse non dubitant, qui norunt Aristotelis breuitatem. Superesse, unico tantum illustri exemplo demonstrabo. Capite De futuris contingentibus, quæstio ponitur obscurissima: quæ sit multo obscurior propter prosyllogismos & prolepses, quæ ad summptiones confirmandas accesserunt. Si quis tamen distinxerit caput, ut explicet duos syllogismos per se, qui totam disputationem continent, facillimum efficitur. Nam primus syllogismus est: Si certa esset veritas futuri contingentis, res omnes ex necessitate euenirent: Hoc autem per absurdum est: Quare non est certa veritas futuri contingentis. Pro-

positio-

Syllogi-
smorum
obscuri-
tas.

positionem huius syllogismi explicat primum Aristoteles exemplo; deinde duobus argumentis confirmat; postremo triplici prolepsi illustrat: Assumptionem probat tribus argumentis. Secundus syllogismus est: Quae natura rerum est, eadem enunciationum: Res autem pleraque sunt ancipitis euentus:

Quare & enunciatianes. Propositionem confirmat similitudine rerum. Hoc lumine adhibito, quid apertius capite De futuris contingentibus; quod tamen vulgo obscurissimum indicatur? In methodo vero quanta est obscuritas, si aliquid desit, si super sit, si non sit distinctum, si non ordine collocatum, si varium, si sparsum? Quam multa deesse Aristoteli obseruarunt sectatores illius studiosissimi: ut Porphyrius libro Categoriarum, explicationem quinque vocum: ut Gilbertus Porretanus disputationem copiosorem sex Categoriarum: Stoici libro *ὑποθετικῆς* ἀρτέως artem enunciationum hypotheticarum: ut Theophrastus modis syllogismorum, quinque modos per conuersionem; quamquam hi leguntur sparsi in Aristotele; & modum probandi conuersionem negationis vniuersae: ut Stoici syllogismos hypotheticos apprime necessarios: ut Hermogenes plures modos Enthymematum. Posterioribus vero Analyticis quam magnam accessionem fecerit Galenus, quindecim libris de eodem argumento editis, quis dubitat? Graeci tamen interpretes pauca quadam addiderunt de methodis diuidendi, componendi, & resoluendi. Topicis pra-

Methodi obscuritas.

posuit Theophrastus *Antetopica*: *Elenchis* addidit Galenus *Demonstrationem fallaciarum* quæ sunt in verbis: quæ ab Aristotele prætermiſſa fuerat. In *Physicis Disputationi* de motu addidit Proclus libellum elegantissimum De motu: in quo multa theoremata diligentissime persequitur. Libris De celo videntur multi suam Sphæram adiunxisse. Libris De ortu & interitu accessit elegantissimus liber Alexandri De mixtione: quod existimaret Alexander, ut credo, hanc tractationem in Aristotele imperfectam esse. Meteorologicis multa addidit Theophrastus, quæ non tam expressa ab Aristotele, quam indicata solum videbantur; ut libros De aquis, De lapidibus, De metallis, & aliis etiam quæ ex terra fodiuntur. Multa etiam post Theophrastum Seneca apposuit. Stoici adiunxerunt libris De animo partem magnopere necessariam, De animi perturbationibus. Libris De sensu addidit Theophrastus unum libellum De sensu, & alterum De coloribus. Horum exemplo quam multa addi possent Aristoteli, quæ nunc demum deesse a multis observantur, non sine magna utilitate. ut disputationi de nutritione, & accretione, & quarto Meteororum, multa ex Galeno in variis locis. & in Logica, ratio definiendi & diuidendi accuratior: & in Topicis, exemplo Ciceronis, methodus inuentionis diligentior. quod Louanienses in suis commentariis in Logicam Aristotelis fecisse videntur. Sed quis ista addet, nisi multum auctoritate valeat?

leat? Addet, addet, qui non hominum, sed veritatis rationem habebit. Verum multa supersunt; ut bona pars Priorum, quam ostentationis causa scriptam esse omnes confitentur: sed ut ego sentio, utilitatis causa. Multa sunt quae repetit inutiliter Aristoteles: ut disputationem de vitis Dialecticis in Prioribus, Topicis, & Elenchis: ut rationem definiendi in Posterioribus, Topicis, & Metaphysicis: ut explicationem causarum secundo Physico, & quinto Metaphysico, iisdem verbis expressam: ut disputationem de motu & infinito, 3 Physico 5, 6: & 1 De calo, & 11 Metaphysico. ut de principis rerum naturalium, 1 Physico, & Metaphysico. ut de continuo in Categoriis, 3 Physico, 6 Physico, 1 De calo, & in Metaphysicis. Sed ista defenduntur suis distinctionibus. Multa non sunt distincta: ut liber *ἡ ἐπιμειναι*; qui a Latinis temere in duos libros, a Graecis vero in quinque sectiones sine ratione diuiditur: cum apertius possit diuidi in tres sectiones: Primam, de elementis enunciationum, usque ad caput quintum: Secundam, de duabus affectionibus enunciationum, nempe repugnantia & consecutione, usque ad ultimum caput: Tertiam, ultimo capite, de quaestione quadam repugnantium inter se enunciationum. Ac prima pars diuiditur in praefationem, & elementa; quae sunt septem: Nomen, Verbum, Oratio, Enunciatio, Affirmatio, Negatio, & Contradictio. Secunda pars denuo secatur in affectionem enunciationum absolutarum,

Distinctiones
vitiolae;
ac
nominati-
tim
libri
De
enun-
ciatio-
ne.

Topico-
rum di-
uisio.

Ordo li-
brorum
Aristo-
telis.

Et earum qua modificata sunt. Repugnantia absolu-
tarum, tribus theorematibus explicatur. Primo,
generibus repugnantiarum: secundo, proprietati-
bus, Et regulis earundem: tertio, numero repugnā-
tiarum. Consecutio duobus theorematibus contine-
tur, ἰσδιωαμία, Et regulis consequentiarum. Dein-
de modificata enunciationes in repugnantiam Et
consecutionem diuiduntur: qua singula licet de-
nuo parti, dum ad indiuiduam ueniatur. Sic etiam
totus liber Topicorum, quem nec Græci nec Latini
apposite distinguunt, diuiditur in tres partes: pri-
mam, de questione, usque ad caput decimum pri-
mi libri: secundam, de inuentione, a capite decimo
usque ad octauum librum: tertiam, de dispositione
Et exercitatione, toto libro octauo. Tum singula hæ-
c partes habent alias diuisiones: ut totus Aristoteles,
memoria confirmanda causa, in tabulas conferrī
possit. Sed quid de ordine librorum dicam? de
quare solus Adrastus Aphrodisæus unum librum
scripsit: in quo præter alia multa, docet post Cate-
gorias sequi debere libros Topicorum Et Elen-
chorum. neque mirum. nam uidetur Aristoteles 7
cap. 1 Topici, categorias ad inuentionem retulisse.
Vnde Antetopica a multis Græcis nominantur. E-
lenchos vero coniunctos esse cum Topicis, epilogus
Elenchorum declarat; in quo tantum repetuntur
quæ in Topicis Et Elenchis exposita fuerant. Atq;
hi sunt libri inuentionis Dialecticæ: reliqui tres,
ὁ ἐκ προτέρων, Priorum, Et Posteriorum, sunt Ana-
lyseis,

*lyseos, aut Dispositionis, ut Rhetores loquuntur. Hoc modo Demonstratio vere finis est & extremum. Dialectica: hoc modo Inuentio vere prior est & ordine nature, & doctrina dispositione. Alii Categorias a Logica separant, & a libro *ᾧ ἐκ μὲν τῆς Λογικῆς* ordinantur: neque id sine ratione. Nam cum Categoria materiam suppedient; Logica autem omni careat materia; videntur sub Logica non posse comprehendere: cumq; liber *ᾧ ἐκ μὲν τῆς Λογικῆς* de iis disputet quae sunt cum Grammaticis communia, merito reliquis libris anteponitur. Alii reiciunt illi quidem Categorias a Logica, sed a Topicis & Elenchis initium sumunt: & de cetero ordinem Adraasti sequuntur. At Perionius post librum *ᾧ ἐκ μὲν τῆς Λογικῆς* Topica & Elenchos collocat, postremo Priora & Posteriora: quia in Categoriis, & libro De enunciatione, elementa artis; in Topicis & Elenchis, inuentio, quae prior est; in Analyticis, iudicium explicatur. Reliqui ordine fere vulgare librorum sequuntur. De hac ordinis varietate indicare, non est huius temporis, neq; loci, sed commentariorum quos in uniuersam Logicam paramus.*

Item Varietas magnam affert Aristoteli perturbationem. Nam cum verum plus vno esse non possit, necesse est, aut nullam, aut unam tantum veram esse sententiam. In qua re indicanda acerrimo opus est iudicio, & magna Dialectica artis cognitione. ut, cum multa argumenta afferuntur ab Aristotele ad eandem rem confirmandam, aut refutandam, videre quae necessaria aut Analytica, ut Aristoteles vocat;

Varietas
in Ari-
stotele.

Philoso-
phia de
finitio-
nes sex
in Com-
menta-
rio Am-
monii
ad 3 vo-
ccs.

Et quæ Logica aut probabilia; Et quæ captiosa. quod Aristoteles facit 1 Posteriorum, disputans non esse progressum in infinitum in demonstrando. Tum videre qui gradus sint in argumentis necessariis Et probabilibus, quod magis necessarium, quod probabilius. Cumq; variae sint eiusdem rei diffinitiones Et diuisiones, videndum quæ sola perfecta sit, reliquæ suis vitiis sunt notandæ. ut, cum sex diffinitiones Philosophiæ afferantur ab Ammonio, solæ duæ constant genere, quæ a re subiecta ducuntur; reliquæ genere carent, nec quid res sit explicant. Nam duæ quæ ducuntur a fine, non docent quid Philosophia sit, sed quales debeant esse mores Philosophorum; ut semper commententur mortem, Et ut diuina, non humana sequantur. Tertia, quæ afferitur a Pythagora, est explicatio nominis, Et docet tantum quarum rerum cupidus sit Philosophus. Quarta explicat solum, Philosophiam præstabiliorem esse omnibus artibus. At illa definitio, Philosophia est cognitio rerum humanarum atque diuinarum, non tradit quid sit, sed ex quot partibus constet. Quare de sex definitionibus hæc erit sola propria, Cognitio rerum, quia res sunt. Quæ definitio hæc methodo est inuestiganda: quæ tamen in omnibus interpretibus desideratur. Omnia quæ insunt in animo, qualis est Philosophia, aut sunt partes animi, aut symmetria partium, aut actiones. Philosophia non est pars animi; alioqui omnes nasceremur Philosophi: non symmetria; nam si secundum

natu-

naturam, esset virtus; si præter naturam, vitium: Philosophia autem neutrum est, sed ἀδιάφορος. actio igitur. Porro actiones aut sunt singularium partium animi, aut symmetriae: Philosophia non est symmetria actio, ut supra demonstratum est: Ergo unius partis; non appetitis: nam posita esset in voluntate, & omnes continuo essemus Philosophi: quare est actio partis cognoscentis, quæ uno nomine Cognitio vocatur. Quamobrem inuentum est proprium genus. nunc differentiam a re subiecta quæramus. Cognitio aut rerum, aut verborum: non verborum igitur rerum. rerum non singularium; quæ infinita sunt: ergo vniuersarum. Quare hæc erit propria definitio Philosophiæ, Cognitio rerum, quia res sunt, id est, rerum vniuersarum. Mitto varias sententias, expositiones, methodos: quas cum per tempus explicare non liceat, in alium locum reseruabo. Prætereo quæ sparsa leguntur in Aristotele: quæ utile esset uno loco colligi. Porro his omnibus obscuritatibus magnum asferrent adiumentum, qui adderent quæ deessent, detraberent, quæ redundarent; (quod audio fecisse nostrum ciuem Gelidam, doctissimum philosophum, in Aristotele multum exercitatum) ex variis methodis, expositionibus, & sententiis meliores retinerent: quod facere Louanienses in suis commentariis melius voluerunt, quam potuerunt. Porro autem in Aristotele omnes asserunt magna contentione vocis, nihil esse falsum, nihil repugnans, nihil in-

Aristote-
lis incō-
stantia.

consequens. Mallem dicerent pauca esse falsa, pau-
carepugnantia, pauca inconsequentia; & Aristot-
elem hominem esse agnoscerent, qui errare sciret,
& posset. Sed audiant, quaeso, primum Alexandrū
Aphrodisenum aliter de Aristotele indicasse: qui ta-
men primus illum sexcentos annos iacentem in situ
& pulnere, excitauit. Nam cum rogaretur qua
sententia Aristotelis illi magis placeret: respondit, se
solam sententiam de mundi aternitate arripuisse;
quod in ea sola videretur Aristoteles sibi constare.
tam inconstantem Aristotelem fuisse Alexander
indicanit. Sed quid Alexandrum commemoro?
Non ne nouimus Categorias Aristotelis a Plotino
reprehendi; quem diuus Augustinus & Macro-
bius non verentur cum Platone comparare: &
easdem a diuo Gregorio Nazianzeno irrideri?
Librum secundum *Θεὸν ἐπιμνηστικόν*, ut Latini diui-
dunt, vel ab illis interpretibus studiosissimis, praefer-
tim extremum caput, improbari? Mixtiones ne-
cessarii & absoluti, item contingentis & absoluti,
a Theophrasto & Eudemo suis familiaribus refu-
tari? a Chrysippo, quia negauit ex falso, quod fieri
potest, sequi quod non possit fieri, accusari? in Po-
sterioribus illius inconstantiam de medio Demon-
strationis, sit ne definitio subiecti, an attributi, ab
interpretibus animaduerti? in Topicis a Cicero-
ne & Rodolpho incertam methodum notari? a Ga-
leno in Verborum fallaciis vexari? in Physicis a
Theo-

Theophrasto & Eudemo multa redargui? in iisdem a diuo Iustino, duobus libris de eare editis, vehementer exagitari? Secundo Physico, quod naturam fecerit principium mouendi; & in octauo negari principium esse mouendi in rebus naturalibus, nisi sint animata, ab interpretibus damnari? quarto Physico a Philopono de loco & inani non probari? De tempore vero, a Damascio, Stratone, Plotino, Iamblichio, & Proclo confutari? Septimo Physico, de cognitione animi antequam corpus ingrediatur, errorem eius ab interpretibus ostendi? Octauum Physicum, & primum De calo, a Philopono & cunctis Christianis argui? libros De calo a Xenarcho Philosopho peritissimo labefactari? in libris De ortu, in disputatione de mixtione, sit ne per substantias, an per qualitates; & de materia prima, sit ne expers quantitatis, an particeps, inconstantiam a multis iudicari? In Meteorologicis multa a Seneca condemnari? Libros De animo, a Diuo Gregorio Nazianzeno contumeliose tractari; & a multis sectatoribus illius studiosissimis contemni? Metaphysica, in quibus firmissimum praesidium Aristoteleorum est, a Plutarcho nihil utilitatis continere neque ad docendum, neque ad dicendum, iudicari? Ethica a diuo Basilio, propter corruptam opinionem de felicitate, vehementissime improbari? a Galeno refelli in origine nervorum, in somni ratione, in semine mulieris, in ratione

videndi, in necessitate cerebri, in sede primi sensus, in numero ventriculorum, in sectione cordis, in operibus seminis, in ortu partium ex semine, in nature operibus, quæ diuerso modo in animalibus & plantis exposuit; in actionibus organorum prætermisissis, in comparatione maris & foemina, quod foemina sit imperfectior; in utilitate unguium, in tribus facultatibus vnius nature, in nervorum explanatione, in qualitatibus primis, sint ne quatuor agentes, an dua tantum? ac in aliis plerisque, adeo damnari, ut aliquando se Dialecticam & artem Demonstrandi in eo desiderasse pronunciarit? Prætereo de industria multa quæ ab aliis reprehensa sunt, ut ab Academicis, Stoicis, & Philosophis recentioribus, ne singula persequi, & Philosophorum principem in iudicium vocare velle videar: cui omnium artium inuentionem deberi confiteor, ac præsertim Dialectica, ut publice epistola quadam testatus sum. Sed hæc a me eo consilio dicuntur, ut excitentur omnes studiosi Aristotelis ad illum defendendum ab iniuriis aduersariorum; quod fecit Bessarion in Platone, & horum exemplo Aristotelem cum ratione reprehendi patiantur. Quare hæc diligentia adhiberi debet, ut omnes calumniatores Aristotelis in unum librum conferantur: in quo de illorum sententiis incorrupte ac libere, sine distinctionibus & perturbatione animi iudicetur. Sunt tandem apud Aristotelem aliqua argumenta inconsequentia: ut extre-

mo

Plato-
nis de-
fensor
Bessa-
rion.

mo capite De enunciatione quintum argumentū. Nam qui quæso valet argumentum, si in enunciationibus quarum attributo nihil est aduersum, negatio aduersa est affirmationi, idem futurum in iis qua habent aduersum? cum quaestio non sit posita, nisi de iis tantum quarum attributo aliquid aduersatur. Sed infinitum esset omnia velle persequi. De hoc igitur vitio indicandum quog, est.

Hactenus de tractatione rerum disserui: nunc de rebus ipsis, & de praeceptionum usu, quam breuissime fieri poterit, disputabo. In quibus quamquam magna sunt obscuritates, maxima tamen omnium est, ignorare eos auctores ex quibus sua mutuatus est Aristoteles: ut *Categorias* ex *Archyta Tarentino*: rationem inueniendi medium, & definiendi, ex *Philebo* & *Phadro Platonis*: ut totum librum *Elenchorum* ad verbum fere ex *Euthydemo Platonis*, & ex reliquis dialogis, qui scribuntur contra *Sophistas*: ut *methodum* progrediendi à generalioribus ad specialiora, ex *Philebo*: ut mutationes fieri ex contrariis, ex *Phadone*: ut omnem fere *Physiologiam* ex *Timao*, exceptis libris *De animalibus*: *Politica* ex dialogis *De rep.* & de legibus: *Ethica* ex reliquis dialogis moralibus. Nam quod vulgo dicitur, facilius conciliari ignem posse aqua, quam *Aristotelem* *Platoni*, falsum est; cum verbis solum inter se, non sententia discrepent: de quo argumento scripserat *Porphyrus* libros septem, qui perierunt: sed possumus ad eam rem uti

I I I I.

Aristoteles a quibus sua mutuatus.

opera Procli, & Græcorum interpretum, & Bessarionis; qui magnum huic rei adiumentum attulerunt. Sed multo maior causa est obscuritatis, quod multa vulgo recepta sunt pro decretis Aristoteleis, aut ex aliis sectis philosophorum, aut ex opinione vulgi sine auctoritate: qualia sunt hæc omnia Stoica; definitio Artis, Coacervatio ex multis præceptionibus, ad aliquem finem utilem vitæ spectantibus; cum Peripatetici labefactent perceptiones Stoicas: tres partes Philosophiæ, Theorica, Practica, & Logica; cum Aristoteles duas tantum faciat, cumque Stoici sub Theorica solam philosophiam naturalem complectantur, Aristoteles vero etiam Mathematicas & Metaphysicam: Dialectica definita a Diogene Stoico ars discernendi verum a falso; cum multa præstetur a Dialectico quæ hac definitione non continentur: dissimilitudo Zenonis, quod Rhetorica copiosior sit, Dialectica angustior, falso tributa Aristoteli a Cicerone; cum in Aristotelis Rhetoricis non legatur, cumq; Aristoteles demonstret, maiora, minora, plura, pauciora, non mutare rerum species: Inuentio neglecta, & ad Rhetoras tamquam in exiliū relegata. Mitto Platonica, quæ pro Aristoteleis irrepserunt. duo dicam admirabilia. Sic vulgo omnes præcipimus. Omnis diuisio, si fieri potest, debet renocari ad bimembrem: præceptum tamen est Platonis, ab Aristotele multis argumentis refutatum primo De partibus animalium: quod pro Aristoteleo venditamus. Il-
lud

Stoica
pro Ari-
stoteleis

Platoni-
ca in A-
ristotele

lud etiam vulgo persuasum est, ab Aristotele collocari ideas in Deo optimo maximo: qua sententia Platonis est, & aternitati mundi, quam sequitur Aristoteles, e diametro repugnans. Eodem pacto Aristoteles refutavit primo Meteorologico, ignem esse proximū globi lune: at nos dogma Aristoteleū esse arbitramur. Sic tria facimus genera bonorum, animi, corporis, & fortune: cum in nullo auctore hac divisio legatur: quia bona fortune, sunt cōmunia bonis corporis & externis ut demonstrari potest ex definitione qua affertur ab Aristotele primo Rhetorico. Neg. solū sententia pro Aristoteleis falso recepta sunt, sed etiā integra aliquando disputatio: ut 7 Phisico quatuor pagina paraphrasis Themistii: quae, quod nefas est dictū, pro vero Aristotelis textu ad hodiernū vsq; diē legūtur: atq; etiā integri libri; ut Rhetorica ad Alexandrū; quā Anaximenes Lampfaceni esse cōstat, cum Quintilianus lib. 3, eandē divisionē Rhetoricae Anaximeni tribuat, quae legitur in Rhetoricis ad Alexandrū; cumq; eā sententiā auctor illius libelli sequatur de signis scientiā efficientibus, quā Aristoteles disputans de enthymemate, ad alios refert auctores: ut libri falso ascripti Aristoteli, De ut causa; qui liber est Procli: ut De intelligentia, De proprietatib. elementorū; qui libri non retinent phrasim Aristoteleam: De pomo, qui liber aperte alicuius Christiani est. De proprietatibus vegetabiliū liber, est ab aliquo Arabe cōpositus, cum citet Arabicos scriptores. Libri duo De plan-

Aristote-
li falso ad
scripta.

tis, aliquas voces habent Arabicas; ut benteli, nenuphar: quæ voces aperte declarant librum ab Arabæ aliquo scriptum fuisse. De libello De mundo adhuc sub indice lis est sit ne Aristotelis. Nam cum elegantiprafatione utatur, & Platonem generosum vocet, & mundum creatum esse asserat, fit ut Aristotelis non videatur esse. At diuus Iustinus martyr, & magni nominis philosophus Platonius, illum Aristoteli tribuit: quem Ioannes Picus & Eugubinus sequuntur. De libro etiam De Coloribus, magna disceptatio est, sit ne Aristotelis, an Theophrasti? Quam utile ergo esset hæc omnia per se observari? Nec minor sedulitas necessaria est in sententiis Philosophorum examinandis, vere ne an falso ab Aristotele refutentur, ex variis fragmentis Philosophorum, quæ in variis scriptoribus leguntur. Quam partem Græci interpretes multum sua industria inuerunt. Quin & illud admirabile est, quod Aristoteles multis in locis questionem ponit, cuius contrariam sententiam sequi oportet: ut capite De relatis, dum disputat de sensu & re quæ cadit sub sensum, sit ne simul natura; & de scientia & re quæ cadit sub scientiam; ac demonstrat non esse simul natura, cum 2. Physico contrariam sententiam confirmet. Item extremo capite De enunciatione, probat negationem magis esse aduersam affirmationi, quam affirmationem aduersi attributi; cum decimo Metaphysico contrariam sententiam sequatur. Id autem Aristotelem fecisse

Philo-
sophorum
sententiæ
quæ vere
ab Aristotele
refutata.

Contra-
ria in A-
ristotele

fecisse scribunt interpretes, ut crucem figeret posteris: sed hac molestia liberauit nos Ammonius. Magna obscuritati resisterent, qui praecepta Posteriorum & Elenchorum Aristotelis sic cum illis operibus compararent, ut ille cum Philosophis comparat: quae ex re, vix dicendo exprimi potest, quam magni fructus caperentur. *Exempla Aristotelis* Exemplorum Aristot. difficultas. magnum facessunt negotium viris doctissimis: ut cogantur aliquando pronunciare vetus illud eloquium, Exemplorum non requiritur veritas; aut sententias ineptissimas asferre, qualis est illa Simplicii capite De contrariis, Socratem positum esse ab Aristotele pro catulo, cum scribit de Socrate nondum vidente, sed nato ad videndum, utrumque esse falsum, & videre, & cecum esse. Et illa Philoponi explicatio de Orichalco in Posterioribus; Genus est materia nondum inuentum; cum sit as mixtum cum cadmia fossili. Quam multa Arithmetica ignorata? ut Quadratum, & Altera parte longius, quod Aristoteles 4 cap. 1 Posteriorum numeris tribuit, ad figuras Geometricas translata; cum sint numeri figurati. Quam multa Geometrica negligenter explicata! ut Quadratura circuli in Categoriis & Physicis: ut Diametrum non posse componi cum costa; in Prioribus: ut Duplatio cubi in Posterioribus. Quam multa Musica! ut Diesis in Posterioribus pro hemitonio minimo: $\chi\delta\mu\alpha$, id est Color, primo Topico, pro eo genere Musica quod Mensuram breuem nominamus. Quam multa

*Astrologica! ut sol secundo celo ab Aristotele pos-
 tus. Quam multa Cosmographica corrupta! ut
 Parnassus mons primo Meteorologico ab Aristote-
 le in Asia collocatus, & alia multa quae in Metro-
 rologicis leguntur. Quam multa quae ad Archite-
 cturam pertinent, deprauata! ut τεῖ γλυφοὶ decimo
 Ethico, quos vetus interpretes trisculptos vertit, alii
 elegantius laquearia; sed utrique ignorata nomi-
 nis vera sententia: Eustratius autem scribit ab aliis
 vocari μῦτλα; quasi dicat, ut credo, mutulos: sed
 falso, cum mutuli sint in coronis, τεῖ γλυφοὶ in zo-
 phoris. & eodem libro ῥαβδωσι vocat Aristoteles
 columnarum striaturam, quasi virgationē. quem
 locum Eustratius non intelligens, explicat de colum-
 nnis quae ad rectos angulos collocantur. Potuit ta-
 men ab Aristotele admoneri: qui in libris De ani-
 malibus ostrea appellat ῥαβδωτὴ, quasi dicat striata,
 pectinata aut virgata. Quam multa exēpla Phy-
 sica ignorata! ut in Logicis de ventriculis boum.
 Quam multa medica! ut in Categoriis disputatio
 obscurissima, sint ne valetudo & morbus aduersa,
 quae carēt medio, an quae habeant medium? Quam
 multa philologica! ut μῶα posita ab Aristotele in Po-
 sterioribus pro grano; cuius loco posita est a Latinis
 vncia; quae distat a grano quingentis septuaginta
 quinque granis; ut incredibile sit mendacii inter-
 uallum: ut similitudo spongiae qua utitur Aristote-
 les in Meteorologicis, cum inquit montes tamquam
 spongiā esse; nec tamen explicat causam similitu-
 dinis;*

dinis; quæ in hoc posita est, quod in montibus sunt
 vena, fibra, commissura, ac plerumque cauerne, in
 quibus recipiuntur aqua pluuie. Quam multa Poe-
 tica & Historica: ut 2 Ethico Circe pro Calypso po-
 sita: in Posterioribus Alcides pro Alcibiade: quæ o-
 mnia utinam viri docti ad Aristotelem intelligen-
 dum obseruarent; quemadmodum Theon Mathe-
 matica separatim scripsit ad Platonem intelligen-
 dum. Extrema difficultatis causa superest expli-
 canda. Hæc est quod aut vsus verus præceptorum i-
 gnoretur, aut cognitus non exerceatur. Quod quã-
 quam a me in tota Philosophia explicari posset, ta-
 men in Dialectica tantũ breuiter explicabo. Nam
 quid, quæso, utilius, quam exercere auditores in de-
 finiendo, diuidendo, & demonstrando, dum au-
 diunt voces Porphyrianas? & in inquirendis generi-
 bus, formis, differentiis, proprietatibus, & acciden-
 tibus cuiusque rei? & in indicando, sint ne vera ge-
 nera ab aliis inuenta, vera species, vera differentia,
 vera propria, & vera accidentia per diffinitiones
 & proprietates quinque vocum; & in duabus voci
 propositis videre, quomodo una ad alteram affecta
 sit? Quid fructuosius, quam in Categoriis exerceri
 in rebus distinguendis; & videre quaque res cuius
 sit generis? quod ad definiendum plurimum valet;
 ut facit Aristoteles disputans de definitione animi;
 & indicare vere ne an falso ab aliis res sub quaque
 categoria collocentur? Quid magis frugiferum,
 quam, cum duo sint iudicia, vnum singularum

Vfus præ-
 ceptorũ
 Aristote-
 lis seruã-
 dus.

propositionum, alterum totius syllogismi, nosse ex libro *de ἐπιμηνείᾳ*, ex repugnantia & consequentione quæ propositiones veræ, & quæ falsæ sint; & in indicandis alienis sententiis eadem methodo uti? Quid salutaris, quam prima sectione Priorum, exerceri in indicandis syllogismis ex formativum figurarum, & ex materia? quod utilissimum est, & a multis neglectum, in mixtionibus tamen diligenter explicatum. Quæ res maiori usus est, quam quæ docetur ab Aristotele secunda sectione Priorum, & in Topicis? instructum esse copia argumentorum ad quamvis rem confirmandam aut refutandam, & videre quæ argumenta quibus questionibus magis conveniant? Quæ res maiorem habet utilitatem, quam ex tertia sectione, & secunda Priorum, & Elenchis, exerceri in explicando artificio omnium scriptorum, & in indicandis eorum vitis, in iis præsertim locis in quibus Aristoteles aliorum decreta refutavit? Quid magis conducit, quam Posteriora Analytica? in quibus docemur quæ sit vera Demonstratio, quarum rerum sit, ex quibus principiis constet, quæ sint gradus demonstrationum, quæ sit scientia altera certior, quæ demonstrationes communes multarum artium, quæ propria, quæ aliena; quæ ratio sit definiendi, ex quibus partibus constet, per quæ fiat; ac tandem quæ sit methodus, quæ omnes

omnes artes & inueniri & doceri possint. Quibus rebus quid utilius excogitari potest ad artes omnes comprehendendas & tractandas?

Quamobrem, magistri literatissimi, quid aliud iam restat, quam ut pro nostris discipulis, pro Academia Valentina, fidem vestram & diligentiam obtester, & obsecrem. Discipuli omnes non sua culpa, sed nostra, a studiis Aristotelis deterrentur, difficultateque Aristotelea fracti & debilitati, a Logica & Philosophia amore abducuntur. Itaque, magistri peritissimi, ut amore Aristotelis incendantur, ut Dialectica & Philosophia studiis excitentur, ingenuam & generosam studiosæ iuuentutis indolem, difficultate Aristotelis afflictam, excitate; liberalium scientiarum aditum patefacite; neque solum auditores supplices, sed multo magis Academiam moerentem, & utraque manu auxilium vestrum postulantem, respicite. Quæ, si Musis suis comitata, voce uteretur, nonne sic vos, vel pro suis summis meritis moneret, vel pro auctoritate quasi matris in liberos hortaretur, vel pro magnitudine periculi oraret: Filii miserabilem parentem diligentia vestra subleuate: meum Aristotelem, Græci interpretes doctis & sapientibus commentariis illustrarunt; commentarios Græcos mihi restituite. Philosophiam Aristotelis mei pa-

Epilegus.

Prosopeia & Apostrophe.

Anace-
phalao-
nis.

troni a viris utriusque linguae peritissimis doceri
voluerunt: eam cognitionem linguarum mihi re-
stituere. Ex coniuncto Dialectica & Philosophia
studio magna mihi ex propriis, perspicuis, certis,
veris, & consentaneis praeceptionibus bona attule-
runt: ea mihi bona restituere. Doctores variis sciē-
tiis praestantes, Mathematicis, Philologia, & mul-
tum in exercitatione spectatos instituerunt: eos mi-
hi doctores restituere. Malos doctores extermina-
te; qui non comparatis inter se variis exemplari-
bus, Philosophiam perturbant; qui bona ingenia,
polyonymis non expositis, confundunt; qui ambi-
guitate vocum, perspicuam orationem obscurant;
qui, ignorata proprietate sermonis Graeci, Aristotelem non intelligunt; qui voces quibus alii Philo-
sophi utuntur, ignorant; qui neglecta varietate
versionum, auditores perdunt; qui vocibus barba-
ris interpretum, quae Latina respondeant, nesciunt;
qui locis mutilis & deprauatis Aristotelem conta-
minant; qui vocabulis artium, & dictionibus barbaris
miseros auditores repellunt; qui ignoratione Gram-
matica, quid desit, quidve supersit, & quae sint hy-
perbata, non vident; qui quibus argumētis, quae for-
ma syllogismorum, quae methodo utatur Aristoteles, non explicant; qui aliena argumenta, alienos
syllogismos, alienam methodum in propria loca non
transferunt; qui obscura argumenta, obscuros syl-
logismos, obscuram methodum non declarant; qui,
quae desunt in Syllogismis & methodo, non addunt;

quae

qua supersunt, non detrahunt: qui perturbata &
 indigesta non distinguunt, neque ordine collocant;
 qui varia argumenta, varias sententias, varias ex-
 positiones, sine censura sectantur; qui sparsa, v-
 no loco non colligunt; qui falsa argumenta a veris,
 inconsequentes syllogismos a consequentibus non
 separant; qui auctores ex quibus sua mutuatus est
 Aristoteles, non consulunt; qui aliorum Philoso-
 phorum opiniones pro Aristoteleis recipiunt; qui
 sententias plebeias sine auctore & ratione mordicus
 tenent; qui disputationes integras & libros Aristo-
 telis falso adscribunt; qui sententias Philosophorum,
 ab Aristotele refutatas, non examinant; qui in
 questionibus incertis sententiam certam non pro-
 nunciant; qui praecepta Aristotelis cum exemplis
 illius non comparant; qui exempla Arithmetica,
 Geometrica, Musica, Astronomica, Cosmogra-
 phica, Architectura, Physica, Medica, Philologi-
 ca, Poetica, & Historica contemnunt; qui verum
 praeceptorum usum ignorant; ac tandem omnia
 bonarum artium studia insatiabili lucri cupidita-
 te corrumpunt. Hæc Academia Valentina, si lo-
 qui posset, moneret, hortaretur, oraret. Nos vero,
 magistri doctissimi, nostra parenti morem gera-
 mus, & partitis distinctisque inter nos laboribus,
 his obscuritatibus Aristotelis medicinam aliquam
 faciamus; ut, qui utramque linguam perfecte no-
 runt, de exemplarium varietate censeant; qui vo-

ces idem declarantes adnotent, & nominum ambiguitatem distinguant, & sermonis Græci proprietatem declarent, & quibus verbis alii Philosophi utantur, doceant; varietatem versionum comparent; quæ voces Latine quibus barbaris respondeant, obseruent; textus mutilos & deprauatos in pristinam dignitatem restituant; vocabula artium & distinctiones barbaras oratione apertiori illustrent, & quæ desunt in contextu Aristotelis, addant; quæ redundant, detrahant, & hyperbata in rectum ordinem reuocent: Logici, quibus argumentis, quæ forma ratiocinationum, quæ methodo usus sit Aristoteles, doceant; iidem aliena argumenta, alienos syllogismos, alienam methodum in sua loca restituant; iidem obscura argumenta, obscuros syllogismos, obscuram methodum aperiant: si quid in syllogismis & methodo redundet, separent; si quid desit, adiiciant: iidem, quæ ordine carent, distinguant & ordine collocent; varia argumenta, varias sententias, variam methodum examinent; sparsa in vnum locum conferant; quæ falsa sunt & inconsequentia, reprehendant; sententias Philosophorum, ex quibus suam mutuatus est Aristoteles, ostendant; alienas sententias, aut sine auctore pro Aristoteleis receptas, expellant; germanos Aristotelis libros ab adulterinis discernant; quas quæstiones posuerit Aristoteles exercitationis causa, non veritatis, profligent; præcepta Aristotelis

stotelis cum eiusdem exemplis comparent: Mathematici exempla Arithmetica, Geometria, Musica, Astrologia, Architectura, explicent; Physiologi Physica exempla declarent; Medici medica explanent; Philologi Historica, Poetica, & Philologica exponant; Philosophi tandem fructus veros Logica & Philosophia diligenter & accurate demonstrent; ut, omnium artium & doctrinarum coniuncta opera, auditores nostri, paruo tempore, & exiguo labore, optatum finem Logica & utriusque Philosophia, non sine magna voluptate, consequantur.

Habita in Academia Valentina ad 16
Calendas Septembris, anno 1553.

ORATIO II,

*De optimo genere explanandi
Aristotelem, & de vi atque
usu artis DIALE-
CTICAE;*

BARTHOLOMÆI IOSEPHI PA-
SCHALII Valentini.

SItantum ingenii, industria, & facultatis haberemus ad dicendum, auditores, quantum in nobis inest voluntatis, studii, & curæ ad docendum; speraremus profecto vobis omnibus meam hanc orationem gratam & iucundam futuram. Nam ab eo tempore quo cunctis sententiis & suffragiis Doctor publicus sum denunciatus, nihil mihi potius fuit, nihil prius faciendum putavi, nihil aliud officii mei ratio postulare videbatur; quam ut & auditoribus Philosophia prodessem, & aliorum studia iuvarem, & huic scholæ subuenirem. Sed fateor meum ingenium minime esse voluntati par; sentio meam industriam esse inminutam: intelligo me ea facultate qua rem illustrare differendo, animos audientium devincire voluptate & inflāmare, & quocumque res postulet modo flectere possu-

possumus, carere ac prorsus esse destitutum. Vester tamen hic conspectus incundissimus me recreat, multum, ac reficit. Vidi enim antea, cum cognitum esset me esse dicturum, concursum audiendi causa, ex tota Academia factum, coronam multiplicem ac refertam. Nunc autem video, cum surrexerim ad dicendum, omnium oculos in me esse conuersos, & ad audiendum significatum esse silentium: ut sperandum plane sit, quemadmodum hactenus, sic etiam reliquo orationis meae cursu, vos omnes cum crebris assensionibus, cum multis admirationibus, meae dignitatis futuros esse fautores. Illud etiam me maxime ad dicendum commouet; quod ea res mihi ad agendum est oblata, in qua cum nemini deesse possit oratio, non tam summa verborum grauitas spectanda, quam rationum pondera & momenta; non tam copia in verbis, quam pondus & delectus in rebus; non tam elegantia in dicendo, quam prudentia in existimando; nec tam desiderandum est accuratum & exquisitum genus subtiliter dicendi, quam humile & mediocriter tenuiter differendi. Agendum est enim primum de optimo genere explicandi Aristotelem; tum de vi & usu Dialecticae artis dicendum: & ad extremum, cum peroraro, muto tamen genere dicendi, aliquid de me ipso vobis omnibus pollicebor. Quod si villo tempore magna causa & disputatio, in huius scholae iudicio ac potestate versata est, hac profecto tanta est, ut omnis scholae dignitas, omnium philologorum

salus, utilitas, studiū, & cognitio Philosophiae, ex hac una oratione pendere videatur. Quae quo maiora sunt, auditores studiosissimi, eo vos, ut rogamus, maiori diligentia, cura, & attentione, verba nostra audire oportebit; ut quoniam corpore adestis, adfistis etiam animo. Nam si vos in hac re vestro munere fungemini, nos etiam in eo munere nostro fungemur, & de iis quae dicere institui, eodem ordine, non ea quidem omnia quae dici possunt, quae sunt, innumerabilia; sed ea dumtaxat quae dicenda videbuntur, quaeque nobis in mentem venient, dicemus: si prius de re pauca dixerimus, de qua vere nos illud quasi praefari possumus.

Se&ar
Philoso-
phorum

His qui nunc primum curriculum Philosophicum interpretandum aggrediuntur, vel ad audiendum conveniunt, ante omnia cognitam esse debere dissimilitudinem omnium sectarum, ut ex his unam eligant, quam semper sequantur, cuius doctrina & sententiis acquiescant, ne per varias sectas, quae in suo genere semper res complures dissimiles habent inter se, sua dogmata particularia, & peculiarem quampiam disciplinam, vagentur, & incerti huc atque illuc trahantur; sed ad unum tantum finem spectent & referantur. Quod mihi hodierna die, exemplo libelli Galeni De sectis ad eos qui introducuntur, faciendum putavi. Ac primum, Philosophorum genera & sectae variae a Philosophis explicantur. Nam Simplicius in Categoriis, septem sectas Philosophorum constituit: Hip-
pobotus

pobotus in libro De sectis (ut refert Laertius) decem, alii undecim. Nos autem totam rem facilius complectemur, hinc sumpto initio. Cum Hebræorum Philosophia sit omnium prima, & longe antiquior, ut ostendant Philo Pythagoreus, Aristobulus Peripateticus, diuus Clemens Alexandrinus, & alii multi; ne in his persequendis inmorer: Peripateticorum Philosophiam, in qua princeps exstitit Aristoteles, ex eadem dependisse, Clearchus Peripateticus testatur. Sed ante Aristotelem tres fuerunt successiones Philosophorum antiquissima: Italica quidem, quæ derivata est a Pythagora; Ionica, a Thalete; Eleatica, quæ a Xenophane. Aristotelis fere tempore profecta fuit secta Cynica ab Antisthene; Cyrenaica, ab Aristippo; & Academia vetus a Platone. Post Aristotelem vero, Stoicorum, a Zenone; Academia media, ab Arcefilao; Academia noua, a Carneade; Pyrrhonica secta & Epicurea. His ita positis, postularet ratio ordinis; & ad Aristotelem accuratius intelligendum, plurimum conducere, ut Peripatetica & reliquarum omnium sectarum dissimilitudines cognitæ haberemus. Quod in omnibus libentissime præstarem, nisi veritus fuisset, mihi ad maiora properanti, satis temporis datum non fuisse ad rem tantam pro dignitate tractandam. Quare prætermitto Pythagoram; qui suo quinquennii silentio, & argumento in artificiali αὐτὴν ἐφα, morem differendi Peripateticorum de quavis questione in utram-

que partem, & tantam copiam argumentorum artificialium, de medio videtur sustulisse. Taceo Cynicos; qui universalia sustulerunt. Mitto Cyrenaios; qui præter praeceptiones intimas nihil putant esse iudicii. Academicos missos facio; qui etsi nominibus differentes, re vero congruentes a M. Tullio Cicerone plerumque dicantur; tamen in multis distinguuntur: ut, cum nomina significare natura dicunt, cum triplicem fingunt animum sedibus distinctum, cum in disputatione utuntur dissimulatione, quam Græci εἰρωεῖαι vocant; cum sustinent assensionem, nec quicquam de rebus certo assenerant. Pyrrhonios relinquo, qui σκεπτικοί, ἐφευκτικοί, & ἀπορητικοί (ut ait A. Gellius) dicuntur, quod nihil affirmant, nihil comprehendere putent, nihil decernant, nihil constituent; sed in quærendo considerandoque quidnam sit omnium rerum de quo cerni constituique possit, semper sint occupati. & nec videre plane quicquam nec audire sese putant, sed ita pati, afficique sensu, quasi videant, vel audiant. De Epicureis nihil dico: siquidem Epicurus (ut ait M. Tullius Cicero primo De finibus bonorum & malorum) pene e Philosophorum choro est tollendus; cum in Physicis totus sit alienus, & differendi artem nullam habuerit.

Stoicorum
secta.

De Stoicis tantum verba faciam; quorum monumenta cum ætate Simplicii magna ex parte dilapsa fuerint & evanuerint, nescio quorum inscitia & ignorantia factum est, ut multa pro decretis Aristote-

Stoteleis vulgo recepta sint, & defendantur; cum tanta sit inter has sectas dissimilitudo, ut non solum verbis, sed etiam uniuersa re & tota sententia dissentire videantur. Nam primum verbis differre Stoicos a Peripateticis, nemo dubitauit, qui uiderit a Cicerone nonnorum verborum opifices & Architectos appellari; in secundo libro Academicarum quaestionum κατὰ λήψεις nomen a Zenone inuentum legerit: & qui apud Laerium hac nomina ἀπερίστωτοι, ἀνὰ καὶ ὁρμή, ἀνὰ ἐλεγχίαν, ἀμαπαύοντα, & alia multa ab Stoicis inuenta & excogitata inuenerit. deinde qui obseruauerit eadem nomina diuersis plerumque significationibus ab Stoicis usurpari: ut Synonyma non eadem significatione diffiniri; ἀξιωματικά appellari omnes Enunciationes, non prima principia, ut apud Aristotelem: ἡμματα vocari duas sumptiones, non principia demonstrationis, ut in Analyticis Aristotelis: naturæ nomine significari Deum opt. max. τὸ ἀγαθὸν bonis externis non accommodari, contra quam Peripatetici faciunt. Virtutis nomine omnes Artes intelligi; ac solum honestum bonum appellari. ac tandem qui cognouerit a Cicerone Stoicorum genus dicendi, exile & tenue appellari; Aristotelem vero fundens aureum flumen orationis: Stoicorum orationem astrictiorem aliquantoque contractiorem; Aristoteleam splendidiorem & neruosiorem: & Stoicos ad dicendum inopes indicari; Peripateticos vero incredibili quadam copia & suauitate dicendi

abundare. Sed quid dicam de rebus & sententiis; in quibus ita dissimiles sunt, ut mirer tot dogmata Stoicorum pro Peripateticis irrepsisse? Breuiter igitur seriem, formam, discretionemq; Stoica disciplina explicemus: ne quis ignarus tanta varietatis & dissimilitudinis, deserta & prope dimissa Peripateticorum schola, inscius arcem Stoicorum defendat, & patrocinium suscipiat. Ac primum Dialecticam diffiniunt Stoici (teste Laertio) scientiam, veri, falsi, & neutrius: ex quo colligitur, alteram, quæ a multis recipitur pro Aristotelea, artem discernendi verum a falso, Peripateticam non esse. Dialecticam vero diuidunt (ut refert Cicero 2 De finibus) in Inventionem & Iudicium. Neque vero moueri quisquam debet ex eo quod Cicero initio Topicorum, postquam posuit illam diuisionem, subiicit utriusque partis principem fuisse Aristotelem. quamquam enim verum sit nullum esse auctorem, ex quo possimus plura precepta Inventionis & Iudicii accipere, quam ex Aristotele; (quo sane modo Nicolaus Gruchius acute & subtiliter interpretatur illa verba Ciceronis) tamen non statim efficitur illius esse hanc diuisionem, huius eum rationem habuisse in suis libris; cum Aristoteles unam fecerit differendi rationem, scientiis accommodatam, quæ ex propriis principiis cuiusque artis proficisceretur ad docendum ea quæ rebus ad eam Artem pertinentibus conuenirent: alteram vero communem quandam de quacumque re dif-

re differendi facultatem; quæ sua ex communibus quibusdam & probabilibus duceret argumenta, hoc est Analyticam & Topicam. Sed mirum non est quæ a Cicerone de Dialectica dicuntur, non semper cum Peripateticorum doctrina convenire: cum Stoicos in ratione differendi secutus sit, & Diodorum Stoicum valentem Dialecticum a puero audierit, ut idem de se ait in Bruto & 2 lib. Academicæ questionum. Et quamquam Stoici omnem vim differendi in duas tribuant partes, ut ait Cicero 2 De finibus; tamen in sola indicandi parte elaborarunt; quemadmodum idem testatur in Topicis, lib. 4 De finibus, & lib. 2 De oratore: ut nomine Dialecticæ intelligerent nihil præter scientiâ quâdam recte collocandi quacumque inueneris argumenta. In qua Stoici primum omnium de vocibus disputant, & vocem corpus esse dicunt; quod Peripatetici negant. deinde a Predicamentis; quæ diuiduntur in οὐσία, ὑπόστασις, & ἰδιότης: contra quam Aristoteles diuidat. tum de enunciatis; in quibus multa de ineptis enunciatorum fallaciis, de interrogationum laqueis & punctulis quibusdam, quibus solebant in disputando uti magna ex parte ad illaqueandum simplices & incautos homines, quibus capiuntur non secus ac fere plagis & retibus implicate. quæ omnia Sophistarum propria esse docuit Aristoteles. ac tandem de syllogismis solum hypotheticis verba faciunt & iis qui ex probabilibus desumuntur. Nam Stoici non agnouerunt certam

illam demonstrandi rationem, quæ in libro De demonstratione traditur; quod apparet tum ex libris Galeni De placitis Hippocratis & Platonis; ubi contra Chrysippum disputans, eum reprehendit, quod ignarus Analytices, multitudine potius rationum contentus, quam veritate, omnes rationes, undecumque ducerentur, accommodatas ad docendum existimaret. tum etiam quia, ut ait Cicero 2 lib. Academ. questionum, Zeno scire negat, quemquam rem ullam, nisi sapientem. & hoc quidem Zeno gestu conficiebat. nam cum extensis digitis aduersam manum ostenderet, Visum inquitbat eiusmodi esse: deinde cum paululum digitos constrinxerat, Assensum huiusmodi: tum cum plane compresserat, pugnumque fecerat, Comprehensionem illam esse dicebat: qui ex similitudine etiam, nomen ei rei, quod antea non fuerat, ἡγετῆρος imposuit. cum autem lauam manum admouerat, & illum pugnum arte vehementerque compresserat, Scientiã talem esse dicebat; cuius competentem, nisi sapientem, esse neminem. Ex quo intelligi potest, nullam eos differendi rationem nouisse, præter eam quæ probabilibus contenta est. Tantum igitur abest ut Analyticen, quam Aristoteles 2 Met. cap. 1, in Demonstratione & scientia versari dicit, agnouerint, ut etiam ipsi eam de medio sustulerint. Et præter disputationē de syllogismo probabili, de contortis & aculeatis sophismatis, & de syllogismorum fallaciis disputarunt; cuiusmodi sunt.

sunt ἀδωὰς, στερήτης, ψαυδόμενος, & alia multa, de quibus Laertius. Hinc Stoici, qui tā breues, concisi, & ieiuni fuerunt in disserendo, Dialecticam pugno, Rhetoricam palme comparabant: quæ distinctio Peripateticis, qui sibi cum Oratoribus cognationem esse dicunt, accommodari non potest. Hinc Stoici putant se duas contrarias sententias obtinere, ut refert Tullius 4 De finibus: quod falsum esse Aristoteles docuit. Hinc Stoici Philosophiam diuidunt in naturæ obscuritatem, disserendi subtilitatem, & vitam ac mores, ut Cicero 4 De finibus, & Laertius docuerunt; cum Aristoteles non existimauerit Dialecticam esse Philosophiæ partem, sed instrumentum. Hinc Stoici id solum percipi posse dicunt (ut ait Cicero 2 Academ. quæst.) quod ita verum est, ut falsum esse non possit; & sapientem nihil opinari, contra quam Peripatetici doceant. Hinc tandem Stoici, postquam infinitos modos concludendi & simpliciter & ex conditione persecuti sunt, vniuersam se Logicam absoluisse existimabant. Ex quo perspicuum est, quam vanus sit eorum labor qui volunt Aristotelis libros ad Stoicorum decreta & sectam alioqui repugnantissimam accommodari. Sed quid in iis diutius inmoror quam par est? cur in tantas angustias & Stoicorum dumeta nostram orationem compellimus? cur vos omnes Stoicorum illecebris irretitos teneo? ut his tamquam fundamentis positis, recta nostra procedat oratio, & ut intelligatis Aristote-

lem ne intelligi quidem posse, tantum abest doceri, hac dissimilitudine sectarum neglecta & ignorata. si quidem cum questio An est, precedat questionem Quid est, supernacaneum esset querere quomodo sententia aliqua Aristotelis intelligatur, quam dubites sit ne Aristotelis, nec ne. Quare entendendum est nobis, & in hoc maxime elaborandum, ut prius quæ fuerint decreta Aristotelea, ex comparatione & dissimilitudine sectarum omnium intelligatur. Quod cum constiterit, adhibenda est recta ratio explicandi; qualem, ut credo, Galenus in optimo quoque interprete, in lib. *Ἐν τῇ ἐκτιμήσει*, desideravit, & nos ex varia lectione atque observatione veterum interpretum, hac methodo describemus. Locus Aristotelis quem interpretandum suscepimus, aut facilis est, aut obscurus: si facilis, non egebit explicatione: si obscurus, aut per se, aut propter tractationem, si per se, aut est obscuritas in verbis, aut in rebus. si propter tractationem, aut quod prolixius quam oporteat; aut quod brevius quam par sit, rem explicet; aut certe præter ordinem. Quare hæc erunt officia optimi interpretis & explanatoris; primum, quæ præter ordinem leguntur, ad certum ordinem renocare: deinde, quæ desunt, addere: tum, quæ supersunt, detrachere, & brevius explicare: adhuc ambigua distinguere: ac tandem, obscura explicare. Primum igitur ordo librorum Aristotelis diligenter considerandus est: ut, num Categoria sint toti Logica præ-

Ratio ex
planandi
Aristo-
teleam.

De ordi-
ne libro-
rum Ari-
stoteli-
sorum.

preponende, ut sensit Alexander Aphrodiseus; an libris tantum Topicorum, ut voluit Adrastus Aphrodiseus: & num Analytica pars precedat Topicam, an vicissim. Et in Physicis, num libri De anima (ut Theodorus Metochita indicauit) sequantur libros Physicorum, an potius libros de Ortu; & num quartus Meteororum sit libris De ortu & interitu coniungendus, ut Alexander vult; an reliquos libros Meteororum consequatur, ut Olympiodorus & Philoponus tradunt: quam disputationem Franciscus Caballus, memoria patrum nostrorum, libro edito De ordine & numero librorum Aristotelis, melius voluit quam potuit explicare. Ego, etsi non ausim affirmare Aristotelem eodem ordine disposuisse suos libros, quo nunc leguntur; libenter tamen sequar in libris Logicis eum ordinem, qui ad nostram usque viguit etatem; & Aristoteli consentaneum esse demonstrabo, sumpto initio ab iis rebus quae ab omnibus conceduntur. Primum igitur positum sit, ex Topicis & Elenchis unum fieri corpus, ex Prioribus vero Analyticis & posterioribus alterum. Quo constituto, partem Analyticam priorem esse Topica, ratione & exemplo Aristotelis demonstrandum est. Nam si, indicio illius, prius de Syllogismo disputandum est, quam de Demonstratione, quia Demonstratio est species syllogismi: eadem plane ratione cum Syllogismus Dialecticus, de quo disputatur in Topicis, sit species syllogismi, prius de parte Analytica quam

Logico-
rum lib.
ordo.

de Topica agendum erit. His ita constitutis, quia ad precepta Syllogismorum magnum affert adiumentum, nosse naturam Enunciationis, & eius proprietates, ante Analytica liber De interpretatione legendus est. Et Categoria toti Logica preponenda sunt; quia earum cognitio in omnibus libris Logicis postulatur. Ad quas intelligendas, cum scriptus sit liber *Quinque Vocum* methodo Introductionis, ab hoc necessario sumendum erit initium. Porro autem in libris Physiologicis eundem ordinem quem Aristoteles indicat in exordio Meteororum, vehementer probamus, sequimur, & amplectimur. Deinde, quæ desunt, addenda sunt. quod faciendum esse declaravit Aristoteles; qui, interrogatus proximus morti, quid agrius ferret; respondit, quod totam Philosophiam non absolvisset: (tantus in illo erat amor litterarum) sed sperabat fore, ut paucis additis perfici posset. Quo consilio factum est ut veteres illi Peripatetici, qui Aristoteli in Lyceo successerunt, Theophrastum dico, Eudemum, Stratonem, & Critolaum, in eum commentaria non ediderint, sed ea solum addiderint quæ in eo desiderarentur: ut Theophrastus libro Aristotelis *de ætæ pulvis* addidit librum De affirmatione & negatione; in quo multa addidit quæ in Aristotele non legebantur, ut ait Boethius. Eudemus addidit librum De elocutione; quem Galenus commentariis illustravit: in quo etiam multa explicat, quæ ab Aristotele prætermissa fuerant; quale est hoc, quo

Physico-
rum lib.
ordo.

Addenda
scriptis
Aristo-
telis.

quo modo in Enunciatione una multa alia comprehendantur. Syrianus Philoxenus addidit librū De multiplicatione Enunciationum. Alii veteres Peripatetici addunt disputationem De recta nominum impositione: quæ disputatio propria est Dialecticæ artis; ut docuit Gal. primo Methodi. quemadmodum enim diffinire commune est omnium Artium; tradere autem præcepta diffinienti, proprium est Dialecticæ: sic etiam imponere nomina rebus, commune est omnium artificum; tradere autem præcepta eius rei proprium est Dialecticæ; & post Categorias in libro τῶν ἐπὶ οὐρανῶν, necessario tradenda; quia tunc cuique rei nomen imponitur, cum constituerit cuius generis rerum ea sit, & quæ differat ab aliis, ut Galenus primo Methodi, & in libro De rectitudine nominum declarat: & Aristoteles prius docuit a nemine diuersari esse a re quæ habet alas, deinde nomen alati imposuit. Nomina autem rebus nouis imponi debere & posse, constat testimonio Aristotelis capite De relictis, & exemplo omnium Veterum, qui multa nomina noua fecerunt; ut Platonis in Theæteto, qui primus nomen Qualitatis in scholas Philosophorū inuexit. Quare qua methodo & ratione nomina sint imponenda, breuiter explicemus. Cum res per nomina significentur, illud potissimum enitendum est ut utamur, si fieri possit, nominibus vsitatis eius linguae qua scribimus, ac præsertim apud veteres & optimos scriptores. Quare reprehendendi sunt.

De recta
nominū
imposi-
tione.

Stoici, qui, cum in rebus Philosophiae nominib. usitatis uti potuissent, multa contra consuetudinē cuiusq. linguae, nouauerunt. Cum usitatis non licet uti, proximum illud est, ut per translationem iis utamur; quod fecit Aristoteles, cum partes propositionis syllogisticae, terminos vocauit. Quod si necessario noua facienda sint; aut componenda sunt ex usitatis, ut facit Aristoteles in nomine *ὑπερβαλόντων*: aut duo nomina usitata pro uno usurpanda, ut facit idem in nomine infinito: aut ex usitatis deriuanda sunt, ut idem capite De relatis locupletissimus est testis. Eadem ratione libris Priorum Theophrastus & Eudemus syllogismos hypotheticos adiunxerunt. Libris vero De demonstratione addidit Eudemus sua Analytica; & nos adiungendam putamus lectionem alicuius libri Euclidis; ut, cōparatis praeceptis demonstrandi Aristoteleis cum exemplis mathematicorum, perfecte scientia demonstrandi comparatur; cum constet Aristotelem nihil aliud fecisse, quam suo diuino ingenio ea in artem redigere & renocare, quae Endoxus Gnidius & Theaetetus Atheniensis, praeceptores sui, exemplis tantum confirmauerant. At Euclides multa (ut Proclus Diadochus scripsit) ab Endoxo collecta in ordinem luculentum composuit, multaq. a Theaeteto inchoata perfecit; quaeq. mollius ab illis demonstrata fuerant, ad firmissimas & certissimas apodixes renocauit. Libris Topicis disputationem de interrogatione & responsione Eudemus addidit, quibus

Analyti-
cis & A-
podicti-
cis addi-
ta.

Topicis
addita.

quibus libris Dialogus aliquis Platonis lucem maximam asferret, cum per interrogationem & responsionem tradantur. Libris Elenchorum adiunxit Endemus libros De Elenchis sophisticis: quorum meminit Galenus libro De Sophismatib. Sic etiam in Physicis disputationi de motu, libris De calo, Sphæra explicatio addenda. Libris De Ortu & Interitu, addendus liber elegantissimus Alexandri de mixtione: & Meteorologicis addenda est Theophrasti disputationi de aquis, de lapidibus, de metallis. Neque vero satis est singulis libris integras disputationes addere; sed etiam singulis disputationibus plerumque argumenta ad illas confirmandas addenda sunt; quod semper fieri non potest (ut ait Galenus lib. De fracturis) sed aut cum ita obscura disputatio fuit, ut non satis sit argumentis auctoris acquiescere; ut fecit Alexander primo libro De calo, ad disputationem de mundi aternitate confirmandam, quæ iudicio Procli obscurissima videbatur: aut cum inciderit eius sententia, cuius contrariam sententiam vulgus comprobavit; ut Aspasius in Ethicis, & Alexander in Topicis multa argumenta addiderunt iis quæ ab Aristotele tradebantur, quia eorum ætate Stoici vigebant, & iudicio vulgi magis probabatur: aut certe, cum contraria sententiæ auctor fuerit gravissimus; ut Alexander Aphrodisæus, quotiescumq; incidit in locum Aristotelis quo Platoni repugnat, facere consuevit. Ac tandem propositionibus generalibus,

Elenchis
addita.
Physicis
addita.

Axioma
ea.

que Maximæ vulgo vocantur, addendæ sunt determinationes quibus explicentur & describantur, neque lateant ambiguitates. Harum fructus est indicandus; & multiplica sunt colligenda: quia hæc fuit veterum consuetudo, ut paucis verbis plura complecterentur: quam rationem interpretandi probat Galenus libro De fracturis, & in Hippocratis libro De elementis exercet. Sed hoc verissimum esse intelligitur hoc posito axiomate, Contrariorum eandem esse scientiam: quod etsi in scholis Philosophorum tritum & celebratum est; tamen nisi caute intelligatur, plura sequentur absurda. Tribus enim modis intelligi potest, ut M. Antonius Muretus in suis Variis lectionibus adnotavit; aut de vi ea que inest in ipsis contrariis, quam appellant Vim insitam; aut de ea qua contraria apprehenduntur, quam nominant Vim percipientem; aut de ea qua efficiuntur, quam Vim efficientem vocant. Quare si quis de vi insita loquatur, non eadē est vis & potestas contrariorum, imo vero contraria. exēpli gratia, non eadē est vis insita frigori, ac calori, cum frigus cōtrahendi vim habeat, calor laxandi. Quod si agatur de vi percipiente, tum simpliciter & absolute dici potest, eandem esse vim contrariorum; etenim album & nigrum eadem facultate cognoscimus. Ubi autem sermo est de potestate efficiente, adhibenda est quedam distinctio: nam causa efficiens contrariorum, partim eadem est, partim diversa; nempe eadem quidem

Contra-
riorum
eadē est
scien-
tia.

dem genere, sed non eadem specie: ut temperatio quatuor humorum, efficit sanitatem & morbum; sed illam, bona temperatio; hanc, mala. Quod si una eademque specie aut numero res, potestatem efficiendi contraria in se continere dicatur, id necesse erit contingere, aut in diuerso subiecto, aut in eodem; aut non eadem ratione, nec eodem instrumento; ut idem ignis astringit & resoluit. Nec minori diligentia cetera axiomata, quæ in Aristotele passim leguntur, & ab aliis Philosophis usu confirmantur, explicanda sunt. Optimi etiam Interpretis esse puto, ea demere quæ supersunt. In Aristotele autem (ut verum fatear) nihil superesse indico; sed omnia utilissima & necessaria esse credo, præter ea quæ ex margine in contextum irreperunt, & quæ a posterioribus inconsiderate & inutiliter adduntur: ut in Quinque vocibus, prætermittenda sunt quæstiones de rebus vniuersis, de toto & partibus; quæ sunt alterius instituti. In Categoriis subtilis & accurata disputatio, qualis a multis Interpretibus desideratur, expectanda non est: quia in Categoriis τὰ πᾶσι omnia docentur. Sic præter rationem Interpretes numerum Categoriarum demonstrare conantur; cum hoc ponendum esse & postulandum, docuerit Porphyrius capite De specie, & sola inductione probari possit, ut cetera principia. Eadem ratione omnes quæstiones & dubitationes ab Interpretibus additæ, quæ οὐκ ὄντι non sunt, prætermitti commode & sine reprehensio-

Demon-
da quæ
super
sunt.

ne possunt. At nihil eorum quæ in Aristotele leguntur, prætermittendum censeo; sed quæ fuerint suspecta, indicanda sunt: velut Postprædicamenta ab Andronico Rhodio Aristotelea non indicari: scriptum Physicorum ab Eudemo prætermitti. Quæ dogmatica non sunt, sed elenctica, caute legenda sunt; ut cum inuehitur contra veteres Philosophos.

Quæ prolixè explicantur, brevius comprehendì possunt; ut disputatio mixtionum & libri Topici. Ac tandem quæ ab Aristotele repetuntur, sunt indicanda: ut disputatio de vitis Dialecticis, quæ in Prioribus, Topicis & Elenchis explicatur: ratio diffiniendi, in Posterioribus, Topicis, & Metaphysicis; explicatio causarum, secundo Physico & quinto Metaphysico; de motu & infinito, in Physicis, primo De celo & undecimo Metaphysico; de principiis rerum naturalium, primo Physico & Metaphysico; de continuo, in Categoriis, in Physicis, & primo De celo; De elementis, in libr. De celo, De ortu & Meteoris. Quæ omnia nec prætermittenda sunt, quasi inutiliter repetantur; nec defendenda sunt commentitiis distinctionibus; sed

De elementis.

pro ratione instituti & consilii, breviter sunt explicanda, & tanta varietatis ratio est inquirenda. quod uno subiecto exemplo indicabo; Disputatio de elementis, ut Olympiodorus ait, triplex est, tripliciq; loco ab Aristotele tractata: una est eorum quatenus sunt sempiterna, in libris De celo explicata: altera eorum quatenus oriuntur & intereunt, & vi-

Et vicissim commutantur, in libris De ortu Et interitu: tertia, ut aliter atque aliter afficiuntur, quæ Meteorologia dicitur.

Porro autem non minorem lucem affert ambiguitas vocis bene cognita, ad Aristotelem intelligendum; cum in hoc, ipsum habeamus ducem, quem sequamur, qui librum quintum Metaphysicum in distinguendis significationibus consumpsit; qui primo Topico distinctionem ambigui, instrumentum facit rationum Dialecticarum; qui (ut scribit Galenus tertio De differentiis pulsuum) omnium peritissimus fuit in distinguendis significationibus. Et præter Aristotelem habemus etiam Galenum, qui nos ad hanc rem vehementer hortatur, libro edito De recta nominum ratione, Et libro De nominibus medicis. Sed hoc quantum valeat, ad Aristotelem explanandum Et intelligendum, uno aut altero exemplo indicabo. Aristoteles initio Metaphys. ἔσθ' ὃ καὶ χαλεπώτατα πῖς ἀνθρώποις ἐστὶ τὰ μάλιστα καὶ ὅλως. Primo vero Physico; τὸ γὰρ ὅλον, καὶ πῶς αἰσθῆσιν γνωριμώτερον τὸ ὃ καὶ ὅλως, ὅλον ἢ ἐστὶ. Quæ vera esse, nec sibi repugnantia, cognita significatione vniuersalis intelligitur: quia vniuersale Et primum aliquando distinguuntur, aliquando pro eodem sumuntur. sic etiam Aristoteles interdum dicit in calo esse materiam, interdum negat; quia Subiectum Et Materia plerumque pro eodem sumuntur, plerumque distinguuntur. quas significationes vtiā complexus fuisset. Velsus Haga-

Ambi-
guorum
distin-
ctio.

Ambi-
guorum
nominū
explican-
dorum
metho-
dus.

Obscura
explican-
te.

Fabula
in Plato-
ne.

nus, in lib. quem pollicetur editurum De vi & usu
vocalorum philosophicorum: multum enim no-
stra studia inuisset. Quod si aliquis vestrum in his
colligendis se velit exercere, sciat hanc esse metho-
dum obseruandam ex iudicio & prescripto Ari-
stotelis 13 cap. 1 Top. Primo varia significatio-
nes sunt colligende; deinde singularum ratio est
reddenda; tum, quae sit significatio potissima; ad-
huc, quemadmodum cetera ad eam referantur, &
postremo, quae illi conueniant. Sed quoniam ulti-
mum officium optimi Interpretis est obscura ex-
plicare; tanta animi contentio adhibenda est Ari-
stoteli explicando, ut cognitionem Aristotelis, mul-
tis obstructam difficultatibus & inuolutam obscu-
ritatibus; auditores se consequi posse, numquam
diffidant. Aristoteles autem non occultauit suam
Philosophiam enigmatibus, symbolis, & allegoriis,
quemadmodum Aegyptii notis Hieroglyphicis;
unde Apollo Pythius $\alpha\omicron\epsilon\iota\alpha\varsigma$ dicebatur: non nume-
ris, aut fabulis, ut Pythagorei & Platonici; cuius-
modi sunt apud Platonem, in Phaedone, fabula
Tartari; in Protagora, Promethei & Epimethei,
& fabula belli gesti inter Atlantinos & Athenien-
ses; in Theateto, fabula Iris & Thaumantis. Nam
cum in ea sententia fuerint omnes antiqui Philo-
sophi, ut magnum se facinus admittere existi-
marent, si natura arcana in vulgus temere pro-
tulissent; illis integumentis ab aspectu imperita
multitudinis remouerunt. Aristoteles autem, cum

eorum propositum negligeret, illam celandi rationem improbareret, & operosa illa figmenta repudiasset, numquam fabulis est usus, numquam enigmatum aut allegotarum difficultatibus homines a sua lectione deterruit; sed omnes suas disputationes elocutione grammatica & eleganti, dictione rhetorica & ornamentis insigni, ratione Dialectica, id est argumento stabili, enunciatione certa, syllogismo constanti, methodo distincta & illustri, ita tractauit & exposuit, ut eius disciplina omnibus temporibus floruerit, & excellentissima ingenia non defuerint qua in libris suis percipiendis & explanandis omnem suam operam, omne studium, vitam denique omnem collocarent. Neque vero haec a me ideo dicuntur, ut Aristotelem ab eorum iniuriis & conuiciis vindicare, qui illum Sphingem, & alchemistam nescio quem nobis effingunt, de industria res obscurantem, & cœci velamento obscuritate utentem, quo tardos & hebetes a Philosophia sacris adytis repellat, ad eadem ingeniosos & industrios excitet. Scio enim Aristotelem partim

In Aristotele perspicuitas summa.

Aristotele
li diffi-
cultate
quæ af-
fectant.

multitudine exemplorum Mathematicorum difficultatem asferre; quæ facile ab his superari poterit, qui in Mathematicis artibus diligenter fuerint exercitati: & eandem sustulisse videtur Petrus Catena in libro quo vniuersa loca Aristotelis ad Mathematicas disciplinas pertinentia, separatim explicantur: partim proprietate loquendi, & genere docendi suam omnem Philosophiam obscur-

Aristote-
lis scri-
pta du-
plicia.

Interpre-
tandi A-
ristote-
lis ratio

ranit. Nam cum duo sint genera librorum ab Aristotele conscripta; unum ἀκροαμάτων, alterum ἐξωπλεκτῶν, duplici quoque genere orationis & scribendi utebatur, opinabili, & illo quod ὁριστικῶν vocant. Quod etiam ante Aristotelem Pythagoram observasse constat. Cuius cum duplex fuerit coniunctio & consuetudo cum familiaribus, quosdam ἀκροαταίους dixit, quosdam Mathematicos, qui sincere & germane attingebant Philosophiam. & post Aristotelem Galenus aliquos libros scripsit περὶ τὰς πεπαισμένους, aliquos vero περὶ τὰς ἀπεισμένους. Hæc autem omnis obscuritas tolli potest, si Aristotelem ex Aristotele interpretemur; quæ una ratio Aristotelis interpretandi auditoribus Philosophiæ idonea semper visa est, & mihi vehementer probata. Quod quo modo fieri possit, hinc intelligitur. Aut eadem sententia multis in locis repetitur, aut unico tantum exprimitur: si repetatur, aut iisdem fere verbis, aut mutatis & diversis. si mutatis verbis & oratione eadem sententia exprimitur, tunc sit ὑποκρίσεις; & ex comparatione locorum inter se, sententia tota intelligitur; & verba quæ inter se respondent, paria esse cognoscetur: ut hic locus undecimi capitis primo Topico; Quæstiones alias esse Physicas, alias Morales, alias Logicas, intelligitur ex alio loco, octavi capitis eiusdem libri: quæstiones Philosophiæ, aut pertinere ad experendum fugiendumve, aut ad cognitionem veritatis, aut ad utrumque adferre adiumentum.

Quod

Quod si sententia aut non exprimatur alibi, aut certe eisdem verbis, ut neuter locus sit altero illustrior; adhibenda sunt praecepta & regulae Dialecticae. nullus enim locus est tam difficilis, qui ex comparatione praeceptorum cum exemplis, facillimus non reddatur; ut, caput De futuris contingentibus, quod alioqui difficillimum est, si per interrogationem & responsionem tractetur adhibitis praeceptis octavi Topici, facillimum reddetur. Sed ut tota disputatio de optimo genere interpretandi Aristotelis facilius intelligatur, ad vim & usum Dialecticae artis explicandum, quod alterum est caput institutae disputationis, nostra conuertatur oratio. Huius enim tam late patet usus, ut per omnes fundatur artes; tanta est utilitas, ut sola virum plane diuinum fecisse dicatur: tam magnus est fructus, ut mensura libraque comparetur. Nam, sicuti frumento mensurando ponderandoque mensura opus est & libra, notitiaque earundem: sic Dialectica veluti libra & examen eorum quae dici possunt, adhibeatur: qua ignorata, non modo certam rerum cognitarum rationem non tenere, sed ne res ipsas quidem distincte apteque scire aut docere possimus. Quemadmodum in frumenti accerno scimus quidem frumentum esse, eiusque permagnam copiam; quantum vero sit ignoramus: ita qui res solum, ignorata Dialectica, norunt, eas profecto confusas & quadam veluti caligine involutas habent, multaque in his aut ignorant, aut

De Dialecticae
artis usu.

non animaduertunt, aut prætermittunt etiam-
 tum autem re ipsa illa assequuntur, tenentque per-
 fecte, cum Dialecticam rebus quasi normam ap-
 plicuerint. Quocirca ut omnes eam alacri animo
 prosequantur, & sedulo tractent, breuiter aliquem
 usum ex multis indicabo. Ac quis quæso maior
 fructus est, quæ maior utilitas, quam ad auctores o-
 mnium artium intelligendos? quod cum in omni-
 bus fuisset infinitum persequi, sumam exemplum
 ex Aristotele; ut simul & usum Dialecticæ artis,
 & rationem interpretandi Aristotelem ex Aristo-
 tele intelligatis. Porphyrius in explicatione *Quin-*
que vocum, varias significationes vocum affert,
 probabilibus argumentis utitur, & similitudines
 communitatesque vocum addit; quia præcipit A-
 ristoteles primo Topico, instrumenta rationum Dia-
 lecticarum esse distinctionem ambigui, similitudi-
 nem & dissimilitudinem. In *Categoriis* non affert
 demonstrationes; quia Aristoteles secunda sectio-
 ne primi Priorum, præcipit nihil de *Categoriis*
 posse probari, nisi ex opinione. Primo de Demon-
 stratione capite vigesimo, probat Demonstrationem
 vniuersam meliorem esse particulari, ex hoc lo-
 co comparationis tertii Topici, Quod diuturnius
 est, id est magis tale; & similibus. In omnibus li-
 bris Physiologicis, veterum sententias persequi-
 tur: quia idem præcipit undecimo cap. primi Topi-
 ci, ex scriptis veterum colligendas esse sententias, &
 propositionum copiam esse parandam. Primo cap.

Logica.

Phyfica.

primi.

primi Physici scribit Aristoteles principia esse qua-
 rendam usque ad elementa; & capite tertio secundi
 Physici, multis exemplis confirmat; secutus prae-
 cepta Analytica cap. secundi primi Posteriorum,
 Non esse conquiescendum, nisi in primis principiis
 & demonstrabilibus; & capitis noni, In scientiis
 Apodicticis faciendam esse resolutionem usque
 ad prima principia; in Dialectica vero non. Capi-
 te secundo eiusdem libri ait, Non esse respondendū
 rationibus Parmenidis & Melissi; quia recorda-
 batur Aristoteles praeceptum a se positum, cap. nono
 primi Posteriorum; Non esse cum eo disputan-
 dum, qui alienas propositiones a sua arte proposue-
 rit; nec ei respondendum qui principia artis nega-
 rit. Ultimo capite primi De calo, probaturus quod
 genitum est, esse mortale, & quod ingenitum, in-
 mortale; utitur argumentatione ex reciprocatio-
 ne terminorum, quam explicat secundo Priorum.
 In libris Meteororum unam facit scientiam eo-
 rum quæ in sublimi regione aeris fiunt, & eorum
 quæ intra terram nascuntur: quia ab eodem in-
 praeceptis Logicis positum fuerat primo Postero-
 rum, unam scientiam esse unius subiecti; unum
 autem subiectum esse, cuius eadem sunt prima
 principia: sic rerum quæ in sublimi regione fiunt,
 & intra terram nascuntur, principia sunt, duplex
 exhalatio, calida & humida, calida & sicca. In iis-
 dem libris utitur multis demonstrationibus ex
 causis reciprocis; ex quibus fieri syllogismos circū-

Meteo-
 rologi-
 ca.

lares, idem docuit capite quinto secundi Priorum, & capite decimoseptimo secundi Posteriorum. primo lib. De ortu & interitu, reprehendit eos Philosophos qui sensum & scientiam idem faciunt; ex praeceptis positis cap. 4 primi Posteriorum. Sed quid in his commemorandis multum inmoror? cum sit nullus in Aristotele locus, qui regulis methodi & artis Dialecticae non nitatur? cum Galenus saepe acerrime inuebatur in eos qui ignorata arte Dialectica, in aliis facultatibus sperant se magnos progressus facturos? cum praeter hunc fructum, qui omnium maximus est, sint etiam duo alii usus admirabiles; unus generalis totius artis, ad artes constituendas; alter particularis & proprius singulorum librorum. ut, Quing. vocum usus est ad diffiniendum, diuidendum, & argumentandum: Categoricalium, ad cognoscendum cuius categoria res quaeque sit, ut docuit Aristoteles secundo De Anima, querens, Anima cuius categoria sit. in qua etiam res solitos fuisse exerceri veteres Peripateticos, declarat liber Euclidis De angulo, ubi querit sit ne angulus categoriae Quantitatis, an Qualitatis. Librorum De Interpretatione usus maximus est, ad demonstrandum & indicandum, ex sententia Galeni libro secundo De decretis Hippocratis & Platonis: Librorum De syllogismo, ad syllogismos colligendos ex Auctoribus, & ad parandam materiam Posteriorum Analyticorum, ad libros Mathematicorum, qui arte demonstrandi traduntur, intelli-

Logico-
gum lib.
usus.

intelligendos : Topicorum, ad gymnasium, ad inuenienda argumenta, ad disputandum de quacumque thesi in contrarias partes, ad prima principia Artium confirmanda : Elenchorum, ad sophistas coarguendos, ut fecit Aristoteles disputans contra Parmenidem & Melissum, cum docet eorum rationes peccare in materia vel forma. Ut taceam, infinitos alios ac pene innumerabiles usus horum librorum; ut infinita genera exercitationum prætermittam. quæ in lib. Sebastiani Foxii Hispalensis De vi & usu Dialecticæ artis continentur, & in lib. De variis generibus exercitationum Dialecticarum a doctissimo & celeberrimo ciue nostro P. J. Nunneseio sedulo tractabuntur; quem honoris causa nomino, quem tanti facio, quantum possum & debeo; cui hæc florentissima Academia plurimum debet, & ego in perpetuum ita deuinctus sum, ut quidquid in me bonarum litterarum est, ei acceptum referam: & hoc solo nomine glorior, semperque gloriabor, quod is mihi contigerit magister, qui in dicendo suauitatem Isocratis, subtilitatem Lysia, vim Demosthenis æquauerit; in Dialecticis & Philosophicis quasi alumnus Aristotelis, Peripatetica disciplina seriem, formam, & institutionem, quæ in ipso Aristotele aurea, in Theophrasto diuina, in Stratone eloquentissima, in Lycone & Phalereo dulcissima fuit, mirabiliter expresserit. Agite igitur, viri Philologi & bonarum artium

P. I. Nunneseius.

studiosissimi, politissimam illam & antiquissimam rationem interpretandi Aristotelem ex Aristoteleretinet; usum Dialectica artis, optimum dicendi artificem, fixum in animis vestris tenete, hanc hanc, omnium artium maximam & seminarium reliquarum, diligentissime comprehendite. Polliceor enim & profiteor, in toto curriculo Philosophico perlegendo, Deo fauente, me omnia tanta diligentia persecuturum, quanta vel in homine studioso inesse, vel a vobis desiderari poterit: recipioque me inter legendum, Aristotelem ducem optimum & doctissimum secuturum, dogmataque & consulta aliorum Philosophorum separaturum, optimam illam rationem explanandi Aristotelem ex Aristotele observaturum, fructusque admirabiles & usus Dialectica singulis libris explicaturum; ut auditores mei carissimi & amicissimi exercitatione & usu perfectam Dialectica artis cognitionem consequantur. Nihil enim magis in votis habuimus, nihil umquam magis expetiuius, nullo alio maiori premio adducti, aut spe gloria ad hanc prouinciam suscipiendam excitati fuimus, quam ut multis prodesse possemus. Quamobrem quod a Deo opt. max. ab eo tempore quo hoc munus mihi impositum fuit, semper precatus sum, id nunc in fine huius orationis precor, ut quoniam docendi ratio est quae pene sola multis atque innumerabilibus eodem tempore prodesse possit, menti mea pu-
blicam

*blicam salutem procuranti, veritatis & utilitatis
lumen præferat, ut totum curriculum Philosophi-
cum sedulo auspicari, officiose persequi, & diligen-
tissime percurrere valeam. Eosque omnes qui fu-
turi sunt mei discipuli, Solonis exemplo & nunc
hortor & moneo, ut senescant multa indies addi-
scientes; nec umquam, quamquam natu grandio-
res, discere pudeat; nec doctorem suum consulere,
rogare, & interpellare vereantur: & postea semper
eos ultro vocabo, monebo amice, inuitabo benigne,
erudiam liberaliter, & ad discendum semper offi-
cioso ac peramanter hortabor; ut omnes intelligant,
nec mihi in suscipiendo hoc labore voluntatem, nec
in conficiendo constantiam defuisse. Dixi.*

Habita Valentia anno 1565,
III Non. Septembr.

III ORATIO

*De utilitate Analyseos seu
Ratiocinationis Aristoteleæ:
Et, Philosopho veritatem po-
tius esse amplectendam, quam
personarum delectum
habendum:*

IO. BAPTISTÆ MONLORII,
Valentini.

QUANTUM sit utilitatis allaturus hic
liber, ex ipso opere Aristotelis poteritis
intelligere. Cum autem omnis differen-
di ars non modo utilis, sed etiam perne-
cessaria sit disciplinis omnibus; tum maxime hæc
pars de ratiocinatione, quæ totius artis caput esse
videtur. Nam quæ antecedunt, omnia ad hanc dis-
putationem, tamquam artis fundamenta, refe-
runtur: quæ autem post sequuntur, sine hac parte
nullo pacto se sustentare possunt. Adde quod nulla
est ars magis homini ex natura accommodata,
quam hæc ratiocinandi. Nihil enim aliud præstat
quam perficere quod soli homini concessit natura,
ut ceteræ artes rationi extrinsecus accedant, ut or-
namenta;

namenta; hæc autem ex ipsa ratione, tamquam lu-
 men e sole fluere videatur. Quid enim aliud est
 ratiocinari, quam naturalis quidam usus rationis?
 Vnde qui hanc contemnunt, se homines esse obliui-
 scantur est necesse. Huius ignoratione innumera-
 biles contingunt errores in Philosophia & omnibus
 disciplinis; quibus aliquis aut se ipsum fallit, aut
 ab aliis fallitur. Parmenidem, Melissum, & quos-
 dam alios veteres Philosophos reprehendit Aristo-
 teles, qui propter argumentandi imperitiam, male
 prima rerum principia collocarunt. Illud enim
 constat his qui mediocriter in Philosophorum mo-
 numentis sunt versati, neminem umquam egre-
 gium philosophum, neminem vere doctum existi-
 risse, quin idem summus fuerit Dialecticus, qui que
 in ratiocinandi arte se non longo tempore exercue-
 rit. Latini quidam Philosophi, qui paulo ante hæc
 nostra secula exstiterent, satis multam operam in hac
 arte, quemadmodum in reliquis Dialecticæ & Phi-
 losophiæ partibus, posuerunt; sed inutilem sane.
 Nam prætermisissis iis quæ nobis tradidit Aristote-
 les, noua quedam ratiocinandi præcepta commen-
 ti fuerunt, inepta, obscura, spinosa, implicata, e qui-
 bus vix te possis extricare; quæ præterquam quod
 difficillima sunt, nihil prorsus conferunt ad dis-
 putandum. Quanto fecissent sapientius, si omnem
 illum laborem, quæ in nugis consumpserunt, ad ex-
 plicandam hanc Aristotelis artem contulissent? At
 dicunt sua illa inuenta ingenium acuerent, promptumq;

reddere ad omne disciplinæ genus. Imo vero, si rem a quo animo iudices, retundunt ingenium; ineptiūq, faciunt, tum ad sentiendum, tum ad interpretandos bonos auctores. Quod si ingenium requiris, ubi maius acumen maiorque disputandi subtilitas, quam in his duobus libris De syllogismo? Ego quidem ingenium Aristotelis ubique sum admiratus, qui in omnigenere Philosophia tam multa inuenierit, inuenta rursus tam mirabili methodo disposuerit: at vero hæc de syllogismo disputatio, omnem superat admirationem, qui potuerit unus tam multa & varia ratiocinandi præcepta excogitare, tam certa, tanta ratione constantia, ut ne unum quidem reperiatur quod falsum aut ineptum existat. Cetera quæ scripsit Aristoteles, eiusmodi quidem sunt, quæ si pereant, possint ab aliquo docto philosopho iterum in lucem proferri: quæ autem scripsit de arte Ratiocinandi, si semel intercidissent, neminem fore arbitror tam ingeniosum, qui omnia de integro restitueret.

Philosophum omnibus postpositis solâ veritatē sequi debere.

In primis animum fecit ut non spectata cuiusquam auctoritate, audacter hanc de Vniuerso disputationem susciperem, auctoritas & exemplum Aristotelis; qui decreuit unam veritatem plurius quam omnia fieri debere; quam philosophandi rationem non solum in illa questione de Ideis contra Platonem, sed etiam in omnibus aliis diligenter seruauit. Nullam enim tractat, in qua non videatur prius quid in eare senserint veteres Philosophi: qui
si quid

si quid veri dixerint, quodque rationi sit consentaneum, id admittit, probat, & laudat: si quid autem falsi, & a ratione alienum, id protinus damnat ac reiicit, habita solius veritatis ratione. Nam cum omnes homines nati sint ad veritatem, ut idem Aristoteles testatur reliquit, tum maxime Philosophus ^{1 Rhetoric. cap. 6} pro veritatis salute, non modo aliorum, sed & sua ipsius decreta, si opus fuerit, euertere debet. Si enim ^{1 Metaphysico} Philosophia scientia est veritatis contemplatrix, ipsam veritatem tamquam precipuum scopum, ac ultimum finem, sibi proponere debet Philosophus, in eiusque investigationem omne studium, omnem laborem & operam conferre; ut nihil sibi antiquius, nihil prestantius una veritate esse credat. Veritatis studio veteres Philosophi magnos suscipere labores, multas adiere regiones, grauias subiere pericula. Anaxagoras tanta cura veritatem colebat, tamque anxio labore eam persequabatur, ut post mortem, Veritatis aram ei dicauerint. In Chaldaorum autem atque Gymnosophistarum disciplinis tam celebre & ex cultum Veritatis studium fuit, ut eorum dogmata & leges in eos homines maxime animaduernerent, qui in aliquo essent mendacio deprehensi. Hac est quam nomine Sapientiae tantopere commendant sacrae literae, & cuius illustratoribus vitam aeternam pollicentur. Nec quidem iniuria, nihil enim in omnibus rebus, quae sunt, veritate prestantius, nihil honorificentius, nihil sublimius inueniri aut cogitari potest. Veritas, ut

dicebat Olympias, Deorum est concuius, eaque maxime fruitur conuictu Deorū. Imo vero ipse Deus Veritas est. Cum enim rerum omnium conditor Deus, & generis humani iam fere perditū restitutor, ad homines olim humanam indutus formam, descendisset, ut ipsum mortaliū genus ab errore & ignorantia, in qua diu versatum fuerat, liberaret, ac mentis humana tenebras discuteret, proculque fugaret; nullo alio nomine magis, quam veritatis se appellari voluit, veritatisque magistrum. unde fit ut qui veritati repugnant, ipsi Deo repugnare videantur: qui vero totis viribus ipsam amplectuntur, mentemque disciplina veritatis excultam habere conantur, Dei sint amicissimi sit necesse. Non igitur ab re Philosophus, qui veritatis inuestigatorem & contemplatorem se profiteatur, neglectis amicis, postpositis omnibus, unam sequitur veritatem magistrā. Vnde non possum eorum hominum institutum probare, qui ita se ad vnius hominis disciplinam addicunt, tamque vehementer adhaerescunt, ut citius animum auellas a corpore, quam eos ab instituta disciplina dimoueas. Id equidem est hominem colere, non veritatem; seruire, non philosophari. Non minus grauius quam vere affirmabant quidam veterum Philosophorum, solum philosophum vere liberum esse; quod is qui vere Philosophus sit, nec diuitiis, nec voluptatibus, nec gratia, nec timori, nec ira, nec vlti denique perturbationi succumbat, & quod omnium

10 Eth.
c.8.

Vnus per
omnia
non sequendus
auctor.

annium precipuum est, solam Veritatem sequatur,
 ac libere ubique pronunciet. Cuius rei in Gracis
 sententiis fertur hic versiculus, , liberū
viri est
vera di-
cete.
 Ἐλευθέριον τὸν αὐτὸς πάλῃ λέγει. At ego nullam inuenio miserabilio-
 rem seruitutem ea quam isti seruiunt. Quereba-
 tur seruus ille apud Aristophanem, molestum ad-
 modum esse stulto domino seruire: cuius rei nul-
 lam aliam reddit causam, quam quod proprii cor-
 poris non haberet potestatem: Τοῦ σώματος τὸν ἑκ ἐα
 πὸν κέλευον Κεῖν τὸν δαίμων, ἀλλὰ πὸν ἐωνημένον. Isti vero
 nec mentis sibi potestatem reliquisse videntur, quam
 habeant unius hominis arbitrio mancipatam.
 At dicunt se hominem sequi acerrimi indicii &
 doctrine probata; in cuius disciplinam se quisque
 tuto possit tradere. Esto, hac ita sint; non tamen du-
 bium est hominem illum fuisse, qui falli & labi po-
 tuerit. Præterea quia non potest unus homo omnia
 capere, diligenter obseruandum est, quibus in ar-
 tibus sit quisque versatus. Nec enim in omnibus
 par fides ei habeatur oportet. Si questio oriatur de
 rebus & causis recondita Philosophia tam diuina
 quam humana, aut de differendi ratione & dispu-
 tandi methodo, Aristotelem consulam præ aliis;
 quem scio in his primas tenuisse: si vero dubitatio
 sit de rebus Astrologicis, aut de situ alicuius regio-
 nis, aut origine fluminis, Ptolemaum potius adibo
 quam Aristotelem, qui in huiusmodi rebus minus
 erat exercitatus. Scribit enim primo libro Meteo-
 rologicorum, Danubium fluium, & Tartesum,

ex monte Pyrenao originem ducere : credam ego tantum mendacium propter auctoritatem tanti Philosophi? At hi sine ullo delectu, quidquid Coryphaeus ille suus tradidit, tamquam Dei oraculum accipiunt. Deinde saepe viri gravissimi pariter & doctissimi, inter se dissentientes reperiuntur. Diuus enim Hieronymus, & diuus Augustinus, duo clarissima Ecclesiae lumina, quorum reconditam doctrinam & variam eruditionem admirari magis quam assequi licet, nonne aperto Marte pugnant scriptis ad se mutuo Epistolis, ambo doctissimi, ambo sanctissimi? Si igitur auctoritatis habenda ratio est, utrum potius sequemur? Ad hac confessum est inter omnes Dialecticos, argumentum sumptum ab hominis testimonio, omnium esse debilissimum. Cum igitur huiusmodi homines unum sibi hominem proponant, quem per omnia sequantur, rationem philosophandi tenent omnium infirmissimam. Unde efficitur ut cum multa habeant sola fide auctoris, multa nesciant quae se maxime scire putent. Cum enim is quem unum amplectuntur, aliqua statuatur, non quidem sine ratione, sed eam interdum non explicet; hanc cum ipsi non inquirent, contenti sic a suo auctore esse diffinitum, ignorata ratione, rem omnem prorsus ignorent est necesse. Quo vitio peccabant olim Pythagorei; qui rogati rationem eorum quae ipsis tradiderat Pythagoras, nihil aliud respondebant quam αὐτὸς ἔφα: quasi satis idonea esset causa Pythagoram id dixisse. Adde quod
dum

Pytha-
gorei.

Am hanc disciplina rationem sequuntur, aut in ipsam veritatem, aut in eos qui veritati student, videntur iniuriosi. aut enim existimant, hominem illum cuius vestigiis insistant, primum auctorem & fontem veritatis existitisse; aut Deum optimum maximum, qui reuera omnis veritatis est principium, illi uni homini omnem veritatem credidisse: quorum alterum nefas est cogitare; alterum, praterquam quod est ridiculum, omnibus philosophantibus insignem facit iniuriam. Nec minorem iniuriam inferunt veritati, cum eam interdum data opera obscurare aut suppressere conantur. Nam cum rationibus aut ipsa experientia conuincuntur, non esse verum quod auctor ille docuit; Deus bone, quae ibi comminiscuntur figmenta, quot multiplicant distinctiones, quas querunt ambages, quas excitant tragœdias contra veritatem, ut sua disciplina decreta, tamquam matris amictum, seruent? In quos apte illud Horatii conuenire videtur,

O imitatores, seruum pecus; ut mihi sæpe
 Risum, sæpe iocum vestri mouere tumultus!
*Demum si veterum Philosophorum historiam memoria repetamus, neminem ex principibus Philosophorum inueniemus, qui hanc tenuerit philosophandi rationem. Nam ut prætermisissimis illis philosophis, initium ducam ab iis quorum exstant nobis monumenta; Plato summus Philo- Plato
 sophus, multa quidem accepit a veteribus, sed plu-*

Aristo-
teles,

Galenus.

rima suo definiuit arbitrata. scribit enim in Epistola prima ad Dionysium Sicilia tyrannum, se in Dialogis ea tantum scripsisse quæ alii Philosophi sentirent, suam autem sententiam scriptis non mādasse. Aristoteles doctissimo est usus magistro Platone: at non dubitavit, ut initio diximus, multa preceptoris decreta damnare, multa proprio ingenio excogitare. quæ res effecit ut tam multa, tamque præclara omnis generis Philosophiæ monumenta reliquerit; ut non auxisse modo Philosophiā, sed ipsam genuisse videatur. Quod si sola magistri disciplina contentus fuisset, eamque religiose seruasset, ut unius hominis sectatores facere solent: nihil aliud nobis præter idearum turbam, & communem fœminarum consuetudinem, ac confusum disputandi genus, tradidisset. Theophrastus Aristotelis discipulus, nonnullas magistri sententias improbavit. Galenus tum rationibus, tum experientia & sensu demonstravit, Aristotelē multis in rebus deceptum fuisse. Eandem viam tenuerunt sacri & Christiani doctores, Clemens Alexandrinus, Origenes, Eusebius, Basilius, Chrysostomus, ambo Gregorii, Hieronymus, Augustinus, Ambrosius; ac tandem Diuus Thomas Aquinas, summus Theologus; quo viro nihil absolutius in disciplinis umquam vidi: qui doctissimos quidem habuit preceptores Albertum Magnum, & Alexandrum Alesensem: non tamen veritus est sæpe ab ipsis dissentire, & ex propria sententia multa diffinire ac constituere.

tuere : unde factum est ut vniuersam Theologia maxime locupletauerit & illustrauerit. Quare qui vnum aliquem auctorem per omnia sectantur, non magis ei similes sunt cuius se iactant sectatores, quam lapis homini. non enim similis est, qui singulas alicuius principis Philosophi sententias & verba tamquam oracula diuina consecratur, sed qui eius variam & multiplicem doctrinā, immensum laborem, studium, diligentiam, libertatem in iudicando, iudicium in discernendo imitatur. Haec namq; libertate philosophandi nata fuit olim Philosophia, educata, aucta, & propagata. Neque eo haec a me dicuntur, ut probem eorum hominum studium, qui quaecumque a grauissimis Philosophis tradita sunt, facile damnant tamquam falsa, aut respuunt tamquam inutilia: quod genus hominum multo est priore deterius, immo vero nihil eo in disciplinis esse potest pestilentius. Illi enim priores, sequuntur doctum aliquem & probatum auctorem; unde fit ut raro a tramite veritatis declinent: hi vero, qui omnia reprehendere more Sophistarum in animum induxerunt suum, veluti effrenes & precipites, in multos & intolerabiles labuntur errores, perduntque secum imperitam inuentum. Debet igitur liberum esse philosophi iudicium, sed ita liberum, ut maturum & solidum simul existat. Existimare enim oportet, quod ab aliquo viro graui & docto scriptum est, non sine ratione ac iudicio dictum esse. vnde si statim initio minus intel-

ligatur, non continuo tamquam falsum est reiciendum; donec firma aliqua ratio aut experientia id facere cogat. Pulchrum enim est præceptum, illud Aristotelis primo libro De calo, Oportere eos qui veritatem recte iudicare velint, arbitros esse, non aduersarios. Itaque diu considerande sunt utriusq; partis rationes, diligenterque expendenda, ut non tam spectetur quid dicatur, aut a quo dicatur, quã qua ratione dicatur; & quo pondus rationum inclinatur ac trahitur, eo iudicium & assensus conferatur. Hanc philosophandi rationem a principio meorum studiorum seruare decreui; quam video grauissimos quoque Philosophos tenuisse, quicumque in literis celebre nomen sunt consecuti.

EIVSDEM, DE ENTEΛΕΧΕΙΑ
APVD ARISTOTELEM, DISPUTATIO.

Questio fertur satis difficilis, & controuersa inter Aristotelis interpretes, & alios etiam qui de rebus Philosophiæ aliquid tractarunt; quid significet nomen *ἐντελέχεια* in definitione Animæ; quã explicauit ipse Aristoteles in secundo libro de Anima, cap. 1. Desinit enim Animã *ἐντελέχεια* primam corporis naturalis vitam habentis potestate. Quam questionem efficit difficiliorem interpretatio Ciceronis, qui in prima questione Tusculana, *ἐντελέχεια* explicat Latine, continuatam quandam motionem, & perennem. Quæ interpretatio

tio multis Peripateticis probari non potuit; quod nullo modo possit Anima natura accommodari, ut visum est Argyropylo Byzantio, doctissimo Philosopho & Peripatetico, & aliis quamplurimis. Alii vero pro Cicerone conati sunt interpretationem illam defendere, ac demonstrare Animæ rationi maxime convenire; ut Angelus Politianus in Miscellaneis cap. 1. quamvis id admodum molliter præstet, & rationibus nullius, aut exigui certe ponderis. Post Angelum Politianum susceperunt alii eandem causam defendendam, eamq; acius tractarunt; sed nihil tandem effecerunt. Nihilominus tamen quidam mordicus eam tenent interpretationem, nec possunt vlllo modo ab ea sententia depelli. Vnde, veritatis studio conabimur nos etiam aliquid; eandem scilicet questionem denuo tractare; quamvis exigua sit in nobis ad id præstandum eruditio. Demonstrabimus primum Ciceronis interpretationem nec veram, nec aptam esse: deinde ex eodem Aristotele veram trademus huius nominis significationem: quod citra vllam invidiam & arrogantiam accipi velim. Scio enim quanti apud omnes sit habendus Cicero, quantaque sit eius viri doctrina & auctoritas. Verum etsi nomen Ciceronis plurimum semper valuit apud me, & valere debet; tamen veritatis amore, quo semper flagraui, non dubitabo hoc subire periculum; præsertim cum certo sciam, dum a Cicerone dissentia in hac re, partes me agere Aristotelis, qui in Philo-

Cicero-
nis inter-
pretatio
exami-
nata.

sophia omnium iudicio Ciceroni est anteponendus. Quid? quod hoc idem ante me factitarunt multi doctissimi viri in hac eadem questione; ut Guilielmus Budaus, de Græcis literis optime meritis, in primo libro De Asse; Iulius Scaliger in libro De subtilitate contra Hieronymum Cardanum; & his multo accuratius, Vitus Amerbachius primo libro suorum Commentariorum de Anima; & alii etiā; quorum exemplo tuto possum sine ulla reprehensione hoc negotium suscipere. Sed dicet mihi forsā aliquis; Quid opus est te Questionem a doctissimis viris agitatam iterum versare; cum sint illi tanti viri, te multo doctiores? Fateor quidem me cum nemine eorum esse conferendum, atque hanc questionem diligenter eos tractauisse: tamen, ne quid dissimulem, ita eam tractauerunt, ut magis reprehendant Ciceronis interpretationem, quam ostendant quid proprie hoc verbum apud Aristotelem significet. Unde mihi non satisfaciunt; nescio an aliis. Ego vero in hac disputatione ita me geram ut magis studeam veram huius vocis interpretationem indicare, quam illam Ciceronis reprehendere. Quare iis acceptis quæ hi doctissimi viri in hoc argumento nobis tradiderunt, adiungam alia, quæ ad huius vocabuli explicationem videbuntur pertinere. quam disputationem nō dubito fore utilissimam; non tantum ad definitionem Animæ explicandam, sed etiam ad alia permulta Aristotelis loca intelligenda, ubi hoc verbo vitur ipse Ari-

*Aristoteles. Atque ut iam disputationem instituamus, adscribemus prius verba Ciceronis ex prima Questione Tusculana; ubi commemoratis multorum Philosophorum sententiis de Anima, natura, hæc de Aristotelis refert sententia: Aristoteles, inquit, longe omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio & diligentia, cum quatuor nota illa genera principiorum esset complexus, e quibus omnia orirétur; quintam quandam naturam censet esse, e qua sit mens. Cogitare enim, & providere, & discere, & docere, & inuenire aliquid; & tam multa alia, meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angere, lætari; hæc, & similia eorum, in horum quatuor generum nullo inesse putat: quintum genus adhibet, vacans nomine; & sic ipsum Animum *ὀυτελέχων* appellat, nouo nomine; quasi quandam continuatam motionem, & perennem. Hactenus Cicero; qui aperte declarat his verbis, Aristotelem fecisse Animam ex quinta natura, diuersa a natura quatuor elementorum. Apud Aristotelem hæc quinta natura est substantia corporum celestium. Demonstrat enim primo libro De calo, præter quatuor elementa, esse quintam aliam corporis substantiam, ipsis elementis præstantiorem & diuiniorem, e qua sint corpora celestia. Itaque, iudicio Ciceronis erit sententia Aristotelis; Animam constare e substantia corporum celestium: quod explicatiùs docet in hac eadem questione*

Plato in Epinomide docet quinque esse corpora, scilicet quatuor scilicet elementa, & æthera.

multo inferius, ubi dicit, hanc quintam naturam esse Deorum, & animorum; ac propterea Animum esse inmortalem. Videtur hanc sententiam desumpsisse ex secundo libro De generatione animalium, cap. 3; Vbi docet Aristoteles animam participare quodam corpore elementis diuiniore; esseque in semine, e quo oriatur animal, calorem quendam, non ignis, sed proportionem similem elemento astrorum. Tamen prestat eius verba describamus. sic enim habet; Δείπται δὲ τὸν ἰὼν μόνον εὐρεῖν ἐπικείμεναι καὶ θεῖον εἶναι μόνον. ὃ δὲ γὰρ αὐτὸ τῇ ἐργείᾳ κοινώνει σωματικὴ ἐέργεια. πάσης μὲν οὖν ψυχῆς δυνάμεις, ἐπεὶ σῶμα ὅμοιον κακοῖν κέναι, καὶ ἡσυχίας τῆς καλυμμένων στοιχείων, ὡς ὅτι δὲ φέρεισι πμότην αἱ ψυχῆς καὶ ἀπμῖα ἀλλήλων, ὅτω καὶ ἡ πιαύτη δὲ φέρει φύσιν. πάντων μὲν γὰρ ἐν τῇ σπέρματι ἐνυπάρχει, ὅθεν ποιεῖ γόνιμα εἶναι τὰ σπέρματα, τὸ καλέμενον θερμὸν. τὸ δὲ ὅτι πῦρ, ὃ δὲ πιαύτη δυνάμεις ὅτιν, ἀλλὰ τὸ ἐμπελαμένον ἐν τῇ σπέρματι καὶ ἐν τῇ ἀφρώδι πνεῦμα, καὶ ἡ ἐν τῇ πνεύματι φύσις, ἀνάλωτος ὅτι τῇ τῆς ἀσρων στοιχείῳ. διὸ πῦρ μὲν ὃ δὲν γήνα ζῶον, ὃ δὲ φαίνεται σπινδόμενον πυρρμέοις, ὅτι ἐν ὑγροῖς, ὅτι ἐν ξηροῖς ὃ δὲν. ἡ δὲ τὸ ἥλιος θερμότης, καὶ ἡ τῆς ζώων, ὃ μόνον δὲ τὸ σπέρματι, ἀλλὰ καὶ πειπνῶμα τύχη τῆς φύσεως ὃν ἐπερον, ὅμως ἐχθὲρ καὶ τὸ ζῶον κινῶ δρῶν. Id est, Superest vero solam mentem extrinsecus introire, atq; solum diuinam esse. Nec enim cum eius actione communicat actio corporea. Vis igitur & facultas omnis animæ videtur alio corpore participare, eoque diuiniore iis quæ elementa

vocal-

vocantur. vt autem inter se differunt Animæ nobilitate & ignobilitate, sic etiam differt talis natura. In omnium enim semine inest quod facit semina prolifica; id scilicet quod Calidum appellatur. Hoc autem non ignis, nec talis facultas est; sed spiritus quidam, qui in semine & spumoso corpore continetur, & in spiritu natura, proportionem similis elemento astrorum. Quapropter ignis nullum gignit animal, nec apparet ex ignitis compositum, nec in his quæ in humido viuunt, nec in sicco; Solis autem & animalium calor, non solum per semen, verum etiam si quodpiam sit excrementum a natura diuersum, habet tamen & hoc principium vitale. *Verum Aristoteles nec hoc loco, nec alibi vquam sensit Animam corpus esse. nam facit animam formam; vt apparet ex 2 lib. De Anima cap. 1. Forma vero apud Aristotelem, non est corpus, sed vis & essentia substantie corporeæ. Censet tamen Aristoteles habere Animam sibi coniunctum corpus quoddam subtilissimum, hoc est, spiritum elementis præstantiorem, quo utatur tamquam primo instrumento ad tribuendum corpori vitam, motum, & sensum: non quod hic spiritus non sit e substantia quatuor elementorum; (omnis enim substantia corporeæ, quæ est in hac regione elementorum, aut est elementum, aut constat ex elementis) sed quia calore solis, & vi aliorum astrorum, accipit vim multo præstantiorem ea quæ est in ele-*

mentis. Hunc spiritum appellat Aristoteles in lib. De Communi animalium motu, & in libro De Spiritu, & lib. De Respiratione, & aliis multis in locis πνεῦμα ζωον; Medici spiritum vitalem, eo quod sit principium vite. Quamquam Galenus in lib. De Decretis Hippocratis & Platonis, & aliis in locis, præter spiritum vitalem facit alium animalem in cerebro, qui sit principium motus & sensus: tamen Aristoteles omnium facultatum Animæ facit unum & idem principium, atq; eundem spiritum, cuius principium & ortus sit in corde. Iudicio igitur Ciceronis, Aristoteles facit Animam corpoream: atque hoc est primum peccatum Ciceronis hoc loco, quod male acceperit sententiam Aristotelis. Quamvis posset quispiam respondere, non accepisse Ciceronem hanc sententiam ex hoc loco, quem modo exposuimus, sed aliunde: tamen in Somnio Scipionis scribit, datum esse hominibus animum ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stelle vocantur. etsi Macrobius eo loco non ita hæc verba interpretetur, ut sentiat Cicero animam constare ex corporibus celestibus; sed nos animatos esse ex parte mundana animæ, e qua animata sunt ipsa sidera & celestia corpora: quod ex Timeo Platonis sumptum videtur. Dicit etiam Macrobius eo loco, Critolaum Peripateticum sensisse, animam constare ex quinta essentia: unde videtur sumpsisse Cicero, quæ tradit in hac Tusculana quaestione. Sed nec ipse Macrobius docet quam sit illa

illa quinta essentia Critolai. Verum autem est quod in eodem loco dicit Cicero, Aristotelem appellasse Animam $\psi\tau\epsilon\lambda\epsilon\chi\epsilon\alpha$, nouo nomine. est enim factum hoc nomen ab Aristotele; ut etiam Porphyrius observauit in breui illa explanatione quam conscripsit in Categorias Aristotelis. Sed tempus iam est ut de vi & ratione huius verbi disputemus. haecenus enim digressi sumus, ut totum Ciceronis locum quodammodo illustraremus. Interpretatur ergo Cicero $\psi\tau\epsilon\lambda\epsilon\chi\epsilon\alpha$, continuatam motionem, & perennem; creditque sic Aristotelem Animam appellasse; quasi soli Animae conueniat hoc nomen; cum tribuat Aristoteles multis etiam aliis rebus, immo vero omnibus tam substantiis quam accidentibus; quod in progressu demonstrabimus. Alii putant conuenire hoc nomen solis formis substantiarum: qui non minus peccant quam Cicero. Verum haec Ciceronis interpretatio multis rationibus refelli potest. Primum enim Aristoteles 3 Phys. cap. 1; & 5 Metaphys. cap. 7, & aliis in locis, diuidit id quod est, per potestatem & $\psi\tau\epsilon\lambda\epsilon\chi\epsilon\alpha$. Sic enim habet 3 Physico: $\epsilon\sigma\tau\iota\ \delta\eta\ \pi\ \tau\ \mu\epsilon\ \epsilon\psi\tau\epsilon\lambda\epsilon\chi\epsilon\iota\alpha\ \mu\acute{o}\nu\omicron\nu\omicron$, $\tau\ \delta\epsilon\ \delta\iota\omega\acute{\alpha}\mu\epsilon\iota$. $\kappa\alpha\iota\ \psi\tau\epsilon\lambda\epsilon\chi\epsilon\iota\alpha\ \tau\ \mu\epsilon\ \tau\ \delta\epsilon\ \pi\ \tau\ \delta\epsilon\ \pi\ \sigma\acute{o}\nu\delta\epsilon$, $\tau\ \delta\epsilon\ \tau\ \omicron\iota\omicron\nu\omicron\delta\epsilon$, $\kappa\alpha\iota\ \delta\tau\iota\ \pi\ \alpha\lambda\lambda\omicron\nu\ \pi\ \tau\ \delta\epsilon\ \omicron\iota\omicron\varsigma\ \kappa\alpha\tau\eta\gamma\omicron\epsilon\iota\omega\ \delta\omicron\mu\iota\omega\varsigma$. Id est, Existit sane quippiam, aliud quidem $\psi\tau\epsilon\lambda\epsilon\chi\epsilon\iota\alpha$ solum, aliud vero potestate; tum quod est $\psi\tau\epsilon\lambda\epsilon\chi\epsilon\iota\alpha$, aliud quidem est hoc aliquid; aliud, tantum; aliud, tale; & in ceteris Entis categoriis similiter. Rem hanc explicat,

Prima ratio qua refellitur interpretatio Ciceronis.

exemplis, tum paulo inferius, tum aliis in locis. Dicit enim paulo inferius, idem esse potestate ἔντελεχίᾳ, non tamen simul, aut non eadem in re; ut calidum potestate, frigidum ἐντελεχίᾳ. Unde constat, ἔντελεχίᾳ id esse quod ex altera parte aduersatur potestati: ut, quemadmodum id dicitur esse potestate, quod nondū est, sed potest esse: ita id dicatur ἐντελεχίᾳ, quod iam re ipsa est. atqui id non est esse motione. quis enim diceret aliud esse potestate calidum aut frigidum, aliud motione calidum aut frigidum? nam quanam esset (quæso) repugnantia inter has diuisionis partes? quo pacto perlinerent ad idem genus; ut fieri debet in omni diuisione? Adhæc, cum id dicatur Aristoteli calidum non potestate, sed ἐντελεχίᾳ, quod reuera habet calorem; ἔντελεχίᾳ frigidum, quod reuera frigiditate est præditum: si ἐντελεχίᾳ motionem significaret, calor esset motio, item ἔντελεχίᾳ frigiditas; ex quibus aliud dicitur ἐντελεχίᾳ calidum, aliud frigidum. Nec est quod quispiam respondeat dici aliquid calidum aut frigidum motione; quia per motionem factum est calidum, aut frigidum. Non enim id sibi vult Aristoteles cum dicit, quod est calidum potestate, esse frigidum ἐντελεχίᾳ. Adde quod Aristoteles diuidit quod est ἐντελεχίᾳ, in decem Categorias: ubi nullo modo potest Entelechia motionem significare. Non enim potest apte neque vere dici, quod est motione, aliud esse substantiā, aliud quantitatem, aliud qualitatem, aliud relatum, &c. Quid enim esset substantia motio-

ne, relatum motione, ut duplum & dimidiū: Tum quia motio, iudicio eiusde Aristotelis, non cadit in omnes Categorias, sed tantum in substantiam, quantitatem, qualitatem, & ubi. Si igitur ἐν τελέχῃ omnibus Categoriis accommodatur, non potest esse motio. Eodem accedit quod 3 Metaphys. cap. 1, ubi docet duobus modis aliquid esse, aut potestate, aut entelechia; id explicat his exemplis; ut, videns dicitur aut entelechia, aut potestate: quiescens, aut cui iam inest quies, aut quod potest quiescere. Si igitur cui iam inest quies, dicitur quiescere entelechia; quid quaeso esset quiescere motione, cum quies & motio repugnent? Deinde Aristoteles docet 2 lib. de Anima, cap. 1, tum aliis in locis, materiā esse potestatem, formam vero entelechiam. λέγμεν δὲ ἐν πῶς τῶ ὄντων, πῶς ὁρίαν. ταύτης δὲ τὸ μὲν, ὡς ὕλην, ὁ καὶ αὐτὸ μὲν ἐκ ἐστὶ πᾶσι πῶς ἔπερον δὲ, μορφὴν καὶ εἶδος, καὶ δὲ ἡν ἡ δὲ λέγειται πᾶσι πῶς καὶ τελεῖται, τὸ ἐκ πύτων. ἐστὶ δὲ ἡ μὲν ὕλη, διωαμὺς, τὸ δὲ εἶδος, ἐν τελέχῃ. Id est; Dicimus equidem unum genus rerū esse substantiam: atq; huius aliud esse ut materiam; ex qua non dicitur quidquam hoc aliquid: aliud vero formam & speciem, ex qua iam dicitur hoc aliquid: & tertium, quod ex his constat. Est autem ipsa materia, potestas; species vero, entelechia. Atqui nō potest omnis forma esse motio. nam tametsi consideremus formam animantium esse motionem: forma tamen lapidis, & omnis rei inanime, qui potest motio esse? Præterea si anima esset motio, esset

- 3 entelechia secunda. Est enim duplex Entelechia apud Aristotelem. una, prima; quæ est habitus & forma; ut scientia; altera, secunda; quæ est actio manans ab ea forma; ut contemplari. Atqui Aristoteles aperte docet eodem quem nunc adduximus loco, non esse Animam entelechiam secundam, veluti contemplationem, aut vigiliam; sed primam, veluti scientiam, habitum, & quasi somnum. Non igitur vult Aristoteles animam esse motionem, aut actionem; sed formam quietam, atque principium & fontem motionis. Vnde cap. 2. eiusdem libri, Animum definit principium, quo primo viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus. Ad hac, si
- 4 Anima esset motio, proculdubio esset accidens. At ab Aristotele substantia esse dicitur; immo omnis forma substantialis appellatur entelechia ab Aristotele. Adde quod, si entelechia esset motio, Aristoteles animam appellans entelechiam, consentiret in sententiam Platonis, qui dicebat animam esse *αὐτοκίνητον*, id est, quod seipsum mouet. quam sententiam acerrime oppugnat Aristoteles, ac refellit in libro De Anima; ubi docet animam nec a se, nec ab alio per se moueri posse. Nec placet mihi nimia quorundam diligentia, & inepta probitas, qui volunt hac in parte conciliare Aristotelem, cum Platone; cum pugnent aperto Marte. Hoc sane constat iis qui vel mediocriter versati sunt in Aristotele, numquam ipsum voluisse animam moueri; tantum abest ut voluerit esse motionem. Demum, ut
- 6 ab-

absoluamus hanc reprehensionem, quod Cicero docet eo loco de Anima, soli animo rationis participi potest conuenire. Dicit enim propterea esse immortalem, quod constet ex illa quinta natura: sola vero hominum anima est immortalis, iudicio eiusdem Aristotelis in libro De Anima, & 12 lib. Prima Philosophia, cap. 3. Aristoteles autem hac definitione, qua decernit animam esse entelechiam, omnem defixit animam, tam animalium, quam stirpium: immo vero, ut superius diximus, omnem formam entelechiam appellat. Constat igitur, non esse aptam Ciceronis illam interpretationem ad sententiam Aristotelis, Animam scilicet esse ex quinta natura, ac proinde nouo nomine entelechiam nominatam, hoc est, perennem & continuatam motionem; atque ex eadem causa esse immortalem. Nec propterea dicam Ciceronem Græcæ linguae fuisse imperitum, ut Argyropylus & alii Græci criminantur; quem scio in Græca oratione ipsis etiam Græcis admirationi fuisse: sed ipsum legisse hanc vocem, ἐνδελέχεια, per ε, non per τ; quo modo haud dubie significat perennem & continuatam motionem, aut potius assiduitatem: ut constat, ex illa sententia Prouerbiali Græcis literis consignata, ῥαγὶς ἐνδελεχῶσα, κοιλὰν πέτραν: id est, stilla assidue cadens, excavat petram. & ex illa Menandri, πάντα γὰρ ταῖς ἐνδελεχείαις καὶ πονεῖται ἀγαθὰ: id est, nam vinci solent assiduitate quælibet negocia. Hac voce utitur etiam Plato in Ti-

meo, qui, ubi docuit inaequalitatem causam esse motus; atque ex eo quod magna cum parvis miscetur, fieri ut omnia sursum ac deorsum transferantur; hac subiungit: ἔτι τὸ δὲ ταῦτα τε ἡ τῆς ἀνωμαλότητος ἀφιστοζομένη γένεσις αἰεὶ, τὴν αἰεὶ κίνησιν τέτων, ἔσται, ἐσομένην τε, καὶ ἐνδελεχῶς περιέχῃ. id est; sic autē, & propter hæc inæqualitatis perpetuo seruata generatio, eternū horum motum, præsentem & futurum, continenter exhibet. Eadem videtur etiam Aristoteles 2. lib. De Ortu & interitu, cap. 9; ubi docet rerum generationem perpetuam esse, quia motus calī est perpetuus. Sic enim habet; ἐπεὶ δὴ ἡ καὶ τὴν φορὰν κίνησις δέδεικται ὅτι αἰεὶ διὰ τὴν ἀρχὴν, τέτων ὄντων, καὶ γένεσιν εἶναι συνεχῶς, ἢ γὰρ φορὰ ποιήσῃ τὴν γένεσιν ἐνδελεχῶς, ἀλλὰ τὸ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἀπαρχὴν τὸ γυνήσκον. Id est, Quoniam mutatio loci demonstrata est sempiterna esse, necesse est, his ita se habentibus, perpetuo esse generationem. ipsa enim loci mutatio efficiet assidue generationē, accedente & recedente eo quod vim habet generandi. Rursus cap. sequenti, ἐπεὶ γὰρ ἐν ἀπανσιν αἰεὶ τὸ βέλκον ὁ ὀρέμεθ' φαμέν τὴν φύσιν βέλκον ὅτι εἶναι, ἢ μὴ εἶναι. (τὸ δὲ εἶναι ποσυχῶς λέγομεν, ἐν αἰδοῖς εἴρηται) τὸ δὲ ἐν ἀπανσιν ἀδυνάτον πᾶρξιν, ἀλλὰ τὸ πᾶρξ τῆς δρχῆς ἀφίσταθ'. τὴν δὲ πορὸν τρόπον συνεπλήρωσε τὸ ὅλον ὁ θεός, ἐνδελεχῇ ποιήσας τὴν γένεσιν. Quoniam enim in omnibus dicimus naturā quod melius est, appetere; melius est autem esse quam non esse: (quot vero modis esse aliquid dicamus, alias explicatum est) hoc autem in omnibus inesse impossibile est, eo quod longe absint ab ipso principio; reliquo modo totum expleuit Deus, perennem faciens generationem. Vbi aduertendum, in quibusdam Græcis exemplaribus corrupte legi ἐντελεχῇ, per τ: debet enim legi per α, nam sic legit Philoponus in Commentariis, atq;

ἐνδελεχῇ

ἐνδελέχῃ ἡσίειν interpretatur ἐνδελέχων, i. sine interci-
sione. Quamquam non me latet, quosdam Gram-
maticos existimare eandem esse dictionem, siue per *τ*, siue per *η* scribatur. Quibus subscribere videtur
Lucianus Sophista in Indicio Vocalium, ubi in-
ducit *σ* accusans *τ* furti, quod sibi multa vocabula
abstulerit; in cuius rei testimonium secum addu-
cit *η*, cui *τ* similem fecerat iniuriam in dictione
ἐντελέχεια. Sic enim habet; Ὅτι δὲ ἐδὲ τῶν ἄλλων ἀπέχετο
γραμματικῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ δέλτα καὶ τὸ θήτα καὶ τὸ ζήτα, μικρὰ
δεῖν παύσαι ἠδίκησε τὰ στοιχεῖα, αὐτὰ μοι καὶ τὰ ἀδικηθέντα
γραμματικά. Ἀκούετε φωνήεντα δικασαί. Ἐμὲ Δ λέγωντες, Αφεί-
λιτό μοι τὴν ἐνδελέχεια, ἐντελέχεια ἄξιον λέγεσθαι, παρὰ
πάντας τὰς νόμους. id est, Quod vero nec ab aliis literis
abstinuerit, sed ipsum etiā Delta & Theta, & Zeta, & fe-
re omnia elementa affecerit iniuria, accersite mihi ipsas
litteras quæ iniuriam acceperunt. Audite Vocales iudi-
ces. Ac *η* dicente, Abstulit mihi endelechiam, volens
entelechiam dici, contra omnes leges; & quæ sequuntur.
Itaque sentiunt Grammatici communiter dici
ἐνδελέχεια per *η*, Attice vero ἐντελέχεια per *τ*. Sed
dicemus Lucianum iocari suo more: nec puto tan-
ti fieri debere apud Philosophos auctoritatem ho-
minis Philosophomastigis. Nec Grammaticos mul-
tum curo hoc in loco; cum mihi certum *ε* explorat-
um sit, apud Aristotetem dictiones esse longe diuer-
sas, habereque sensus admodum diuersos; ut iam
abunde satis demonstrauimus. unde constat quam
falsum sit quod scripsit Beroaldus in Commenta-
riis, quos edidit in Tusculanas quaestiones, siue en-
delechia, siue entelechia dicatur, utramque signifi-

Corin-
thus de
Dialectis

Δ & Τ
inuicem
commu-
tata.

Phil. Be-
roaldi
error

cationem Anima conuenientem esse, nec ullam afferri posse causam, cur hoc quam illud magis sit Aristotelicum; nec ullo argumento colligi posse entelechiam potius quam endelechiam ab Aristotele scriptum esse; tamque nouum esse hoc verbum, quam illud. Demonstrauimus enim non posse Animum motione appellari apud Aristotelem; ac proinde non scripsisse endelechiam per α in definitione Anima, atq; Entelechiam per τ , esse verbum Aristoteleū; Endelechiam per α , non esse verbum Aristoteleum: neque nouum, cum ante Aristotelem eo sit usus Plato. Adferunt tamen, qui Cicero-

Cicero-
nis inrer-
pretatio
quibus
rationi-
bus de-
fenda-
tur.

tionem aliquot, quibus ostendant Entelechiam per τ continuatam motionem significare, aut quam quidam eorum vocant agitationem. Precipue id demonstrare nituntur tribus rationibus: quarum prima est quod Arist. 3 Physico definit Motum per entelechiam. Est enim, inquit, κίνησις ἐντελέχεια τοῦ ὄντος ἐν δυνάμει, ἢ ποιῶτός ἐστι, id est, motus est actus eius quod est potestate, qua tale est. Vnde constat ἐντελέχειαν apud Aristotelem motionem esse. Secunda ratio est; Aristoteles vt explicet animæ definitionem, 2 lib. De Anima cap. 1, dicit quod, si oculus esset animal, ὁψίς esset eius anima. sic enim habet; εἰ γὰρ ἦν ὁ ὀφθαλμὸς ζῶον, ψυχὴ αὐτοῦ αὐτὸς ἦν ἡ ὁψίς. sed ὁψίς, qui est visus, significat actionem, & motionem. Ergo anima, atque omnino ἐντελέχεια, est motio. Tertia; Aristoteles promiscue utitur his duobus

duobus vocabulis ad eandem rem significandam, ἐντελέχεια, & ἐνδελέχεια. Et Plutarchus in quarto libro De Placitis Philosophorum admonet in definitione Anima, quam reddidit Aristoteles, sumendam esse ἐντελέχειαν pro ἐνεργείᾳ. Nam ita habet; Αἰσθητικὴ ἐντελέχεια πρὸς τὸν σώματος φυσικῆς ὁργανικῆς δυνάμεως ὡς πρὸς τὸ ἐντελέχειαν ἀκούσθαι ἀπὸ τῆς ἐνεργείας. id est, Aristoteles Animam dixit esse entelechiam primam corporis naturalis instrumentarii, potestate vitam habentis. oportet autem entelechiam intelligere pro energia. Atqui energia significat actionem seu operationem. Sed hæ rationes & alia similes, facile diluuntur, si prius docuerimus, quid proprie significet ἐντελέχεια apud Aristotelem; quod nobis est potissimum institutum. Multi Græcorum peritissimi, quidam etiam ex Latinis, docent entelechiam perfectionem significare: tamen in explicanda vi & ratione huius nominis non omnes conveniunt. Philoponus in Commentariis quos edidit in libros De Anima, putat dictam esse ἐντελέχειαν πρὸς τὸ ἐν, quod est vnum, & πλῆρες perfectum, & ἐξῆς continere: quod forma, qua dicitur ἐντελέχεια, sit causa ipsi materiae unionis & perfectionis, atque ipsam contineat. Quam nominis interpretationem eisdem verbis expressam transtulit Suidas in sua Collectanea. Verum hac interpretatio nec omnino, nec ubique huic voci convenire potest apud Aristotelem. Nam si Aristoteles tantum appellasset hoc nomine

Varie
senten-
tiæ de vi
& ratio-
ne nomi-
nis En-
telechia.

formam substantialem, esset quidem accommodata interpretatio; atqui ipse hoc nomen tribuit non solis substantiis, sed etiam accidentibus, atque omnino omnibus quae sunt; ut demonstratum est in superioribus. Distinguit enim quod est ἐντελέχεια, in decem Categorias. Adde quod ἐντελέχεια non potest componi ex nomine ἐν: quia dictio ἐν aspiratur; in nomine vero ἐντελέχεια, ἐν laeuigatur. Prima igitur syllaba huius nominis praepositio est, non nomen. Budaeus, vir quidem doctissimus, & Graecae linguae peritissimus, in primo libro De Assensu censet dictam esse ἐντελέχειαν quasi ἐντελοῦ σωματιῶ, i. perfecti corporis comprehensionē & coaptationē; cui consentit Calius Rhodiginus 2 lib. Antiquit. c. 22. Sed, quod pace tantorum virorum dixerim, haec interpretatio eadem ratione reprehendenda est, qua illa Philoponi. Motus enim, qui dicitur entelechia eius quod mobile est, non est eius coaptatio, nec candor rei candida, nec calor, nec frigus: quae omnia hoc nomine donantur ab Aristotele. Eandē fere tradit huius nominis explicationem Iulius Scaliger in lib. De Subtilitate, contra Hieronymum Cardanum. Ait enim appellatam esse ἐντελέχειαν, ab ἐν, quia inest in aliquo atque est eius elementum ex quo est constitutum: atque esse τέλος, id est finem & perfectionem; & ἔχειν, quoniam habet materiam, & continet, ut sit unum; nec tantum continet, sed etiam regit: Quae interpretatio eadem censura notatur. soli enim formae substantiali potest haec ratio conuenire.

Io'ius
Caesar
Scaliger.

aire. nam motus non est insitum elementum eius quod mouetur; nec calor rei calida, nec frigus rei frigida, nec relatio eius quod refertur; neque hæc regunt materiam, nec continet ut sit unum: his tamen omnibus tribuit Aristoteles nomen entelechia. Alii tradunt entelechiam significare perfectionem quæ motu comparatur: tamen in entelechia nullæ inest significatio motus. Nos iam quadam ex parte explicauimus huius nominis significationem in prima ratione earum quibus Ciceronis interpretationem refutauimus. Cum igitur diuidat Aristoteles omnia quæ sunt, καὶ δυνάμει καὶ ἐντελέχειαι, id est, ut vulgo dicitur, per potestatem & actum: qua diuisione utitur multis in locis: nam ea dissoluit dubitationes multas; ut primo Physico illam veterum Philosophorum, An quod generatur, fiat ex Ente, an ex non ente; ac eadem suam explicat sententiam: constat id esse entelechiam, quod potestati aduersatur, & ex altera parte respondet. Si igitur docuerimus quid sit esse potestate, manifestum inde relinquetur quid sit esse ἐντελέχεια, atque omnino quid sit ipsa ἐντελέχεια. Id quidem dicitur esse potestate aliquid, quod nondum est illud, potest tamen illud esse: quo nomine dicitur esse imperfectum, habens tamen aptitudinem accipiendi eam perfectionem, ad quam habet potestatem. ut id dicitur potestate calidum, quod nondum est calidum, tamen potest esse calidum: & album potestate, quod non est album, sed potest tamen album.

Explicatur iam propria significatio Entelechiæ.

esse; atque ita in reliquis omnibus. Esse igitur ἐντε-
 λεχεία, quod potestati aduersatur, nihil aliud est
 quam esse reuera, non, ut antea, potestate. Vt esse ca-
 lidum ἐντελεχεία, est esse reuera calidum: & album
 ἐντελεχεία, reuera album. Vnde constat ἐντελεχίαν
 esse id quod replet illam potestatem, ex quo dicitur
 esse quippiam re ipsa aliquid, non potestate. ut ca-
 lor est entelechia rei calidæ; quoniam ex eo dicitur
 re ipsa calida; & frigus entelechia rei frigida, &
 candor rei candida: eademque est in omnibus aliis
 ratio. Cuius significationis & interpretationis pas-
 sim occurrunt exempla & testimonia legenti Ari-
 stotelem; ut vel mediocriter versatus in Aristotele
 id possit animaduertere. Est enim hoc verbum fre-
 quentissimum apud Aristotelem. Sed vnum locum
 nunc tantum adferam ex 3 Physico, cap. 1; ἐπεὶ δὲ
 inquit, ἐν τῷ αὐτῷ καὶ δυνάμει καὶ ἐντελεχείᾳ ἐστὶν, ὅχ-
 ῳμα δὲ, ἢ ἔκ τ' αὐτοῦ, ἀλλὰ οἷον θερμὸν καὶ δυνάμει, ψυχρὸν
 δὲ ἐντελεχείᾳ: id est, quoniam autem quædam ea-
 dem ipsa, & potestate sunt, & entelechia, non
 tamen simul, aut non eadem ex parte, sed velu-
 ti calidum potestate, frigidum autem entele-
 chia, hoc est, reuera. Vnde satis aperte constat no-
 stra interpretatio. Dicitur autem ἐντελεχία, se-
 cundum vim nominis spectemus, ab ἐντελής, quod est perfe-
 ctum; aut τέλος, quod est finis; & ἔχειν, habere;
 quasi verbum de verbo perfecti habia, ut inter-
 pretatur Hermolaus Barbarus apud Themistium:
 nec male; quoniam est finis & perfectio quæ iam
 habet.

Vnde di-
 catur en-
 telechia.

habetur ac possidetur, ex qua dicitur esse res, non iam potestate, ut antea, sed reuera. Cum enim erat potestate, ut antea diximus, imperfecta erat: ubi autem comparauit id ad quod habebat potestatem, dicitur iam eo nomine perfecta, habens iam finem illum & perfectionem, ex qua reuera dicitur esse, non potestate. Ita vim huius verbi interpretari videtur Themistius Commentarius in 1 lib. De Anima; & Porphyrius in breui illa explanatione quam confecit in Categorias Aristotelis; & Chalcidius Commentarius in Timaeum Platonis. A Boethio & quibusdam aliis Latinis actus vocatur Latine, & ἡ ἐντελεχία, esse actu: de quo verbo inferius disputabimus. Cum hac igitur sit propria huius verbi significatio, omnis forma essentialis apte vocatur entelechia; quoniam est essentia, & ratio ipsius rei, ut dicitur 1 Physico & 5 Metaphysico; ex qua dicitur esse reueratalis, atque id quod est: ut forma terra, est eius entelechia; quia ex ea reuera est terra: forma aquae, entelechia aquae; forma hominis, eius entelechia; quia ex ea reuera est homo. Materia vero, non est huiusmodi; quia ex ea nihil dicitur reuera esse aliquid certo & definito, sed potestate. unde docet Aristoteles 1 lib. De anima, cap. 1, materiam per se non esse hoc aliquid, hoc est, non esse rem aliquam certam, habentem certam speciem & essentiam; formam autem esse ex qua dicitur hoc aliquid, id est, ex qua definitur ipsa materia, & accipit certam aliquam naturam atque ef-

sentiam: ac proinde materiam vocat potestatem, formam entelechiam. 8 lib. Metaphys. non tantum dicit formam esse ex qua materia dicitur hoc aliquid, sed ipsam formam esse hoc aliquid; quoniam ea sola est qua unicuique rei tribuit certam essentiam ac speciem. Anima igitur dicitur entelechia; quoniam est forma & ratio corporis viventis, ex qua dicitur reuera tale corpus, & habere suam naturam atque essentiam. Quod expresse docet Aristoteles 2 lib. De anima cap. 1. Nam postquam explicauit animæ definitionem, hæc subiungit, καὶ ὅτι μὴ οὐκ εἶναι πᾶσι τὴν ψυχὴν. οὐσία γὰρ ἡ καὶ τὸ λόγον. τὸ δὲ τὸ πᾶσι τῶν σῶματι. id est, Communiter igitur dictum est quid sit Anima. est enim substantia ea quæ est secundum rationem: hoc autem est vis & essentia tali corpori. Quare probe definitur entelechia prima corporis naturalis potestate vitam habentis, id est forma unde corpus naturale reuera est tale; hoc est, ex qua habet in se insitam vim & facultatem ad actiones vitæ, ut ad nutritionem, accretionem, sensum, & motum. Habet autem hanc facultatem, cum habet instrumenta accommodata ad exercendas huiusmodi vitæ actiones. quare definitur etiam entelechia prima corporis naturalis organici. idem enim est, habere corpus vitam potestate, atque esse organicum; ut volunt Alexander Aphrodisæus, Themistius, Philoponus, & diuus Thomas: quamquam Simplicius aliter sentiat. Itaque se-

men,

Explica-
tur defi-
nitio A-
nimæ, &
cur dica-
tur Ente-
lechia.

men, antequam ex eo gignatur animal, non habet hoc modo vitam potestate; quia non est reuera tale corpus, ut habeat instrumenta, sed potest esse. Postquam autem animal mortuum est, cadaver, quod superest, non est reuera tale corpus. nam ea instrumenta, quæ in ipso cernuntur, homonymetantum sunt & appellantur. oculus enim animalis demortui, non magis est oculus, inquit Aristoteles, quam oculus lapideus; quia non potest habere usum videndi. Quando igitur est reuera tale corpus, ut habeat vera instrumenta vitæ? cum habet in se animam. Propterea ergo dicitur Anima entelechia & perfectio huiusmodi corporis, quia ex ea reuera est tale corpus. Vnde facile soluitur quorundam dubitatio, qui dubitant, quemadmodum Anima recte definiatur entelechia seu actus corporis naturalis organici. Nam si per huiusmodi corpus intelligatur materia prima, cuius proprie anima est actus, admodum improprie appellatur corpus naturale organicum: immo vero nullo pacto potest accipere talem appellationem. Si autem intelligatur verum corpus naturale organicum, cum non possit esse huiusmodi corpus, quin habeat actum & formam; erit anima actus eius quod iam habet alium actum, ac compositum est: quod & absurdum est, & fieri nequit. Respondendum igitur est, non esse intelligendam materiam primam, sed verum corpus naturale organicum. Nec inde sequitur quidquam absurdi, non enim videntur recte

Vide A².
lexan-
drum A-
phrodi-
seum in
2 lib. De
Anima,
cap 3, &
sequen-
tibus.

hanc definitionem intelligere, qui ita dubitant. nec enim dicitur Anima entelechia, seu actus corporis naturalis organici; quasi corpus naturale organicum per aliam naturam & formam sit tale corpus, cui praterea accedat anima; sed quod sit anima id unde eiusmodi corpus reuera tale est, ac habet illud esse. quemadmodum lux definitur ab eodem Aristotele actus corporis perlucidi, quia perlucidum est; non quod ipsum corpus per se, aut per aliam vim sit perlucidum, cui deinde accedat lumen; sed quod lumen sit ea vis, unde corpus perlucidum reuera est perlucidum. Nec propterea definitur anima per se ipsam, quod dicatur actus talis corporis; quoniam hac definitione non tantum explicatur ratio animæ, sed etiam, ut ait Alexander 2 lib. questionum, qualis sit natura eius corporis, cuius anima est actus, seu entelechia. non enim potest esse anima actus cuiusvis corporis; ut non minus acute, quam vere docet Aristoteles. Conuenit autem hoc nomen, ut superius diximus, non solum formis substantialibus, verum etiam accidentibus; quoniam ex vnoquoque accidente aliquid dicitur reuera tale; ut a candore candidum, a magnitudine magnū, a similitudine simile. Conuenit etiā iis quæ arte constant. Nam antequam ex ere fiat statua, non est ibi reuera statua, sed potestate: ubi autem accepit formam statuæ, dicitur reuera statua: ac proinde ea forma quæ ari induitur, est entelechia statuæ: sic forma domus, entelechia domus:

ac in

ac in reliquis omnibus eadē est ratio. quare ratio & Entelechia de-
 quasi communis definitio Entelechia, hac potest esse, finitio.
 id ex quo vnūquodq; dicitur esse reuera tale; atq; id
 quod est velut propriū esse cuiusq; rei: vt entelechia
 equi, ex qua equus est equus: entelechia lapidis, ex
 qua lapis est lapis; entelechia albi, ex qua album est
 albū: ac similiter in omnibus aliis. Ex quibus o-
 mnibus liquido cōstat, Entelechiā verbum esse Me-
 taphysicum; cuius explicatio ad solum Primum
 philosophum pertineat. Est enim Primi philosophi
 munus, (vt docet ipse Aristoteles 4 Metaphysico,
 cap. 1) considerare atque explicare Ens, & quae i-
 psum Ens consequuntur. Vnde ad eundem spectat
 ea verba declarare, qua communia sunt omnium
 rerum, & omnium artium; vt Principium, Causa,
 Elementum, Natura, Necessarium, Vnum, & alia
 quae persequitur Aristoteles 5 Metaphysico. Si igitur
 Entelechia est ratio & forma omnis Entis, ex
 qua reuera est tale ens; haud dubie spectabit ad
 primam Philosophiam. Quare esse entelechia, aut
 esse potestate, (qua diuisione saepe utitur Aristote-
 les, vt diximus) ex iis est affectionibus Entis, quae
 diuidunt omne ens, & cum eo reciprocantur cum
 disiunctione. Quemadmodum enim omne Ens aut
 est principium, aut ortum ex principio, aut causa
 aut effectus, aut dicitur esse per se, aut per accidens:
 sic aut est potestate, aut entelechia; quae inter affe-
 ctiones & distinctiones Entis principem locum vi-
 detur obtinere: de ipsa namq; subtilissime & accu-

Entele-
 chia, ver-
 bum Me-
 taphysi-
 cum est.

ratissime disputat Aristoteles toto nono Metaphy-
 sico: cuius disputationis nullam aliā reddit causam
 in principio eius libri, quam quod Ens per potest atē
 & Entelechiam diuidatur. Cumq; prima Philoso-
 phia, omnium artium ac scientiarum domina &
 moderatrix existat, ab ipsa mutuantur omnes non
 solum communia principia, sed communes quoque
 voces, & earum explicationes accommodant ad
 suum institutum, sine quibus quæ sunt cuiusq; ar-
 tis propria, nec explicari, nec constare vlla ratione
 possunt. Tota definitio primorum principiorum, &
 eius explicatio, quæ traditur primo Physico, ex pri-
 ma Philosophia desumpta est. In definitione Natu-
 re, Principium, Causa, Primo, Per se, Per accidens,
 verba sunt ex prima Philosophia petita. Tota defi-
 nitio motus, ex tribus verbis Metaphysicis est con-
 flata, quæ sunt, Ens, Entelechia, & Potestas. Sic in
 definitione Animæ, prima vox Metaphysica est.
 Sed iam sequitur ut diluamus rationes quibus nō
 nulli interpretationem illam Ciceronis defendere
 conantur; ac demonstrare, Entelechiam signifi-
 care motionem seu agitationem. Prima su-
 mebatur ex definitione Motus, tradita ab eodem
 Aristotele: cui ex his quæ diximus, facile est respo-
 dere. Dicitur enim motus entelechia eius quod est
 potestate, quæ tale est; hoc est, τὸ κινητὸν, ἢ κινητὸν. mo-
 bilis, quatenus est mobile; ut ipse Aristoteles in-
 terpretatur. Nam cum Mobile dicatur quod po-
 test moueri, Motus dicitur eius entelechia, seu a-
 ctus;

Omnes
 artes ac-
 cipiant
 voces
 commu-
 nes a pri-
 ma Phi-
 losophia

Soluitur
 prima ra-
 tio eorū
 qui Ente-
 lechiam
 volunt
 significa-
 re mo-
 tionem.

Etus; quoniam ex eo habet ut reuera moueatur, at-
 que ut non dicatur tantum *κινητόν*, quemadmodum
 antea, sed etiam *κινηθῆναι*, id est, quod reuera
 mouetur: hoc enim nomine donatur ab Aristote-
 le. Est itaque Motus entelechia, seu actus sequens
 illam potestatem, ex qua mobile dicitur mobile.
 quamquam dum mouetur adhuc, *κινητόν*, id est
 mobile, dicitur; quoniam adhuc retinet eam pote-
 statem ad motum, donec ad finem perueniat, si mo-
 do succedat quies. propterea definitur Motus, en-
 telechia mobilis, quatenus mobile, atque eius
 quod est, potestate: quoniam ita est eius actus,
 ut adhuc habeat potestatem, non tantum ad finem
 motus, ut quidam putant, sed etiam ad ipsum mo-
 ueri, hoc est, ut amplius moueatur. sic enim inter-
 pretor illam definitionem cum Gracis interpreti-
 bus, Themistio, Philopono, Simplicio; immo cum
 ipso Aristotele. Nam propterea dicitur Motus en-
 telechia imperfecta, quia non explet omnino illam
 potestatem cuius est entelechia, & cui succedit, sed
 manet simul cum potestate. Vnde quod mouetur,
 simul habet geminam potestatem; unam, ad finem
 motus; alteram, ad moueri; simulq; absoluitur tra-
 ctatq; potestas in fine motus. Si enim quod mouetur,
 non haberet potestatem ad moueri, non posset am-
 pliус moueri, nec motum absolvere. Est autem hac
 motus definitio non minus subtilis, quam vera: ex-
 plicat enim egregie vim & naturam motus. Fate-
 mur igitur Entelechia aliquando esse motionem:

Explica-
 tur defi-
 nitio
 Motus.

negamus tamen eam esse propriam verbi significationem: alioquin inepta esset motus definitio, quoniam per seipsum definiretur. Itaque dicitur mutatio entelechia, atque etiam omnis actio; non quod hac sit propria vis verbi, sed quia ex ea dicitur aliquid reuera moveri, aut agere, atque omnino esse tale. ut videre entelechia videntis; quia ex ea actione dicitur reuera videns non potestate sic calefieri, entelechia eius quod calefieri potest; quoniam ex hac motione dicitur iam reipsa calefieri. Qui autem hoc argumento utebantur, ut probarent entelechia esse motionem, videntur non solum propriam vim huius verbi ignorasse, sed artem etiam differendi. Genus enim quod sumitur in aliqua definitione, non solum de eare dicitur quae definitur, verum etiam de multis aliis: alioquin si reciprocaretur cum re definita, non esset Genus. Si igitur entelechia genus est in definitione Motus, aut locum habet generis, debet dici de aliis a motu: quod si de aliis quae non sunt motus, non est propria eius ratio esse motionem. Unde perinde videntur argumentari, ac si ita colligerent; Homo definitur per animal; ergo animal idem est omnino quod homo; atque hac est propria animalis significatio: Virtus definitur per habitum: igitur habitus non est aliud quam virtus. Satis soluta iam videtur hac ratio; quam a nemine adhuc legi recte explicatam esse. Secunda ratio de visu, docta quidem est, sed acute diluitur ab Amerbachio. Est autem ea ratio, quemadmodum
 prima,

prima, hominis parum versati in Aristotele & qui eum summis tantum labris attigerit, vel μόνον ὅτι-
 πλῆς, ut verbis utar ipsius Aristotelis. "Ὁ ψι enim
 apud Aristotelem non significat actionem videndi,
 nec ullam motionem, sed vim & facultatem vide-
 di, quæ inest etiam in dormientibus. Visio vero, seu
 videndi actio, ὁρασις vocatur ab Aristotele: quod
 constat ex eodem capite unde ipsi hoc argumentum
 deprompserunt; ubi sic scriptum reliquit Aristote-
 les; αἷς μὲν οὐδ' ἡ τιμῆσις, & ἡ ὁρασις, ἢ τω & ἡ ἐχέγγρις & τε-
 λῆχα· αἷς δ' ἡ ὁψις & ἡ δῶαμις τῷ ὁρατῷ, ἢ ψη. id est,
 ut igitur se habet sectio, & visio, sic entelechia
 quæ est ut vigilia: (hac enim est dicta superius
 entelechia secunda) ut autem se habet visus, &
 facultas instrumenti, sic anima. Tum lib. 1, cap. 3,
 sic habet; αἰσθησις μὲν γὰρ ἡ τοῦ δῶαμις, ἢ ἐ γὰρ, οἷον ὁψις
 & ὁρασις, id est, sensus, aut facultas est, aut actio;
 veluti visus & visio. Tum etiam in libro De inso-
 mniis; εἰ δ' ἡ ὁρασις ὁψις ὁρασις, id est, Si visus visus,
 est visio. Supere est tertia ratio, quæ plus negotiū
 videtur exhibere; nec sane vidi quemquam, qui i-
 psam plene & omnino dissolueret. Non enim dubiū
 est quin ἐνέργεια, actionem & motionem signifi-
 cet; quod ex loco modò citato constare potest, ubi
 Aristoteles actionem & vim ipsius sensus, ap-
 pellat ἐνέργειαν, ut ὁρασις. Tum ex primo libro Ethic-
 orum ad Nicomachum, cap. 1; ubi docens diversos
 esse rerum fines, sic habet; εἰς ποσὰ δὲ περὶ αἰσθητικῶν
 τελῶν. τὰ μὲν γὰρ εἰσι ἐνέργειαι, τὰ δ' παρ' αὐτὰς ἔργα πρὸς

Energia
 proprie
 operatio-
 nem si-
 gnificat,

Ener-
geia sæ-
pe apud
Arist. nō
operatio-
nem si-
gnificat,
sed id an-
de ali-
quid re-
uera est
tale.

id est; videtur autem quædam esse finium differ-
rentia. nam quidam fines sunt actiones, quidam
vero præter ipsas actiones opera quædam. *No-*
no quoq; libro Prime Philosophiæ, cap. 3, dicit, ἐν ἐρ-
γίᾳ maxime videri motionem: tum cap. 8, dictam
esse ab opere, tamquā sit ipsa operis cōfectio. Verum
etiam est quod dicunt, Aristotelem uti his duobus
nomini- bus Energia & Entelechia in eadē re: plu-
rima enim loca sunt apud Aristot. quæ id aperte te-
stantur. Non tamen propterea desperandum est in
hac causa. Docebimus enim, etiā apud Aristotelem
energiam non semper operationē significare, sed idē
sæpe quod significat entelechia; hoc est, id unde ali-
quid reuera dicitur esse tale; etiam si in eo nulla in-
sit actio, nec motio; atq; (ἐν) ἐργίᾳ, esse reuera, quod
vulgo dicitur, esse actu: ut dicit aliquid ἐν ἐργίᾳ ca-
lidum, id est reuera calidum, & ipsum calore esse
energiam rei calide. Sed ne quidquam fingere vi-
deamur, producamus testimonia ex Aristotele. ni-
hil enim docebo in hac disputatione, quod firmissi-
mis Aristotelis testimoniis non demonstrēm. Hic
igitur 9 lib. τῷ μὲν τὰ φυσικά, cap. 6, ubi ex profes-
so disputat de energia, sic eam definit; ἐστὶ δὲ ἐν ἐρ-
γίᾳ, τὸ ἰσχυρὸν τὸ ποιεῖν, μὴ οὕτως ὥς τὸ λέγειν
δυνάμει, id est, Est autem energia, rem ipsam exi-
stere, non ita ut diximus, potestate. quo nullum
esse potest manifestius testimonium. Aperte namq;
docet energiam esse ex qua aliquid reuera est, non
potestate. Itaque potestati aduersatur & ex altera
parte

parte respondet, quemadmodum entelechia. Vnde eodem cap. ipsam substantiam & formam existentem in materia, appellat energiam; quoniam ex ea aliquid reuera est tale. Docens enim variis modis dici aliquid esse ἐνέργεια, sic habet; πᾶσι γὰρ, ὡς κινῶναι πρὸς δυνάμιν πᾶσι, ὡς οὐσία πρὸς πᾶσι ὕλην, id est, alia quidem se habent ut motus ad potestatem; alia vero ut substantia ad aliquam materiam. Atq; omnino toto libro nono accipit saepe energiam pro forma, & eo unde aliquid reuera est. Tum lib. 8, cap. 2, ubi sic habet; καὶ ὡς ἐν ταῖς οὐσίαις τὸ τῆς ὕλης κατηχορούμενον αὐτῇ ἡ ἐνέργεια, & ἐν τοῖς ἄλλοις ὁμοιοῖς μάλιστα. hoc est, Et quemadmodum in substantiis, id quod de materia dicitur, ipsa est energia & in ceteris definitionibus maxime. ubi vult tam in substantiis, quam in iis quae arte constant, atq; in aliis etiam rebus accidentariis, ipsam formam & rationem quae est in materia, unde res talis esse dicitur, esse eius rei energiam, quae vulgo actus vocatur: ut in limine, lignum aut lapidem esse materiam; sic esse positum, esse energiam: in glacie, aquam materiam; sic esse concretam, esse eius energiam: in domo, lapides & ligna materiam; ita esse composita, eius esse energiam. Nonnumquam vero ipsum finem, cuius gratia res fit, energiam esse; ut in eadem domo esse receptaculum ad tegendas res & corpora. In quibus omnibus locis non potest profecto energia actiōnem aut motionem significare. Quod multo apertius declarat eodem cap. paulo inferius; ubi docens

Archytam consueuisse per materiam simul & formam definire, sic habet; ὁμοίως ὅ καὶ ἐς Ἀρχύτου, ἀπεδέ-
 χετο ὁ ὅριος. ὁ συνάμφω γὰρ εἰσιν οἷον, τί ἐστι νηνεμία, ἡ ἡρεμία ἐν
 πολλῇ αἰέρι. ὅλη μὲν οὖν αἰὴρ, ἐνέργεια καὶ ἐστὶ ἡ ἡρεμία. τί ἐστι
 θαλήνη; ὁμοιότης θαλάττης. τὸ μὲν ὑπεκείμενον, ὡς ὅλη, ἡ θα-
 λάττω. ἡ δὲ ἐνέργεια καὶ ἡ μέρφῃ, ἡ ὁμοιότης. id est; Similes
 sunt quas Archytas admittebat definitiones. ex vtriusq;
 enim sunt. vt, Quid est serenitas aeris? Quies in multi-
 tudine aeris: materia quidem est aer; energia vero &
 substantia, est quies. Quid est tranquillitas? Æquabili-
 tas maris: subiectum quidem, vt materia, est mare; e-
 nergia autem & forma, est æquabilitas. *Luculentissimū
 sane testimonium. nam qui potest hoc loco energia
 motionem significare; cum sit potius quies & tra-
 quillitas, motioni contraria? Nono quoq; libro, cap.
 3, ubi docet id dici Possibile, cui si insit energia, cu-
 ius habet potestate, nihil sequitur impossibile; ex epli
 loco adfert eum qui potest sedere, ad ipsum sedere:
 ubi sedere, quod procul dubio quiescere est, dicit es-
 se energiā eius qui poterat sedere. Præterea 4 Phys.
 c. 5, sic habet, τὰ μὲν ὅτιν ἐν τόπῳ καὶ δύναμιν, τὰ δὲ κατ' ἐ-
 νέργειαν: i. alia sunt in loco potestate, alia secundū
 energiam: ubi non potest secundum motionem in-
 telligi, sed tantum reuera; cum esse in loco, sit potius
 in eo quiescere. Tum 8 lib. cap. 4; ἐνέργεια ὅ τὸ κέφω,
 τὸ πᾶν ἔστι ἐν ὧ. id est, energia corporis levis, est
 alicubi esse, & in loco supero. Firmissimum est
 etiam hoc testimonium. Quis enim diceret actio-
 nem (seu motionem) corporis levis esse, alicubi esse,
 & in loco supero; cum esse in loco supero, non sit mo-
 ueri, nec quicquam agere, sed potius in eo conquie-
 scere?*

scere? Quietem igitur in loco supero, appellat energiam corporis levis; quatenus ex ea dicitur reuera esse in suo loco naturali, ubi habet omnem perfectionem sibi debitam a natura, qua corpus est leue. Nec solum energia id significat quod diximus; sed interdum etiā ipsum verbum *ἐνεργειν*, quod est agere seu operari, nihil aliud declarat quam reuera esse; quamuis illud esse nihil sit agere. Arist. enim tum 2 Metaph. 3, tum 5 Metaph. cap. 5, ubi tradit varios modos & rationes causarum, inter eos hos quoq; adfert; τὰ ὡς δυνάμει καὶ τὰ ὡς ἐνέργειᾳ. Id est, aliæ causæ dicuntur, quia esse possunt; aliæ, quia reuera sunt. ubi *ἐνεργειν* non potest significare aliquid agere, sed reuera esse. Nam si id diceretur tantum de causa efficiente, admitti posset illa interpretatio. Idem enim est causam efficientem reuera esse, quod aliquid agere. At vero dicitur de omnibus causis; quamuis Aristoteles exemplum adferat in causa efficiente. nam paulo inferius sic habet; πάντα ἢ ὡς ἐνέργειᾳ ἢ ὡς δυνάμει, id est, omnia causarum genera, aut quia re ipsa sunt, dicuntur esse, aut quia esse possunt. Quid igitur est materia *ὡς ἐνέργειᾳ*? non sane agere; cum nullam prorsus habeat actionem; sed re ipsa causam esse. Vt as, antequam ex eo fiat statua, materia est statua potestate: facta vero statua, dicitur *ἐνεργειν*, hoc est, reuera esse materia. Eadem significatione accipiendum est proculdubio hoc verbum 9 Metaphysico, cap. 3. ubi reprehendit Aristoteles eorum philosophorum

sententiam, qui dicebant potestatem & actum idē
 esse, hoc est, tum aliquid esse potestate, cum est actu.
 sic enim ait; εἰσὶ δὲ πῦες οἱ φασιν εἶναι, οἱ Μεγαρεῖς, ὅταν ἐ-
 νεργῇ, μόνον δύνασθαι, ὅταν δὲ μὴ ἐνεργῇ, μὴ δύνασθαι. id
 est, Sunt autem quidam, ut Megarenses, qui di-
 cunt, cum operatur aliquid, tum solum posse;
 cum autem non operatur, non posse. Quo loco
 ἐνεργεῖν, id est operari, nihil aliud significat, quam
 reuera esse; siue illud esse sit aliquid agere, siue nihil
 sit agere, sed Reuera aliquid esse, aut Aliquo modo
 se habere. Cum enim dicebant Potestatem & Actū
 idem esse, per Potestatem non intelligebant eam so-
 lam quæ refertur ad aliquam actionē; sed omnem
 potestatem, ad quemcumq; actum & quoduis esse
 referatur. sic per ἐνεργεῖν intelligebant quodcumque
 esse. quod apparet ex iis quæ eodem cap. disputat.
 Aristoteles, nam inter alia absurda, quæ colligit ad-
 uersus eam sententiam, hoc est unum: fiet (inquit)
 eum qui stat, semper stare, nec umquam sedere; &
 qui sedet, semper sedere. nam si is tantum potest se-
 dere, qui iam ἐνεργεῖ in sedendo, ut ait ibi Alexan-
 der, id est, qui iam reuera sedet; is qui stat, non po-
 terit sedere; unde numquam sedebit. Itaque eo loco
 ἐνεργεῖν in sedendo, nihil aliud est quam reuera se-
 dere. Eundem sensum habet hoc verbum in lib. De
 Interpretatione, sectione 4; ubi disputatur de e-
 nunciationibus modorum. Docens enim in quibus-
 dam idē habere potestatem ut sit, & non sit; ut, eun-
 dem posse ambulare, & non ambulare; causam
 hanc

hanc reddit. λόγος δὲ ὅτι ἅπαν τὰ ἐν τῷ δυνάμει, ἐκ αὐτοῦ ἐκέρ-
χαι: Ratio (inquit) est, quia quod hoc modo
possibile est, non semper reuera est; ut interpre-
tatur Ammonius. Quae enim semper sunt, ut ne-
cessaria, non habent huiusmodi potestatem in con-
traria: ut, quia homo semper & necessario est ani-
mal, non potest non esse animal. Satis multa ad-
duximus testimonia ad hanc verbi significationem
explicandam & confirmandam. Sequitur iam ad
nostrum institutum eam accommodemus. Motus
igitur dicitur energia, eadem ratione qua voca-
tur entelechia; quia ex eo dicitur mobile, reuera
moueri. Unde constat falsum esse quod nonnulli,
quamuis doctissimi viri, docent motum dici ener-
giam, quatenus proficiscitur a mouente; entelechia
vero, quatenus est in eo quod mouetur: quasi vero
energia apud Aristotelem semper significet actionē
agentis. Forsan adducti sunt in hanc sententiam
ex iis quae docet Galenus 1 lib. De Naturalibus fa-
cultatibus; ubi energiam dicit esse κίνησιν δραστικὴν,
id est motum efficientem. Atqui Aristoteles 1 1
Metaphysico, cap. 9, ubi tradit eandem Motus de-
finitionem quam tradiderat 3 Physico, pro ente-
lechia, energiam sumit, cum ait; τὸν τὸ δυνάμει, ὃ
πᾶσι ἐν ὅσιν, ἐκέρχεται, λέγεται κίνησιν. id est, eius quod esse
potest, quia tale est, energiam, appello Motum.
Constat autem in hac definitione definiri motum
per id quod mouetur. Sed ex eodem 3 Physico, cap.
1, poterant admoneri; ubi Aristoteles ipsam edifi-

Motus
cur dica-
tur ener-
gia.

132 DE ARISTOT. DOCTRINA

cationem dicit esse ἐνέργειαν τὸ οἰκοδομῆναι, hoc est eius
 quod ædificabile est. Rursus cap. 2 sic habet; ἡ κί-
 νησις, ἐνέργεια μὲν πρὸς τὸ δοκεῖν, ἀπλῆς δὲ, αἰτιὰ ποῦ δὲ, ὅτι ἀπ-
 λῆς τὸ δυνατὸν ὅτι ὅτι ἐνέργεια κίνησις. id est, ipse vero
 Motus, energia quardam esse videtur; sed im-
 perfecta. causa est, quia imperfectum est id
 quod potest esse; cuius energia est motus. Illud
 autem imperfectum, quod potest esse, est quod mouetur.
 quod enim mouet, qua parte mouet, perfectum est.
 Sed multo adhuc apertius id constat ex cap. sequē-
 ti; ubi docet motum esse entelechiam amborum, atq;
 energiam amborum, eius quod mouet, & eius quod
 mouetur. Ad eundem modum Anima dicitur
 energia, quemadmodum entelechia; quia est for-
 ma & ratio ex qua corpus animatum reuera est
 tale. Ex his omnibus satis dilutam & explica-
 tam esse existimo tertiam rationem. Docuimus e-
 nim energiam non semper operationem significare
 apud Aristotelem; sed rationem ex qua aliquid re-
 uera dicitur esse. Atque hoc videtur esse unum ex
 his verbis quæ Aristoteles more Philosophorum a
 propria significatione ad alienam traduxit. Vete-
 res Latini interpretes utramque dictionem, ente-
 lechiam & energiam, interpretantur actum:
 quāuis actus magis videatur exprimere ἐνέργειαν
 quam ἐντελέχειαν. hac enim nō habet proprium ver-
 bum Latinum, quo explicetur; nisi perfectio no-
 minetur: tamen hoc verbum non declarat omnino
 vim ipsius entelechiæ. Actus autem, quo utuntur
 Latini,

Entele-
 chia &
 Energia
 a Latinis
 Actus vo-
 catur.

Latini, hoc loco non significat actionem, ut quidam falso crediderunt; sed id unde aliquid reuera est. Nam quemadmodum Aristoteles nomen energiae transfert a propria significatione ad alienam, sic interpretes Latini nomen actus. Alii energiam, efficaciam appellant. sed a Cicerone in primo lib. *Quaestionum Academicarum* ad Varronem, effectio videtur appellari. sic enim habet; Nostra tu Physica nosti, quæ contineantur ex effectione & ex materia ea quam fingit & format effectio. Formam vocat effectionem; quia legerat apud Aristotelem energiam appellari. Deinde inferius eodem lib. eam vocat efficientem, & vim; cum ait; De natura autem (id enim sequebatur) ita dicebant, ut eam diuiderent in res duas; ut altera esset efficiens, altera autem quasi huic se præbens, eaque efficeretur aliquid. In eo quod efficeret, vim esse censebant: in eo autem quod efficeretur, materiam quandam: in utroque tamen utrumque: neq; enim materiam ipsam coherere potuisse, si nulla vi contineretur, nec vim sine aliqua materia. Hac Cicero. Sed dubitaret aliquis, cur energia sumatur ab Aristotele pro forma & habitu, cum proprie sit actio aut motio quedam, fluens ab habitu & forma. nam cur eadem forma vocetur entelechia dictum est supra. Causam huius nominis reddere videtur Aristoteles 9 *Metaph.* cap. 3; nempe formam dictam esse energiam, quod sequatur ex motu, & effectione

Energia
a Cicero
ne effectio
vocatur.

tamquam finis, sic enim habet; ἐλήλυθε δὲ ἡ ἐνέργεια
 πῶμα ἢ πρὸς τιῷ ἐνπλέξαν σωζομένη, καὶ ὅτι τὰ
 ἄλλα, ὥς τῶν κινήσεων μάλιστα. δοκεῖ γὰρ ἡ ἐνέργεια μάλιστα ἢ
 κινήσεις εἶναι. id est, venit autem nomen energia, ea
 quæ ad entelechiam accommodatur, etiam ad
 res alias, maxime ex motibus. videtur enim e-
 nergia maxime ipse motus esse. *Quem locum*
ita interpretatur Alexander; Motus est, qui pro-
 prie energia dicitur. Sed quia finis motus est ali-
 qua entelechia, inde factum est ut ipse quoque finis
 & entelechia, energia diceretur. Itaque omnes for-
 mæ naturales, tum etiam accidentariæ & artificio-
 se, quoniam aliqua motione comparantur, ener-
 giæ sunt appellatæ. atque inde effectum est, ut omnis
 ratio & forma ex qua aliquid reuera est tale,
 (quamvis ad eam proprie non sit motus, ut Relatio,
 & alia similes) energia nomine vocaretur. Tamen
 eodem lib. cap. 8, alia (ni fallor) huius nominis ra-
 tio reddi videtur ab Aristotele. Docens enim ipsam
 energiam esse priorem potestate & præstantiorem,
 eo quod sit finis, ostendit esse finem; his verbis; τὸ γὰρ
 ἔργον, τέλος· ἡ δὲ ἐνέργεια, τὸ ἔργον καὶ τὸ νόμα λέγεται ἐνέρ-
 γεια, καὶ τὸ ἔργον καὶ σωτηρίῃ πρὸς τιῷ ἐνπλέξαν. hoc
 est, opus enim, finis est; energia vero, est ipsum
 opus: unde & nomen energia, a nomine ἔργον,
 quod est Opus, dicitur; & pertinet ad entele-
 chiam. *Quorum verborum hic mihi videtur sen-*
sus esse; In omnibus rebus finis est ipsum opus; siue
 hoc opus sit ipsa actio, quæ in quibusdam rebus est

ultimus finis; ut in arte saltandi, saltatio: siue o-
 pus aliud ex actione relictum; ut in edificatione
 domus. nam utrumque significat nomen ἐργον apud
 Græcos. sed energia est quoddam opus; quod appa-
 ret ex vi nominis: dicitur enim Energia, a no-
 mine ergon. igitur energia est finis; ac proinde
 pertinet & accommodatur ad significandam ente-
 lechiam & formam. Quibus verbis significare vi-
 detur Aristoteles, energiam non solum significare
 actionem, & operis confectionem, sed etiam ipsum
 opus effectum; ac propterea entelechiam & formā
 energiam appellari; quoniam est opus quoddam
 & finis. Entelechiam autem esse opus, & hoc nomi-
 ne vocari ab Aristotele, constat ex eodem 9 lib. in
 principio; ubi sic habet; ἐπεὶ ὁ λέγειται τὸ ὄν, τὸ μὲν, τὸ τί,
 ἢ πᾶν, ἢ ποσόν τὸ ὄν, καὶ διὰ μὲν καὶ ἐντελέχειας, καὶ καὶ τὸ
 ἐργον. id est, Quoniam autem dicitur id quod est,
 aliud quidem, hoc aliquid, aut quale, aut quan-
 tum; aliud vero potestate, & entelechia, atque
 ipso opere. ubi admonet Alexander, pro eodem
 dixisse Aristotelem Entelechiam & Opus. Quo-
 niam igitur forma naturalis opus est natura, acci-
 dentia quoque, qua in rebus naturalibus insunt; for-
 ma vero artificiosa, opus artis: idcirco omnis forma
 & ratio, unde aliquid reuera est tale, Energia vo-
 catur. Unde potest hoc nomen Anima & omnibus
 formis apte convenire. Scio Galenum in 1 lib. De
 Naturalibus facultatibus, docere, energiam ap-
 pellari posse opus natura, ut concoctionem, & dige-

tionem: non tamen omne opus vocari energiam; quia caro, inquit, & os, opera sunt, non energia. Tamen hic eam exquirimus significationem, quæ vsus est Aristoteles. Cicero, eo quem antea adduximus loco, significare videtur, ipsam formam dici energiam, quam ipse effectiorem interpretatur; eo quod materiam formet, & quasi efficiat. sed priores rationes, quas nos adduximus, magis videntur Aristoteli consentaneæ. Hæc habui, quæ de hac questione dicerem. si quispiam alius plura tradiderit, aut meliora, libenter accipiam, & habeo gratiam. Scio difficilem admodum visam semper fuisse viris doctis hanc questionem; adeo ut cum Hermolaus Barbarus, vir omni genere doctrinæ excultissimus, nactus fuisset aliquando casu quoddam colloquium demonis; nihil aliud ab eo petierit, quam quid esset Aristotelis entelechia. Tamen ex his quæ ex ipso Aristotele tradidimus, adeo in reliquis manifestum existimo, ut non sit opus in posterum aliquem demonem consulere.

Valentiæ Edetanorum,
anno clō lō lxxviii.

RERVM

RERVM ET VERBORVM

IN HIS ORATIONIBVS IN-

signiorum Index.

A B vno & Ad vnum		84. Analyticorum po-
quid	24	steriorum vtilitas 52. A-
Abstracta & Concr.	26	nalyticis addenda 72
Academia triplex	61, 62	Anaximenis Rhetorica 47
Actu esse, & Reuera esse		Andronicus Rhodius 6
126. actus seu ἐνέργεια		Anima quid 108, 119. de-
quid 127: an expri-		fectio eius explicata
mat ἐντελεχείας signif.		118. ortum vnde ducat
12, 132		104: ἐνέργεια cur dica-
ἀκροσμελῆσι	80	tur 132
Adiunctū pro subiecto 10		Antetopica 36, 38
Adraustus Aphrodiseus A-		ἀπορητικὸν φιλ. 62
ristotelis scripta vt col.		Arabici Aristotelis inter.
locarit 38		pretes 19. Arabum li-
τὸ ἀγαθὸν Stoic. 63		bri pro Aristoteleis 47
G. Agricola 1		Architecti verb. n. 63
Albertus Magnus aluci-		Argumēti obscurioris no-
natus 22		tatio 31. in argumenta-
Alexander Aprod. de Ari-		tatione quæ ab Arist. cō-
stotelis scriptis vt iudi-		missa aliena 29
carit 41		Argyropyli iudiciū de Cl.
Ambigua vt distinguen-		ceronis interpr. 99, 109
da 77, 78		Aristotel. magistros quos
Ammonius de Aristotelis		habuerit 72: a quibus
locutione vt senserit 13		sua mutuatus 45: a su-
Analogia in quib. 24		perioribus philos. libere
Analysis dialectica 33. A-		dissentit 96: a Platone
nalytica absol. 10. Ana-		in quibus discrepet 45:
lyticorū ordo 69: vsus		de anima dissentit a

Platone 108: obscurus
vnde, & illustrari vt pos-
sit 5: explicari recte vt
possit 68: ex seipso re-
ctissime exponitur 80.
Aristotelis scripta casus
quos experta 6: duum
generum 80. librorum
eius ordo 68. in Aristo-
tele quæ a quib. repre-
hensa vel desiderata 42:
quæ desint 35: adden-
da quæ 70, 72: quæ su-
perflint 37: repetita 76:
demenda 75: suspecta
76. falso ei adscripta,
& dogmata & scripta
46, 47. distinctionem
in eo quæ requirant ac-
curatorem 37.
Aristotelicorum exem-
plorum difficultas 49.
Aristotelea dictio cum
Stoicorum dictione
collata 63. Aristoteles
in multis deceptus est
93, 96
Aristotelis commenta-
tores 19. Aristotelis in-
terpretes examinati 15
Articuli prepositiui vis 14
Artis definitio 46. artis
vocabulary non mutan-
da 25. artium vocabu-
la pene omnia Meta-
physica 122, & 121

Augustin⁹ ab Hieronymo
in multis dissentit 94
ἀξιωματικῶς 21: 63: 73

B

Basilii theol. Ethica Ari-
stotelis cur improbarit
43
Bessarion Platonis defen-
sor 44, 46
Boethii versio 17, & 19
Bonorum genera 47

C

Fr. Caballus 69
Cadauer a viuo corpore
qua re differat 119
κατὰ τὴν φύσιν 66
Categoriarum numerus
75: vsus 84
P. Catena 79
κατὰ τὸν λόγον 77
Causarū genera 129. cau-
sarum disquisitio quo
pertineat 30. Causa pro
effecto 9
Chroma mus. 49
Chrysippus a Galeno re-
prehensus 66
Cicero in Dialecticis non
vsquequaq; cum Peri-
pateticis consentit 65.
Ciceronis error 46: in-
terpretatio in *ὀντολογίᾳ*
χρείας vocabulo exami-
natur 12, 99, 105, 112
Citatio textuum Aristo-
telis falsa 24
Cogni-

INDEX RER. ET VERBOR. 139

Cognitio quid & quotu-
plex 41

Comprehensio 66

Contrariorum scientia vt
eadem 74

N. Copernici arg. 16

Cubus Platonis 10

Cynica philosophia 61, 62

Cyrenaica philos. 61, 62

D

Damnanda non temere
veterum scripta 97

Demonstratio, finis diale-
ctica 39. vera quæ 52

Διαλεκτική quid 20

de Dialecticæ artis vi & v-
su 81. Dialecticæ exer-
citationis partes duæ 33.

Dialecticæ quatuor 8,

10. Dialectica docens,

& Dialectica vtens 25.

Dialectica Stoica & A-

ristot. vt differant 64.

Dialectica a Stoicis vt
definita 46: pugno si-

milis 67

Diesis musica 49

Diodorus Stoicus 65

Dissensiones inter doctos
haud infrequentes 94

Dissimulatio Acad. 62

Distinctio ambig. 77. dis-
tinctiones scholast. 25

Diuisio fieri vt debeat 46

E

Effectus pro causa 9. Effe-

ctio & Efficacia, ἐνέργεια

133, 136

ἐιρωνεία acad. 62

Eleatica philosophia 61

Elementorum disputatio
triplex 76

Elenchorum vsus 85. E-
lenctica caute legēda 76

ἐνδελέχεια, ἐνδελεχέειν, ἐνδε-
λεχώς, per δ, quid signif.

109

ἐνέργεια quid 126: apud A-
ristoteli quid significet

126, 132. vnde ortum

voc. 134

ἐνέργεια pro ἐντελέχεια 131.

ἐνεργείας vocabulo cur

dicatur entelechia &

forma 135. ἐνέργεια qui-

bus formis conueniat

135. ἐνεργεία & ἐντελε-

χεία esse, idem 126. La-

tine vt reddatur 132

ἐνεργείν quid Aristoteli

129, 130

Ens & Vnum 34. entis di-
uisio 121

ἐντελέχεια, vox Aristoteli
peculiaris, quid signif.

105, 113: quid, & vnde

dicta 11, 126: motionē

an significet 122. ἐντε-

λεχεία esse quid 115, 121.

ἐντελεχεία εἶναι & ἐνερ-

γεία εἶναι, idē 126. ἐντε-

λέχεια duplex apud Arist.

108, 125. eius definitio	definito	124
communis quæ 121. <i>ὀ- τελέχειας</i> nomen quib.	Grammaticus in gram- maticis alucinatus	11
conueniat 120. co vo- cabulo dicitur etiam o-	Grani & Vnciæ distātia	50
pus	N. Gruchius	64
<i>ἑφελκυστῖφυλ.</i>	H	
Epicurea philos.	Hebraica philosophia, ce- terarum mater	61
<i>ἔργον</i> quid signif.	Heraclitus Obscurus vnde	
<i>ἔσαδ' & μέλλειν</i>	cognominatus	5
Essentia quid	Hermenias distinctio	37:
Eustratii sententia de tri- glyphis examinata	vsus	84
Explanatoris boni officia	<i>ἔξω</i> pro <i>ὀντελέχεια</i>	12
68	I	
F	Idea in Deo	47
Finis pro Instrum.	Ignis sedes	47
Forma quid 118. forma es- sentialis quid 117. o-	Ignoratio elēchi, pro qua- libet fallacia	11
mnis forma energia di- citur 134, 135. cur dica-	Imitatio libera esse debet	
tur <i>ὀντελέχεια</i>	95	
S. Foxius	Interpretis boni officia	
Futura, ambig. vocab. 15, & 21. Futuri contingentis veritas an certa sit 34.	68. libr. De Interpreta- tione vsus 84: distin- ctio	37
Futurorum cōtingen- tium illustratio	Inuentio, pro Inuentione dialectica 10: naturæ ordine prior	39
G	Ionica philosophia	61
Galenus in Aristotele quæ desideret 35, 43, 70, & seq.	Italica philosophia	10
Io. Gelida	Iudicatio accurata 29. Iu- dicia libera esse debent, sed matura & solida	97
Generatio, special.	Iustinus Martyr in Aristo- tele quæ reprehenderit	
Genesis dialectica	43, 48	
Genus pro specie 10: latius	L	

Λήμματα Stoic. 63
 Logicæ summa vbi expo-
 sita 17. Logicæ finis 8:
 vsus 82, 84. Logica pro
 facultate probabiliū 10.
 Logicorū libr.ordo 69
 Louanensium Cominen-
 taria in Aristot. 41
 Luciani locus expensus 111
 Luna frigida 9
 Lux quid 120

M

Mathematici, Pythagoræ
 discipuli 80. Mathema-
 ticorū exemplorum in
 Aristot. difficultas 79
 Maximæ, αἰε. 74
 μέγαν & ἴσαδ 15, & 21
 Mendacii probum apud
 Gymnosophistas 91
 μέγαν ψῖς 80
 e Metaphysicis petita pene
 omnium artium voca-
 bula 122. Metaphysici
 munus quod 121
 Meteorologia quæ 77. Me-
 teorologicān vsus 83
 μέγαν, granum 50
 Mobile quid 122. Motus
 quid 123: ἐνέρχεται vt di-
 catur 131. Motione cō-
 tinuata seu perēni agi-
 tari 12, 101
 Mutuli architect. 50

N

Natura, Deus 63. Naturæ

arcana vulgus celarunt
 prisca philof. 78
 Nominum impositio re-
 cta vt instit. 71. nomina
 noua fingi vt possint
 72. nomen simile pro
 re simili 10
 P. Nunneſii laus 85

O

Obscuritatis causæ, ac re-
 media 6. obscurorum
 explicatio 78
 Oculus mortuus a lapi-
 deo nil differt 119
 ὄψις & ὄρασις vt differant
 125

Orichalcum 49

P

Paraphrasis quid 22
 Parmenidis disputatio 34
 Pars pro toto 10
 Perfecti habia 12, 116
 Perfectio, ἐντελέχεια seu ἐ-
 νέργεια 132
 Perionii versio examinata
 15, & 19, & seq.
 Peripatetica philosophia
 vnde fluxerit 61
 Philoponi alucinatio 49:
 error in ἐντελέχειας ety-
 mo 11, 113
 Philosophorū sectæ quot,
 & quæ 60. Philosophus
 veritatē ceteris omnib.
 præferre debet 90, 92
 Philosophia obscurata

quomodo & cur a vet.	goræ auditores duum
phil. 4, 78. Philosophia	generum 80
pro Metaphysica 10. de-	Q
finitionū eius quæ ve-	Quæstiones philosophicæ
rior 40: partitio 46. a	quotuplices 80
Stoicis vt diuidatur 67	Qualitatis nomen a quo
Physices vsus 82. Physico-	introducunt 71
rum libr.ordo 70. Phy-	Quiditas 25
sicis addenda 73	Quincunx, ποῖνος 13
Plato a superiorib. philo-	Quinq; vocum vsus 84
sophis libere dissentit	Quod quid erat esse, pro
95. Platonis fabulæ 78	Definitio 8
Plotinus in Aristotele quæ	R
reprehenderit 41	ῥαεδωσις & ῥαεδωσις 50
Plutarchus de Metaphysi-	Ratio, & Ratio substantiæ,
cis Aristotelis vt sensen-	pro Definitio 8. Ratio-
rit 43	cinationis præstātia &
A. Politianus Ciceronis	vsus 88
interpretationē defen-	Rerum obscuritas vt illu-
dit 99	stretur 27
Polyonyma obscur. 8	Rhetorica ad Alexandrū
G. Porretanus 35	cuius auctoris 47
Positiones Platon. 16	S
Possibile quid 128	I. Sadoleti opinio 31
Postprædicamenta 76	I. Scaligeri sententia de ἐν-
Postulata 21	τελεχεία 114
Potestate esse quid 115. Po-	σκεπτικὴ φιλ. 62
testate vitā habere 118.	Scientia Zen. 66
Potestas & actus an i-	Significandi genera x, 9.
dem 130	Significationes variæ
Proprium, pro Defin. 8	colligendæ 78
Cl. Ptolemæus Vitruuii e-	Simile pro simili 10
narrator 2	Simplicii alucinatio 49
Pyrrhonia philos. 62	Sol calidus 9. Solis situs 50
Pythagoras philosophiam	Species pro genere 11
vt obscurarit 5. Pytha-	Sphæra Phylis addita 36
	Sphinx

INDEX RER. ET VERBOR. 143

Sphinx vnde dictus Aristoteles 5, & 13, & 79	in mathem. 51
Spiritus vitalis 104	Theorica philosophia 46
Stoici nōminum innouatores 72: in Aristotele quæ desiderent 35, 36.	Topicorum vsus 85: distinctio 38. Topicis addenda 72
Stoicæ philosophiæ cū Peripateticacollatio 63: autor Zeno 61. Stoica pro Aristoteleis vsurpata 46, 64	Totum pro parte 10
σὺν τίς quid 13	τὸ ὅλον 50
Subiectum & Materia 77. subiectum pro adiuncto 9	V
Substantia, pro Defin. 8	Varietas turbat 39
Superflua demenda 75	Verborū obscuritas in quibus consistat, & vt illucescat 6. verborum notuorū opif. 63. verba omnium rerum cōmunia, a Metaphys. petenda 121
Syllogismorum obscuritas 34	Veritas philosopho quāti facienda 90, 92. Veritatis ara 91. Veritas, pro Philosophia cōtempl. 9
Synonymorum signif. 63	Virtus Stoic. 63
T	Vis & Natura, pro Definitionio 8
Termini dialect. 72. Terminus, pro Defin. 8	Visus & Visio 125
Themistius de Aristotelis scriptis vt senserit 5.	Vnciæ & grani distātia 50
Themistii locus examinatus 12. Themistii paraphrasis pro Aristotelis textu 47	Vnio & Vnitas 24
Theon Platonis enarrator	Vniuersale & Primum 77
	Vsus præceptorum Arist. 51
	Z
	Zenonis dogmata 66

F I N I S.

